

ČIERNO-BIELE SVETY

Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku

Citačný vzor:

Mušinka A., Matlovičová K. (2015):

Atlas rómskych komún na Slovensku 2013 ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy.

In Podolinská T., Hrustič T. (eds): *Čierno-biele svety Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. VEDA, Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 23, Bratislava, ISBN: 978-80-224-1413-5, 600 s.

Publikácia vznikla vďaka
finačnej podpore v rámci projektu
VEGA 2/0014/11
„Rómovia v majoritnej spoločnosti:
výskum modelov vzájomného
spolužitia“.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 23

Recenzenti:

Martin Fotta, PhD.

PhDr. Michal Vašečka, PhD.

Kimmo Granqvist, PhD.

Prof. Mgr. Milan Kováč, PhD.

Editori:

Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.,

Ústav etnológie SAV v Bratislave

Mgr. Tomáš Hrustič, PhD.,

Ústav etnológie SAV v Bratislave

Autori:

© Andrej Belák, Jan Červenka,

Milan Hrabovský, Richard Filčák,

Andrej Findor, Jan Grill, Markéta Hajská,

Tomáš Hrustič, Eva Krekovičová,

Pavel Kubaník, Zuzana Maďarová,

Arne Mann, Kvetoslava Matlovičová,

Elena Marushiakova, Eva Mazárová,

Alexander Mušinka, Alexandra Ostertágová,

Zuzana Panczová, Tatiana Podolinská,

Vesselin Popov, Daniel Škobla, 2015

© Ústav etnológie SAV, Bratislava 2015

© VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava 2015

preklad © Mgr. Judita Takáčová

jazyková korektúra © Emil Borčín

dizajn a grafická úprava © Matúš Hnát

ISBN 978-80-224-1413-5

Bratislava 2015

Ústav etnológie
Slovenskej akadémie vied

6 EDITORSKÁ POZNÁMKA
(TATIANA PODOLINSKÁ, TOMÁŠ HRUSTIČ)

10 Čierno-biele svety. Idey, optiky,
koncepty a výzvy
(TATIANA PODOLINSKÁ)

I. „ČIERNO-BIELE POLITIKY“

II. KDE A AKO ŽIJEME?

	Diskurzy, postoje a možnosti participácie		Socioekonomické obrazy dvoch rôznych svetov
40	Anticiganizmus ako bariéra k inklúzii Rómov (MILAN HRABOVSKÝ)	146	Historické premeny štruktúry medzikultúrnych vzťahov. Formy spolužitia v prípade Tarkoviec na východnom Slovensku (JAN GRILL)
60	Vplyv orientalizmu vo vede a v politike na spolunažívanie Rómov s majoritnou spoločnosťou (ELENA MARUSHIAKOVA, VESSELIN POPOV)	172	Segregovaní Rómovia a zdravotné politiky: etické a praktické rozpory (ANDREJ BELÁK)
84	Morálne základy sporu o sociálnu spravodlivosť na Slovensku (ANDREJ FINDOR, ZUZANA MAĐAROVÁ, ALEXANDRA OSTERTÁGOVÁ)	208	Emické vnímanie úžery v segregova- ných rómskych osadách na východ- nom Slovensku (TOMÁŠ HRUSTIČ)
104	„Záleží na nás ako sa dohodneme“. Prehľad rómskej politickej parti- cipácie na Slovensku (1990 – 2014) (TOMÁŠ HRUSTIČ)	224	<i>Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013</i> ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy (ALEXANDER MUŠINKA, KVETOSLAVA MATLOVIČOVÁ)

248	„A studňu si nechali zamrznúť...“ Lokálne mocenské pole a prístup obyvateľov rómskych osád k pitnej vode (DANIEL ŠKOBLA, RICHARD FILČÁK)	284	OBRAZOVÁ PRÍLOHA
264	<i>Ade, káj amen dživas</i> / „Tu, kde žijeme“ (k interpretácii a vnímaniu priestoru u Rómov z Gelnice na prípade vybraných sídelných celkov) (EVA MAZÁROVÁ)		

III. AKO O NICH HOVORÍME?

	Jazykové a sociálne obrazy Róma ako nástroje na udržiavanie sveta „čiernych“ a sveta „bielych“	416	Obrazy Žida a Róma v humoristicko- satirickom časopise <i>Kocúr</i> (ZUZANA PANCZOVÁ)
324	„Cikán, Gypsy & Rom“ – dynamika pojmenovávania Romů v rôznych diskurzoch (JAN ČERVENKA)	438	Etnické stereotypy ako zdroje vtipov o Rómoch (ARNE B. MANN)
346	<i>Gažikanes vaj romanes?</i> Jazykové postoje olašských Romů jedné východoslovenské komunity ke třem místně užívaným jazykům (MARKÉTA HAJSKÁ)	480	„Si Róm a môžeš byť kým chceš!“ Redefinícia <i>romipen</i> v pentekostálnom pastoračnom diskurze. (TATIANA PODOLINSKÁ)
		524	RESUMÉ
374	„Hra na knížky“. Poznámky k akvizíci slovenštiny v Gavu (PAVEL KUBANÍK)	546	LITERATÚRA
398	Komická figúrka Róma na Slovensku v premenách času. Na príklade anekdot a karikatúr (EVA KREKOVIČOVÁ)	574	ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ V OBRAZOVEJ PRÍLOHE
		578	REGISTRE
		590	O AUTOROCH

*Atlas rómskych
komunit na Slovensku
2013 ako pramenná
databáza pre analýzu
situácie Rómov na
Slovensku a jeho
potenciál pre ďalšie
výskumy a analýzy*

Alexander Mušinka,
Kvetoslava Matlovičová

Ústav rómskych štúdií Prešovskej univerzity
(textová časť)
alexander.musinka@unipo.sk

Katedra geografie FHPV Prešovskej univerzity
(mapová časť)
kvetoslava.matlovicova@unipo.sk

Vo svojom príspevku by sme čitateľom radi predstavili niektoré vybrané údaje z nedávno skončeného celoslovenského výskumu nazývaného *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*.¹ Ide o dosiaľ najrozsiahlejší výskum zameraný na sledovanie vybraných ukazovateľov vo vzťahu k rómskym komunitám a príspevok je iba jedným z prvých výberových výstupov výskumu.² Základné zistenia, ako aj stručná metodika výskumu tvoria obsah záverečnej publikácie vydanej v roku 2014 Rozvojovým programom OSN (Mušinka et al., 2014).³ Uvedená publikácia sa primárne orientuje na širšiu verejnosť a nemala ambíciu detailne prezentovať niektoré metodologické a interpretačné rámce výskumu. Predpokladáme, že obsiahle a kvalitou i obsahom rôznorodé zdrojové dáta výskumu budú (a čiastočne už aj sú) dostupné akademickej obci na ďalšie spracovanie, a preto v prvej časti príspevku považujeme za dôležité bližšie objasniť terminologické a metodologické prístupy autorov výskumu, ktoré priamo ovplyvňujú spôsoby spracovania a interpretácie zdrojových dát. Autori príspevku sa podieľali na kreovaní, realizácii a spracovaní *Atlasu 2013* a radi by poukázali na potenciál, ako aj limity spracovávaní získaných dát.

Príspevok členíme do troch častí. Vzhľadom na stále živé diskusie o spôsoboch identifikácie cieľovej skupiny v prvej časti objasňujeme rozhodnutie autorov *Atlasu 2013* definovať cieľovú skupinu v termínoch vonkajšej kategorizácie, tzv. *pripísanej identity*, a vyrovnávame sa s niektorými omylmi a nepresnosťami prítomnými v prebiehajúcich diskusiách.

Druhá časť predstavuje uvedený výskum v kontexte relevantných obmedzení jednotlivých dát a ich spracovania vzhľadom na použitú metodológiu.

Tretia časť príspevku na príklade jednotlivých vybraných spracovaných dát prezentuje interpretačné možnosti výskumu. V uvedenej časti sme sa zároveň sústredili na dosiaľ nepublikované výsledky *Atlasu 2013*; konkrétne sme vyčíslili počet Rómov v jednotlivých krajoch a okresoch; počet niektorých subetnických skupín v jednotlivých krajoch a spracovali sme základné zistenia o vzdelanostnej štruktúre rómskych komunit a ekonomických aktivitách Rómov.

¹ Mušinka et al., 2014. Ďalej *Atlas 2013*. Výskum bol realizovaný Rozvojovým programom OSN (UNDP) v spolupráci s Ústavom rómskych štúdií Prešovskej univerzity, Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ÚSVRK) a Združením miest a obcí Slovenska (ZMOS) v rámci širšej programovej spolupráce medzi UNDP a Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Samotný zber údajov realizoval Ústav rómskych štúdií Prešovskej univerzity v spolupráci s Krajským centrom pre rómske otázky (KCpRO) z Prešova a trval od septembra 2012 do septembra 2013. Výskum bol realizovaný tímom vyškolených anketárov a anketárov, ktorí mali skúsenosť s prácou v prostredí rómskych komunit a primárne pochádzali z akademickej obce, z mimovládnych organizácií alebo boli lokálnymi aktivistami či predstaviteľmi štátnych inštitúcií.

² *Atlas 2013* sa realizoval ako aktualizácia staršieho *Atlasu 2004* (Radičová ed., 2004). Medzi jednotlivými výskumami okrem časového posunu (aktualizácia *Atlasu*

1. Terminologická poznámka

Keď hovoríme o spolužití majority a minority vo všeobecnosti, jednou z najrelevantnejších informácií v rôznych laických i odborných diskusiách je vzájomné priestorové umiestnenie a početnosť oboch komunit. V prípade vzťahu Rómov a Nerómov na Slovensku sú uvedené otázky vnímané ako ešte aktuálnejšie a relevantnejšie ako pri komparáciách majority s inými minoritami.

Pri určovaní teritoriálneho rozmiestnenia a kvantitatívnych údajov o počte Rómov na Slovensku predstavuje otázka definovania cieľovej skupiny jednu z prvých a najvýznamnejších otázok. Diskusia o otázke, kto je alebo koho považovať za príslušníka cieľovej minority, t. j. za Róma, prebieha v akademickom i laickom prostredí už niekoľko desaťročí. V zásade môžeme skonštatovať, že v súčasnom období nielen na Slovensku existuje niekoľko perspektív, pričom však dominujú dva protichodné prístupy. Prvá perspektíva kladie dôraz na *princíp sebaidentifikácie* každého jednotlivca a druhá perspektíva vychádza z *princípu pripísanej etnicity*. Aj keď sa obe tieto stanoviská veľmi často vzájomne zamieňajú či zmiešavajú, zastávame názor, že ide o dve samostatné perspektívy.

V slovenskom prostredí s konceptom sebaidentifikácie ako určujúcej pri tvorbe a spracovaní etnických štatistík pracuje Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚSR). Ten v pravidelných desaťročných intervaloch v sčítaní obyvateľov, domov a bytov (SODB) zisťuje aj počet príslušníkov jednotlivých národnostných menšín. V rámci sčítania jednotlivcov (alebo jeho právny zástupca) v príslušnej kolónke sčítacieho hárku deklaruje svoju národnosť. Na základe posledného *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2011* Štatistický úrad SR uvádza, že k rómskej národnosti sa prihlásilo celkovo 105 738 osôb.⁴

Počet Rómov uvádzaný Štatistickým úradom SR býva veľmi často, najmä vo verejnom neodbornom diskurze, spochybňovaný a označovaný za podhodnotený a nereálny. Zastávame názor, že podobné tvrdenia nie sú správne a údaje štatistického úradu reálne sú. Jasne totiž ukazujú, koľko ľudí na Slovensku pri príležitosti sčítania deklaruje svoju etnicitu ako rómsku. O vhodnosti použitej metodológie možno, samozrejme, viesť samostatnú diskusiu, tá by však presiahla obsahové zameranie tohto príspev-

2004 sa realizovala po viac ako deviatich rokoch) došlo k významným obsahovým a formálnym zmenám. *Atlas 2004* sa okrem pôvodného účelu, čo predstavovalo plánovanie štátnych a verejných politík, začal neplánovane používať aj pri výkone štátnych politík (napr. prístup k štrukturálnym fondom, Lokálne stratégie komplexného prístupu a pod.), aj preto bolo nevyhnutné nielen aktualizovať existujúce údaje, ale tiež doplniť *Atlas 2004* o lokality, ktoré z rôznych príčin v *Atlase 2004* chýbali. Na základe požiadaviek z praxe, bolo nevyhnutné zamerať sa aj na nové typy údajov, ktoré sa pri prvom výskume nezisťovali, resp. neboli detailne spracované. Ide predovšetkým o detailnejšie informácie o jednotlivých osídleniach, o infraštruktúrnem vybavení, legálnosti obydli a pozemkov a pod.

³ Dostupné aj na stránke: http://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romskych_komunit_na_Slovensku_2013.pdf (navštívené 1. 8. 2014).

⁴ Zdroj: <http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf> (navštívené 1. 8. 2014).

ku. Môžeme len naznačiť, že aj drobné zmeny v použitej metodológii štatistického úradu by aj pri zachovaní princípu sebadeklarácie pravdepodobne priniesli odlišné výsledky. Máme na mysli napríklad možnosť deklarovať viac ako jednu etnickú identitu, explicitne nevymenovávať národnosti, ale nechať priestor na vyjadrenie aj respondentovi a pod.

Druhá spomínaná perspektíva neeviduje počty obyvateľov, ktorí sa sebaidentifikujú ako Rómovia, ale pracuje s odhadmi o počtoch ľudí, ktorí sú na Slovensku vnímaní ako Rómovia (bez ohľadu na etnicitu uvádzanú v SODB), a obvykle je označovaná termínom *pripísanej etnicity*.

Otázku, ktorá z uvedených perspektív je lepšia a ktorá horšia, nepovažujeme za relevantnú. Obe perspektívy prinášajú rovnako kvalitné a závažné dáta, čo je však zásadné, obe odpovedajú na iné výskumné otázky a reprezentujú realitu etnickej skupiny z iných perspektív. Oba prístupy tak odlišuje nielen použitá metodika, ale aj možný spôsob použitia (či používania) výsledných štatistických dát a odhadov.

Pri bližšom sledovaní každodennej praxe a vyjadrení laikov a mnohých expertov o spolužití Rómov a Nerómov na Slovensku (vo všeobecnosti označovanom ako „rómsky problém“ či „rómska problematika“) zistíme, že dominuje používanie druhej zmienenej perspektívy. Ak napríklad sledujeme otázku vzdelávania alebo zamestnanosti Rómov, každodenná prax v prípade konkrétneho jednotlivca veľmi často nerešpektuje sebaidentifikáciu jednotlivca ako príslušníka rómskeho národa, ale pripisuje konkrétnemu jednotlivcovi rómsku identitu na základe posúdenia druhých (to znamená, že používa perspektívu pripísanej etnicity). To, že sa v praxi vyššie spomínané perspektívy často prekrývajú a prevrstvujú, nevyvracia dôležitosť ich jasného analytického rozlišovania a oddeleného používania v rámci štatistického zisťovania či realizácie iných výskumov.

S rovnakou perspektívou pripísanej etnicity vo vzťahu k jednotlivcom (a celým skupinám) pracuje nielen každodenná prax laikov, ale aj štátne či dokonca európske inštitúcie. Napríklad už v minulom programovacom období bol v Národnom strategickom referenčnom rámci zadaný uvedeným spôsobom termín *marginalizované rómske komunity* (MRK), následne používaný aj v rovnomennej Horizontálnej priorite marginalizovaných rómskych komunít (HP MRK).

Perspektíva pripísanej etnicity bola východiskom aj v rámci metodológie použitej pri výskume *Atlasu rómskych komunít 2004*⁵ a potom aj v rámci metodológie použitej pri realizácii výskumu nazvaného *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*.

2. Metodologická poznámka

Ako bolo spomenuté, *Atlas 2013* pracoval s konceptom pripísanej etnicity. V počiatočnej fáze výskumu bolo z celkového počtu 2 890 miest a obcí na Slovensku vytipovaných celkom 1 070 obcí, v ktorých sa na základe predošlých výskumov a dostupných informácií predpokladala prítomnosť aspoň 30 ľudí, ktorí sú okolím vnímaní ako Rómovia. V uvedených obciach sa následne realizoval detailný dotazníkový prieskum,⁶ na základe ktorého vznikol *Atlas 2013*. Považujeme za nutné jednoznačne zdôrazniť, že *Atlas 2013* pracuje s kvalifikovanými odhadmi, a nie je z metodologického hľadiska exaktným sčítaním. Odhady poskytovali primárne predstavitelia miestnych samospráv (starostovia, poslanci a zamestnanci obecných a mestských úradov (OcÚ a MsÚ), prípadne iní relevantní informátori, ako sú miestni aktivisti, učitelia, príslušníci policajného zboru, terénni sociálni pracovníci a pod. Použitá metodológia vychádzala primárne z potrieb zadávateľov výskumu. V prvom rade by získané údaje mali slúžiť štátnej a verejnej správe na plánovanie verejných politík smerujúcich k riešeniu tzv. „rómskej problematiky“. Rovnako by *Atlas 2013* mal slúžiť akademickej obci ako zdroj primárnych dát, resp. ako zdroj informácií, ktoré by slúžili na prípravu a plánovanie ďalších (špecializovaných alebo výberových) zisťovaní či výskumov.

Podľa nášho názoru je uvedená metodológia dostatočne reprezentatívna a minimálne pri niektorých kategóriách údajov nám umožňuje hovoriť o situácii v kontexte celého Slovenska. Sme presvedčení, že hoci išlo o zisťovanie iba vo vybraných lokalitách a bola použitá metóda kvalifikovaných odhadov, odchýlka zistených dát nie je štatisticky významná. Napríklad podľa predbežných zisťovaní z roku 2010,⁷ existovalo na Slovensku ešte ďalších viac ako 400 obcí, v ktorých bol odhadovaný počet ľudí vnímaných ako Rómov menší ako 30. Celkový súčet obyvateľov vnímaných ako Rómov v uvedených lokalitách bol približne 4 000, čo predstavuje približne jedno percento obyvateľov vnímaných ako Rómov z celkového sledovaného počtu ľudí sledovaných *Atlasom 2013*.

Na druhej strane je potrebné uviesť limity použitej metodológie. Na základe presnosti a relevantnosti výsledných údajov

⁵ Ďalej *Atlas 2004*. Išlo o telefonické zisťovanie realizované Úradom splnomocnenca vlády pre rómske komunity (ÚSVRK) v roku 2010, výsledkov SODB 2011 a schválených Lokálnych stratégií komplexného prístupu (LSKxP) v rámci HP MRK.

⁶ Dotazník sa skladal z troch častí (A, B a C), ktoré obsahovali celkovo viac ako 500 otázok. Dotazník zisťoval údaje o niekoľkých okruhoch problémov. Okrem všeobecných informácií obsahoval sady otázok o infraštruktúre, vybavení, školstve, dostupnosti služieb a zariadení, občianskej a politickej participácii, ekonomických aktivitách, projektových aktivitách a doplňujúce informácie (C dotazník). Údaje sa zisťovali samostatne pre úroveň obce (A dotazník), ale aj pre úroveň jednotlivých lokalít, v ktorých bývajú Rómovia (B dotazník).

⁷ V roku 2010 zamestnanci ÚSVRK telefonicky oslovili predstaviteľov všetkých 2 890 miest a obcí na Slovensku s otázkou, či v danej obci bývajú Rómovia (vo význame, ako boli následne definovaní aj pre potreby *Atlasu 2013*). V prípade kladnej odpovede zamestnanci zisťovali ich približný počet a prípadne koncentrované osídlenie v lokalite.

by sme jednotlivé kategórie údajov mohli rozdeliť do niekoľkých skupín. V zásade môžeme skonštatovať, že *Atlas 2013* poskytol „relatívne presné“ odhady týkajúce sa teritoriálneho rozmiestenia rómskych (v zmysle, ako boli definované v rámci použitej metodológie) komunít vrátane ich odhadovanej početnosti, urbanistickej lokácie, infraštruktúrneho vybavenia, využívania infraštruktúry, dostupnosti služieb a pod. V prípade uvedených údajov bola miera „presnosti“ zistených informácií do určitej miery priamo úmerná veľkosti konkrétnej obce či mesta. Čím je obec alebo mesto väčšie, tým je presnosť zistených údajov menšia. Najvýraznejšie odchýlky predpokladáme v prípade odhadov o počtoch Rómov žijúcich v mestách v tzv. rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom. Najmä vo veľkých mestách je citovaný údaj takmer nemožné „presne“ zistiť. Aj napriek už spomínaným obmedzeniam sme presvedčení, že po akceptovaní týchto obmedzení získame údaje, ktoré nebudú vykazovať štatisticky relevantnú odchýlku.

Druhou skupinou údajov sú odhady, ktoré považujeme za „relatívne presné“ (v zmysle použitej metodológie kvalitatívnych odhadov), avšak skreslené metodickými nepresnosťami. Ide v prvom rade o odhady početnosti rómskych žiakov v jednotlivých školách. *Atlas 2013* nezískal „kompletné“ údaje zo všetkých škôl navštevovaných žiakmi považovanými okolím za Rómov. V niektorých prípadoch rómske deti navštevujú školy v obciach, v ktorých nie sú rómske komunity, a preto tieto obce (a následne aj školy) neboli zaradené do dotazníkového prieskumu *Atlasu 2013*. Podobne v prípade spádových škôl nebolo možné jednoznačne rozlíšiť medzi odhadmi o počte rómskych žiakov z „domovskej“ obce a zo susedných obcí.

Tretou kategóriou údajov sú údaje, ktoré nezachytávajú komplexný prehľad o aktuálnom stave skúmaných údajov v sledovaných obciach, ale iba znalosti o sledovaných údajoch (problematike) v prostredí obecných/mestských úradov alebo inom informačne relevantnom prostredí (už spomínané školy, aktivisti, mimovládne organizácie a pod.). V tomto zmysle je nutné uvedené údaje vnímať ako minimálne zistené údaje, ktoré možno v teréne kontinuálne dopĺňať. Ide napríklad o informácie o rómskych umelcoch, hudobných skupinách a remeselníkoch alebo o informácie o vládnych a mimovládnych projektoch smerujúcich do rómskych komunít a pod. Keďže obecné úrady, a často ani iné inštitúcie, nemajú povinnosť zisťovať uvedené informácie, miera znalostí v konkrétnej lokalite značne variuje. V teréne sme sa počas výskumu stretli so samosprávami, ktoré boli veľmi detailne informované o situácii v obci a rovnako v rómskych komunitách, ale taktiež sme sa stretli so samosprávami, ktoré mali len veľmi slabé a neúplné informácie o sledovaných skutočnostiach.

Do podobnej kategórie údajov radíme aj skupinu neustále sa meniacich informácií. Ide o údaje, pri ktorých sme hneď po skončení dotazníkového prieskumu

zaznamenali výrazné zmeny. Máme na mysli napríklad prítomnosť terénnych sociálnych pracovníkov alebo tzv. zdravotných asistentov v lokalitách. Množstvo terénnych sociálnych pracovníkov, ako aj zdravotných asistentov je závislé od rôznych projektov, ktoré sa začali až po ukončení zberu dát. Vzhľadom na charakter spomínaných aktivít, ktoré sú ešte stále výrazne limitované nepravidelnou grantovou podporou, ani nie je možné predpovedať ich budúci nárast alebo pokles.

Do poslednej kategórie by sme mohli zaradiť údaje, ktoré vykazujú v prípade niektorých obcí známky zjavných nepresností. Nepresnosti sú podobne ako v predchádzajúcom prípade spôsobené mierou informovanosti samosprávy. Ide napríklad o odhady vzdelanostnej štruktúry rómskych komunít (najmä v mestskom prostredí), o vekové rozvrstvenie (aj) rómskych komunít alebo dokonca aj o počty evidovaných nezamestnaných, o počty živnostníkov a podnikateľov a pod. Nepresnosti sa netýkajú len informácií o Rómoch, ale všeobecne informácií o celej lokalite. Najčastejšou príčinou neinformovanosti samospráv bolo pri našom zisťovaní neuvedenie si relevantnosti a možného potenciálu zisťovaných údajov pre samotnú obec. Iba zriedka sme sa v teréne stretli so situáciou, že obce o zisťovaných údajoch vedia, ale programovo ich nechcú zisťovať.

Aj napriek uvedeným obmedzeniam získal *Atlas 2013* pravdepodobne najrozsiahlejšiu databázu informácií o rómskych komunitách na Slovensku. Zároveň dodávame, že jednoduché mechanické spracovanie jednotlivých typov údajov nebude vždy možné a interpretácia si bude vyžadovať značnú odbornú a remeselnú zručnosť a senzitivitu spracovateľov a analytikov.

Dobрым príkladom dôležitosti odbornej zručnosti a opatrnosti je často pripomínané porovnanie údajov *Atlasu 2004* a *Atlasu 2013*. Ako už bolo uvedené aj v samotnej publikácii *Atlasu 2013* (Mušinka et al., 2014: 67) porovnania oboch zmienených informačných zdrojov nie je možné bez dôkladného analytického spracovania obidvoch databáz. Dôvodom sú odlišnosti vychádzajúce zo subjektívnych a objektívnych dôvodov. Medzi subjektívne dôvody patrí kvalita odhadov jednotlivých informátorov. Ako sa uvádza v záverečnej publikácii: „Od prvých výskumov v roku 2003 došlo medzi samosprávami, aktivistami, štátnymi inštitúciami k mnohým zmenám (pozitívnym aj negatívnym), ktoré viedli k skutočnosti, že odhady situácie sa zmenili. Jasne viditeľné je to napríklad v prípade obcí, kde sa aj vďaka pôsobeniu terénnych sociálnych pracovníkov odhady počtu Rómov značne upresňujú“ (op. cit.: 67). Ďalším zo subjektívnych dôvodov je napríklad odlišné kategorizovanie urbanistických celkov (primárne v kontexte hraničných prípadov) zo strany samospráv a výskumníkov. Príkladom môže byť určenie, či je konkrétna koncentrácia na okraji obce alebo je segregovaná. Rovnako nie je v mnohých prípadoch možné objektívne posúdiť, kedy možno prítomnosť Rómov považovať za „koncentráciu“ a kedy

za „bývanie v rozptyle“. Zároveň obe databázy nepracujú s identickým výberom obcí. Na jednej strane *Atlas 2004* nasledoval niektoré obce a mestá s rómskou komunitou a na druhej strane, ako už bolo uvedené, *Atlas 2013* nerealizoval detailný dotazníkový prieskum v obciach, kde bol odhadovaný počet Rómov nižší ako 30.

Zároveň by sme chceli poukázať na všeobecne známu skutočnosť, že detailné spracovanie údajov (napr. do úrovne obcí, alebo okresov oproti prezentovaniu na úrovni celého Slovenska alebo krajov) môže poskytnúť ďaleko presnejší a menej „skresľujúci“ obraz zistených údajov.

Pravdepodobne najsledovanejším údajom, ktorý sa v rámci *Atlasu 2013* zisťoval, je celkový počet Rómov na Slovensku. V kontexte už spomínanej metodologickej poznámky považujeme tieto údaje za „relatívne presné“ odhady odzrkadľujúce situáciu na celom Slovensku.⁸ Na základe zistení môžeme skonštatovať, že na Slovensku žije podľa odhadov minimálne 402 810 ľudí, ktorých okolitá majorita vníma ako Rómov. V kontexte celkového počtu obyvateľov Slovenska k 31. decembru 2012 (podľa údajov Štatistického úradu to bolo 5 410 836 obyvateľov) tvorí odhadovaný podiel Rómov 7,44%. Na základe skúseností z predošlých výskumov, ako aj na základe verifikácie náhodnej vzorky dotazníkov, ktorú sme realizovali v procese zbierania údajov, môžeme skonštatovať, že štatistická odchýlka oproti reálnemu stavu môže podľa našich odhadov predstavovať rádovo 2 – 2,5% (t. j. maximálne 10 000 ľudí). V uvedenom čísle odchýlky sú započítané obce, ktoré sa z dôvodu nízkeho počtu Rómov do *Atlasu 2013* nedostali, alebo odchýlky spôsobené nepresnými odhadmi počtu primárne integrovaných Rómov v mestách.

3. Niektoré vybrané údaje z *Atlasu 2013*

3.1. Početnosť a teritoriálne rozmiestnenie Rómov na Slovensku

Pri sledovaní a prezentácii výsledných údajov je vhodné brať do úvahy aj detailnosť súhrnných a prezentovaných výsledkov. *Atlas 2013* prezentuje zistené výsledky iba do úrovne krajov a na detailnejšie výstupy (vzhľadom na primárny účel jeho použitia a kapacitné možnosti) rezignoval.

Dobrym príkladom odlišnosti vnímania zistených výsledkov v závislosti od prezentovanej perspektívy je jeden z primárnych údajov sledovaných v *Atlase 2013*, ktorým je počet a teritoriálne rozmiestnenie Rómov na Slovensku.

Detailné výsledky o počtoch Rómov na Slovensku a ich percentuálnom zastúpení v jednotlivých krajoch ukazuje **Tabuľka 1**.

Tabuľka 1:
Počet a podiel Rómov v jednotlivých krajoch Slovenska

KRAJ	POČET OKRESOV	POČET OBYVATEĽOV K 31. 12. 2012	ODHADOVANÝ POČET RÓMOV	ODHAD. % PODIEL RÓMOV
Banskobystrický	13	658 490	78 889	11,98
Bratislavský	8	612 682	14 142	2,31
Košický	11	794 025	126 675	15,95
Nitriansky	7	688 400	30 552	4,44
Prešovský	13	817 382	114 207	13,97
Trenčiansky	9	593 159	8 598	1,45
Trnavský	7	556 577	20 936	3,76
Žilinský	11	690 121	8 811	1,28
SPOLU	79	5 410 836	402 810	7,44

Poznámka: Údaje sú odhady na základe pripísanej etnicity v rámci *Atlasu 2013* a nepredstavujú oficiálne čísla. Počty sa týkajú iba obcí, ktoré boli zaradené do výskumu. Údaje nie sú totožné s dátami SODB 2011.

Zdroj: *Atlas 2013*

Trochu iná situácia nastane, keď sa na vyššie uvedené zistenia pozrieme z pohľadu jednotlivých okresov. V rámci *Atlasu 2013* sme upravili počet okresov na 72. V skutočnosti je na Slovensku 79 okresov. Päť okresov však tvorí mesto Bratislavu a štyri okresy mesto Košice. Pre potreby *Atlasu 2013* sme košické a bratislavské okresy zlúčili do jedného okresu, čím sa počet okresov znížil o 7.

Podľa údajov *Atlasu 2013* sú na Slovensku len 3 okresy, v ktorých neevidujeme žiadne rómske komunity. Ide o okresy Bytča, Námestovo a Tvrdošín v Žilinskom kraji. Ak by sme zoradili jednotlivé okresy podľa počtu Rómov, na „pomyselnom“ prvom mieste by sa ocitol okres Košice-okolie, v ktorom žije podľa odhadov 24 361 Rómov. V prvej desiatke sa až na jednu výnimku nachádzajú iba okresy z Košického a Prešovského kraja. Prezentovanie údajov do úrovne okresov nám potom jasne poukáže na skutočnosť, že spomínanou „výnimkou“ je okres Rimavská Sobota z Banskobystrického kraja, v ktorom býva podľa odhadov 23 969 Rómov a nachádza sa na druhom mieste. Na ďalších miestach evidujeme okres Spišská Nová Ves (Košický kraj) s odhadovanými 21 198 Rómami, okres Michalovce z toho istého kraja s odhadovanými 19 646 Rómami. Až na piatom mieste je evidovaný prvý okres z Prešovského kraja, ktorým je Kežmarok s odhadovanými 18 557 Rómami. Na opačnom konci

zoznamu sú okresy zo západného Slovenska. Ak nerátame už spomínané tri okresy, v ktorých nie je žiadna rómska komunita, potom najmenej Rómov býva v okrese Pezinok (196), Považská Bystrica (250) a Turčianske Teplice (264).

Keď sledujeme percentuálne zastúpenie rómskych komunít na celkovom počte obyvateľov jednotlivých okresov Slovenska, na prvých dvoch priečkach evidujeme okresy z Banskobystrického kraja. V okrese Revúca Rómovia tvoria podľa odhadov 31,54% všetkého obyvateľstva a v okrese Rimavská Sobota 28,25% všetkého obyvateľstva. Na treťom mieste je okres Kežmarok z Prešovského kraja (25,99%), nasledovaný okresmi Gelnica (25,66%) a Rožňava (22,70%) z Košického kraja.

Z celkového počtu 72 okresov sme v 26 okresoch zaznamenali vyššie percentuálne zastúpenie Rómov, ako je odhadovaný celkový priemer na Slovensku. Všetky uvedené okresy sa nachádzajú v troch spomínaných krajoch – Prešovskom (11 okresov), Košickom (8 okresov) a Banskobystrickom (7 okresov). Mimo týchto krajov sa nenachádza žiadny okres, v ktorom by bol podiel Rómov nad celoslovenský priemer.

Detailné informácie o počtoch Rómov a ich percentuálnom zastúpení v jednotlivých okresoch Slovenska poskytuje **Tabuľka 2**.

Tabuľka 2:
Počet a podiel Rómov v jednotlivých okresoch Slovenska

OKRES	KRAJ	POČET OBYVATEĽOV K 31. 12. 2012	ODHADOVANÝ POČET RÓMOV	% PODIEL RÓMOV
Bratislava	Bratislavský	415 589	8 800	2,12
Malacky	Bratislavský	68 517	4 106	5,99
Pezinok	Bratislavský	58 696	196	0,33
Senec	Bratislavský	69 880	1 040	1,49
Dunajská Streda	Trnavský	117 402	7 405	6,31
Galanta	Trnavský	93 628	4 668	4,99
Hlohovec	Trnavský	45 762	1 200	2,62
Piešťany	Trnavský	63 090	887	1,41
Senica	Trnavský	60 690	2 647	4,36
Skalica	Trnavský	46 769	2 320	4,96
Trnava	Trnavský	129 236	1 809	1,40
Bánovce nad Bebravou	Trenčiansky	37 067	1 000	2,70
Ilava	Trenčiansky	60 493	1 122	1,85
Myjava	Trenčiansky	27 353	683	2,50

Nové Mesto nad Váhom	Trenčiansky	62 577	1 701	2,72
Partizánske	Trenčiansky	46 893	806	1,72
Považská Bystrica	Trenčiansky	63 363	250	0,39
Prievidza	Trenčiansky	137 380	2 438	1,77
Púchov	Trenčiansky	44 592	279	0,63
Trenčín	Trenčiansky	113 441	319	0,28
Komárno	Nitriansky	103 973	6 413	6,17
Levice	Nitriansky	114 552	6 907	6,03
Nitra	Nitriansky	159 761	5 343	3,34
Nové Zámky	Nitriansky	143 636	5 724	3,99
Šaľa	Nitriansky	53 101	3 768	7,10
Topoľčany	Nitriansky	72 038	1 011	1,40
Zlaté Moravce	Nitriansky	41 339	1 386	3,35
Bytča	Žilinský	30 611	0	0,00
Čadca	Žilinský	91 521	498	0,54
Dolný Kubín	Žilinský	39 499	426	1,08
Kysucké Nové Mesto	Žilinský	33 260	281	0,84
Liptovský Mikuláš	Žilinský	72 592	3 249	4,48
Martin	Žilinský	97 228	2 012	2,07
Námestovo	Žilinský	60 248	0	0,00
Ružomberok	Žilinský	57 762	829	1,44
Turčianske Teplice	Žilinský	16 306	264	1,62
Tvrdošín	Žilinský	36 010	0	0,00
Žilina	Žilinský	155 084	1 252	0,81
Banská Bystrica	Banskobystrický	111 148	1 800	1,62
Banská Štiavnica	Banskobystrický	16 509	614	3,72
Brezno	Banskobystrický	63 696	6 395	10,04
Detva	Banskobystrický	32 871	1 278	3,89
Krupina	Banskobystrický	22 779	2 461	10,80
Lučenec	Banskobystrický	74 681	13 329	17,85
Poltár	Banskobystrický	22 400	2 498	11,15
Revúca	Banskobystrický	40 326	12 720	31,54
Rimavská Sobota	Banskobystrický	84 837	23 969	28,25
Veľký Krtíš	Banskobystrický	45 280	5 603	12,37
Zvolen	Banskobystrický	68 994	4 547	6,59
Žarnovica	Banskobystrický	26 915	967	3,59
Žiar nad Hronom	Banskobystrický	48 054	2 708	5,64

Bardejov	Prešovský	77 841	10 798	13,87
Humenné	Prešovský	64 109	3 398	5,30
Kežmarok	Prešovský	71 389	18 557	25,99
Levoča	Prešovský	33 372	6 004	17,99
Medzilaborce	Prešovský	12 319	1 532	12,44
Poprad	Prešovský	104 297	11 535	11,06
Prešov	Prešovský	170 532	17 161	10,06
Sabinov	Prešovský	58 450	11 149	19,07
Snina	Prešovský	37 920	2 472	6,52
Stará Ľubovňa	Prešovský	53 140	7 800	14,68
Stropkov	Prešovský	20 824	2 084	10,01
Svidník	Prešovský	33 143	4 409	13,30
Vranov nad Topľou	Prešovský	80 046	17 308	21,62
Gelnica	Košický	31 368	8 049	25,66
Košice-mesto	Košický	240 164	18 162	7,56
Košice-okolie	Košický	121 187	24 361	20,10
Michalovce	Košický	110 899	19 646	17,72
Rožňava	Košický	63 179	14 344	22,70
Sobrance	Košický	22 839	2 732	11,96
Spišská Nová Ves	Košický	98 244	21 198	21,58
Trebišov	Košický	106 145	18 183	17,13
SPOLU	SR	5 410 836	402 810	Ø 7,44

Poznámka: Údaje sú odhady na základe pripísanej etnicity v rámci *Atlasu 2013* a nepredstavujú oficiálne čísla. Počty sa týkajú iba obcí, ktoré boli zaradené do výskumu. Údaje nie sú totožné s dátami SODB 2011.

Zdroj: *Atlas 2013*

Odlišnosť prezentácie zistených údajov je ešte viacej viditeľná v prípade, že na prezentáciu použijeme mapové znázornenie. Ďalej ako príklad spomínanej odlišnej perspektívy uvádzame tri mapy, ktoré prezentujú identické údaje, každá však z perspektívy inej regionálnej jednotky. Prvá prezentuje počet Rómov a ich teritoriálne rozmiestnenie na úrovni jednotlivých krajov Slovenskej republiky (**Obr. II. 8. 1**). Druhá rovnaké údaje prezentuje na úrovni okresov Slovenska (**Obr. II. 8. 2**) a tretia na úrovni jednotlivých obcí (**Obr. II. 8. 3**). V prípade prezentovania údajov do úrovne obcí sme sa v tomto príspevku (vzhľadom na kapacitné možnosti) obmedzili iba na prezentovanie mapového výstupu bez tabuľkovej časti.

3.2. Subetnické skupiny Rómov na Slovensku

Medzi ďalšie relatívne presné dáta patria odhady jednotlivých subetnických skupín Rómov prítomných na Slovensku. Hoci v celoslovenskom kontexte predstavujú menej významný fenomén, bol počet členov jednotlivých subetnických skupín doteraz často diskutovanou témou bez uspokojivej odpovede. Dominantnou subetnickou rómskou skupinou na Slovensku sú Rumungri.⁹ Subetnickú minoritu tvoria olašskí Rómovia. Až doposiaľ neexistoval komplexný výskum, ktorý by zmapoval početnosť a teritoriálne rozmiestnenie spomínanej subetnickej skupiny olaských Rómov na Slovensku, a preto sa pracovalo len s veľmi nepresnými všeobecnými odhadmi. To bol jeden z dôvodov, prečo sme v rámci *Atlasu 2013* sledovali aj prítomnosť rôznych subetnických skupín Rómov. Na základe údajov získaných v teréne môžeme konštatovať, že na Slovensku žije podľa odhadov minimálne 14 244 olaských Rómov, ktorí predstavujú 3,54% zo všetkých odhadovaných Rómov na Slovensku. Prítomnosť olaských Rómov sme zaznamenali v 109 obciach, ktoré uviedli, že v rámci rómskych komunit žijúcich na ich území sú prítomní aj olašskí Rómovia. V 16 obciach sme tieto údaje nezískali a 945 obcí uviedlo, že na ich území olašskí Rómovia nebývajú. *Atlas 2013* jednoznačne potvrdil, že najvyššie zastúpenie olaských Rómov je na južnom Slovensku (Nitriansky a Trnavský kraj), kde sa nachádzajú takmer dve tretiny olaských rómskych komunit.

V troch lokalitách (Zvolen, Veľké Kapušany a Komárno)¹⁰ sme zaznamenali aj prítomnosť Sintov. Celkový počet Sintov na Slovensku podľa odhadov len veľmi mierne prekročí počet 100 ľudí.

Podobne ako v prípade Sintov aj v prípade olaských Rómov je nevyhnutné počítať s určitou odchýlkou, spôsobenou relatívne nízkou všeobecnou znalosťou o rôznych subetnických skupinách Rómov. Môžeme sa preto domnievať, že určitá časť olaských Rómov, primárne v mestskom prostredí alebo medzi Rómami žijúcimi v rozptyle medzi majoritou, nebola identifikovaná. Podľa nášho názoru, údaje z *Atlasu 2013* poskytujú dostatočný prehľad o teritoriálnom rozmiestnení a početnosti uvedenej skupiny a môžu slúžiť pri kreovaní detailnejších výskumov zameraných práve na danú subetnickú skupinu Rómov. Prehľad počtu obcí a počtu olaských Rómov v jednotlivých krajoch Slovenska uvádza **Tabuľka 3**.

⁹ Rómovia na Slovensku netvoría kompaktnú skupinu ani v sociálnej, ani v jazykovej, ani v subetnickej rovine. Najrozšírenejšou subetnickou skupinou na Slovensku sú Rumungri, po ktorých (čo do početnosti) nasledujú olašskí Rómovia. Anna Jurová ich definuje takto: „Na Slovensku sú Rómovia zastúpení v najväčšej miere rumungrami, t. j. Rómami usadlými najmenej tristo rokov. Aj keď pôvodne sa toto označovanie vzťahovalo na maďarských Rómov (Ungrov), rozšírilo sa na všetkých usadlých: slovenských – Slovačike Roma a maďarských – Ungrike Roma, podľa jazykového prostredia majoritného obyvateľstva. Rómovia, ktorí na územie Slovenska prišli v devätnástom storočí z rumunského Valašska a až do roku 1959 kočovali, sa sami nazývajú Vlachi, Vlachika Roma, čiže olašskí Rómovia“ (Jurová, 2002: 25).

¹⁰ Vzhľadom na nízku všeobecnú informovanosť o Sintoch môžeme predpokladať, že v ojedinelých prípadoch sa môžu vyskytnúť aj v ďalších, primárne mestských lokalitách. Nepredpokladáme však ich výraznejšie zastúpenie na Slovensku.

Tabuľka 3:
Olašskí Rómovia v jednotlivých krajoch Slovenska

KRAJ	ODHADOVANÝ POČET OBCÍ, V KTORÝCH BÝVAJÚ OLAŠSKÍ RÓMOVIA	ODHADOVANÝ POČET OLAŠSKÝCH RÓMOV
Banskobystrický	17	1 921
Bratislavský	1	50
Košický	9	397
Nitriansky	49	9 520
Prešovský	7	487
Trenčiansky	4	228
Trnavský	20	1 476
Žilinský	2	165
SPOLU	109	14 244

Poznámka: Údaje sú odhady na základe pripísanej etnicity v rámci *Atlasu 2013* a nepredstavujú oficiálne čísla. Počty sa týkajú iba obcí, ktoré boli zaradené do výskumu.

Zdroj: *Atlas 2013*

V uvedenom príspevku sme sa pokúsili v krátkosti predstaviť vybrané údaje zo zisťovania *Atlasu 2013*. Zároveň by sme chceli zdôrazniť, že uvedený výskum má veľký analytický potenciál a jeho výsledky môžu pomôcť nielen lepšiemu pochopeniu situácie Rómov na Slovensku, ale môžu slúžiť ako základná databáza pre ďalšie špecializované a výberové zisťovania. Sme presvedčení, že podrobné komplexné mapovanie jasne poukazuje na odlišné zastúpenie Rómov nielen v jednotlivých krajoch Slovenska, ale v detailnejšej rovine na úrovni okresov alebo obcí (**Obr. II. 8. 1 až II. 8. 3**). Aj keď sa všeobecne prezentuje známy fakt, že najväčšie zastúpenie Rómov je v Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji, už pri prezentovaní údajov na úrovni okresov je zrejmé, že aj v uvedených krajoch sú Rómovia geograficky rozmiestnení neproporčne – napríklad v Košickom kraji je v okrese Košice-mesto iba 7,56% zastúpenie Rómov a v okrese Sobrance iba 11,96%; pričom v okrese Gelnica je zastúpenie Rómov až 25,66%; podobne by sme mohli sledovať aj rozdiely medzi okresmi v Prešovskom kraji (od 5,3% v okrese Humenné až po 25,66% v okrese Kežmarok) či v Banskobystrickom kraji (od 1,62% v okrese Banská Bystrica až po 31,54% v okrese Revúca).

Aj napriek metodologickým obmedzeniam *Atlas 2013* jasne ukázal veľmi nízku vzdelanostnú úroveň rómskej populácie a nedostatočnú prítomnosť Rómov so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním v jednotlivých regiónoch. Určitým pozitívom je, že Rómovia s vyšším vzdelaním sú v rámci rómskych komunít na Slovensku prítomní takmer na celom území. Práve táto skutočnosť, podobne ako v prípade ekonomických aktivít, podľa nášho názoru, predstavuje nielen výraznú výzvu (je nevyhnutné v krátkodobom a strednodobom horizonte výrazne zvýšiť vzdelanostnú úroveň), ale aj potenciál (napr. skutočnosť, že títo Rómovia môžu slúžiť ako vzor v komunitách) pre ďalšie aktivity.

V prípade ekonomických aktivít zistené údaje naznačujú, že Rómovia sú ekonomicky aktívni vo všetkých krajoch, pričom ich počet v princípe kopíruje ich regionálne zastúpenie. Rovnako uvedené údaje platia aj pre oblasť rómskych nezamestnaných alebo údaje o počtoch Rómov dlhodobo pracujúcich v zahraničí. Podľa nášho názoru práve tieto údaje naznačujú dosiaľ málo využívaný potenciál týchto aktivít. Máme pritom na mysli nielen potenciál v rovine integračných aktivít v rámci rómskych komunít, ale aj potenciál v rámci detailnejších výskumov, ktoré by priniesli presnejšie a viac výpovednejšie údaje.

Zaujímavé je aj výraznejšie spresnenie prezentovania rómskych subetnických skupín v rámci Slovenska, kde sa oproti laicky prezentovaným názorom o dominancii olašských Rómov na juhu Slovenska jasne ukazuje ich zastúpenie len v niektorých okresoch primárne v západoslovenskom regióne. Zároveň mapová príloha (**Obr. II. 8. 5**) ukazuje prítomnosť olašských Rómov aj v severnejších okresoch.

3.3. Vzdelanostná štruktúra Rómskeho obyvateľstva

Ako už sme zdôraznili, *Atlas 2013* získal aj údaje, ktoré vykazujú známky zjavných nepresností. Sme presvedčení, že zistené údaje možno použiť a po odbornej analýze môžu predstavovať validnú výpoveď. Ako ilustračný príklad práce s nepresnými údajmi sme zvolili spracovanie údajov o vzdelanostnej situácii v rómskych komunitách na Slovensku a údaje mapujúce ekonomické aktivity sledovanej skupiny obyvateľstva.

Otázka vzdelanostnej štruktúry rómskeho obyvateľstva predstavuje jednu z najčastejšie prezentovaných tém v kontexte tzv. rómskej problematiky. Dlhodobo sa poukazuje na priemerne výrazne nižšie dosiahnuté formálne vzdelanie členov rómskej komunity na Slovensku, ktoré je jednou z príčin horšieho uplatnenia sa na trhu práce. Dosiaľ chýbali komplexné údaje mapujúce danú problematiku. Štátne inštitúcie, akademická obec alebo mimo-

¹¹ Z množstva rôznych publikácií pozri napr. príslušnú kapitolu vo Vašečka ed., 2002: 679 – 756, zborník *Rómske deti v slovenskom školstve* (Salner ed., 2004), prácu M. Portíka *Determinanty edukácie rómskych žiakov* (2003), zborník *Škola pre všetkých?* (Kriglerová, Gažovičová, 2012) a mnoho iných.

vládný sektor obvykle realizovali iba výberové alebo sondážne výskumy.¹¹ Bohužiaľ, ani údaje získané v rámci *Atlasu 2013* biele miesta uspokojivo nezaplnili.

Na výskum vzdelanostnej štruktúry je totiž nevyhnutná iná metodika. Princíp kvalifikovaného odhadu je v danej oblasti, podobne ako v ďalších sledovaných oblastiach, použiteľný iba čiastočne. Dôležitým obmedzením je vyššie spomenuté umiestnenie časti škôl navštevovaných rómskymi žiakmi mimo sledované lokality obývané Rómami. Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva (o to viac, ak sa týka Rómov) je pre samosprávy len okrajovou informáciou, ktorú v rámci svojich kompetencií nezisťujú. Okrajové vedomosti samospráv o vzdelanostnej štruktúre obyvateľov sú tak ďalšou príčinou nepresnosti zistení *Atlasu 2013*. Aj v uvedenom prípade platí, že samosprávy menších obcí majú relatívne dobré vedomosti o danej oblasti. So zvyšujúcim sa počtom obyvateľov obce alebo miestnej rómskej komunity presnosť informácií klesá. V prípade miest, žiaľ, musíme konštatovať nízku kvalitu získaných údajov o vzdelaní, napríklad aj v prípade informácií o úrovni najvyššieho dosiahnutého vzdelania. Pokiaľ hovoríme o rómskych absolventoch vysokých alebo stredných škôl alebo o aktuálnych počtoch rómskych stredoškolákov a vysokoškolákov, sú tieto informácie minimálne v prostredí obcí relatívne presné. Bohužiaľ, najmä v prostredí väčších miest podobné informácie absentujú. Obdobný prípad predstavujú aj informácie o základnom vzdelaní. Samosprávy alebo lokálni aktivisti majú veľmi často nepresné údaje alebo nerozlišujú medzi ukončeným či neukončeným základným vzdelaním alebo medzi ukončením špeciálneho vzdelania a pod. V uvedenom smere presnejšie informácie by pravdepodobne mohli poskytnúť jednotlivé Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVAR), ktoré by prostredníctvom svojich pracovníkov(-níčok) mohli kvalifikovane presnejšie odhadnúť vzdelanostnú štruktúru Rómov. Išlo by však opäť len o výberovú štatistiku vzdelanosti tých Rómov, ktorí sú v evidencii ÚPSVAR.

Na základe dotazníkového výskumu pre *Atlas 2013* evidujeme na Slovensku minimálne 726 Rómov s vysokoškolským vzdelaním a minimálne ďalších 486 vysokoškolákov – Rómov. Radi by sme podčiarkli, že ide o minimálne počty študentov a absolventov, lebo z mnohých miest, ako napr. Bratislava, Dunajská Streda, Rimavská Sobota, sme údaje nezískali a z iných miest, ako napr. Košice, Prešov, máme údaje iba z prostredia rómskych lokalít, to znamená, že údaje z prostredia integrovaných Rómov absentujú. Samozrejme, predpokladáme, že práve v tomto prostredí je počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí výrazne vyšší. Keď si citované údaje prevedieme do percentuálnej roviny, na Slovensku je minimálne 0,18% Rómov s vysokoškolským vzdelaním a 0,12% aktuálnych rómskych vysokoškolákov. Spolu ide o 1 212 Rómov, ktorí predstavujú 0,3% zo všetkých Rómov na Slovensku. Percentuálny podiel Rómov s vysokoškolským vzdelaním je výrazne nižší ako priemer na Slovensku, ktorý podľa údajov Štatistického úradu SR tvorí 13,8%.

Podobnú situáciu sme zaznamenali aj v prípade stredoškolského vzdelania. Na základe údajov z terénu sme zistili minimálne 23 234 Rómov s ukončeným stredoškolským vzdelaním (vrátane učňovských škôl), ktorí predstavujú 5,77% všetkých Rómov. Minimálne 9 310 Rómov aktuálne navštevuje strednú školu, čo je 2,31% všetkých Rómov. Spolu teda minimálne 32 544 Rómov so stredoškolským vzdelaním tvorí 8,08% všetkých Rómov. Aj citovaný pomer je výrazne nižší ako celoslovenský priemer, ktorý predstavuje 51,2% všetkých obyvateľov Slovenska so stredoškolským vzdelaním (vrátane učňovského).

Logicky opačná situácia je v rovine základného školstva, kde *Atlas 2013* eviduje minimálne 114 871 Rómov s ukončeným základným vzdelaním, čo tvorí 28,52% všetkých Rómov na Slovensku. Žiaľ, mnohé samosprávy nerozlišujú ukončené základné vzdelanie (t. j. ukončené základné vzdelanie v 9. ročníku) a neukončené základné vzdelanie. V časti o počte Rómov s neukončeným základným vzdelaním (t. j. žiaci, ktorí ukončili základnú školu v nižšom ako 9. ročníku) *Atlas 2013* eviduje minimálne ďalších 68 318 Rómov, čo je 16,96% všetkých Rómov. V rámci *Atlasu 2013* sme medzi absolventov základnej školy nezapočítavali súčasných žiakov. *Atlas 2013* zistil aj minimálne 20 072 Rómov, ktorí ukončili tzv. špeciálne základné školy a tvoria 4,98% všetkých Rómov na Slovensku. Keď sčítame počet Rómov s ukončeným či čiastočne ukončeným základným vzdelaním alebo s ukončeným tzv. špeciálnym základným vzdelaním, evidujeme spoločne 203 261 Rómov, ktorí predstavujú až 50,46% všetkých Rómov na Slovensku. Celoslovenský priemer je však iba 15,0% všetkých obyvateľov Slovenska len so základným vzdelaním.

Ako sme už uviedli, vďaka situácii primárne v mestskom prostredí je uvedená vzdelanostná štruktúra značne nepresná. Oveľa presnejšie údaje dostaneme, pokiaľ sa zameriame iba na situáciu v dedinskom prostredí, kde sme získali údaje o vysokoškolskom vzdelaní zo všetkým obcí a v prípade základného školstva sa nám nepodarilo zistiť údaje z 11 obcí, čo však predstavuje len 1,16% sledovanej vzorky.

V dedinskom prostredí evidujeme na Slovensku podľa odhadov celkom 256 039 Rómov, čo je 63,56% všetkých Rómov. Na porovnanie na Slovensku býva v dedinskom prostredí 2 463 064 obyvateľov, čo predstavuje 45,64% všetkých obyvateľov. V dedinskom prostredí podľa údajov *Atlasu 2013* evidujeme podľa odhadov celkovo 361 Rómov s vysokoškolským vzdelaním, teda 0,14% všetkých Rómov bývajúcich v dedinskom prostredí. Zároveň tu evidujeme 248 študentov vysokých škôl, ktorí predstavujú 0,10%. Spoločne v dedinskom prostredí evidujeme podľa odhadov 609 Rómov s prebiehajúcim alebo ukončeným vysokoškolským vzdelaním, ktorí tvoria 0,24% všetkých sledovaných Rómov. Uvedený pomer je až 35-násobne nižší ako celoslovenský priemer. Na slovenských dedinách býva 211 550 obyvateľov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním, čo predstavuje 8,59% všetkých obyvateľov dedín.

Výrazne lepšia situácia je v rámci stredoškolského vzdelania. *Atlas 2013* eviduje podľa odhadov minimálne 13 337 Rómov s ukončeným stredoškolským vzdelaním (vrátane učňovského), čo tvorí 5,21% zo všetkých sledovaných Rómov, a ďalších minimálne 5 558 aktuálnych stredoškolákov-Rómov bývajúcich v dedinskom prostredí, t. j. 2,17% zo všetkých sledovaných Rómov v dedinskom prostredí. Súčet počtu absolventov a súčasných stredoškolákov predstavuje minimálne 18 895 Rómov, t. j. 7,38% zo všetkých Rómov žijúcich na vidieku. Keď uvedený pomer porovnáme s celoslovenskými údajmi, zistíme, že v dedinskom prostredí na Slovensku býva celkovo 386 136 ľudí so stredoškolským vzdelaním (vrátane učňovského), čo predstavuje 15,68%.

V rovine základného školstva *Atlas 2013* eviduje v dedinskom prostredí podľa odhadov minimálne 81 745 Rómov s ukončeným základným vzdelaním (t. j. 31,93%), 50 806 Rómov s neukončeným základným vzdelaním (t. j. 19,84%) a 9 513 Rómov s ukončeným špeciálnym základným vzdelaním (t. j. 3,72%). Spolu je to 142 064 Rómov (t. j. 55,49%). Celoslovenský priemer je 19,58%, čo predstavuje 482 240 ľudí bývajúcich v dedinskom prostredí (**Obr. II. 8. 6**).

3.4. Ekonomické aktivity

Na záver sa v príspevku budeme zaoberať oblasťou ekonomických aktivít, ktorá tak tiež tvorí významnú oblasť všeobecného diskurzu o rómskej problematike. Ako sme uviedli v metodologickej poznámke, ekonomické aktivity patria v rámci *Atlasu 2013* do kategórie údajov, ktoré je nevyhnutné primárne vnímať ako minimálne zistené hodnoty (s výnimkou údajov o počtoch ľudí evidovaných na úradoch práce – pozri ďalej). Kvalita údajov je silne závislá od stavu na jednotlivých obecných a mestských úradoch. Počas zbierania údajov sme sa stretli so situáciou, keď obecné samosprávy boli veľmi dobre a presne informované o ekonomických aktivitách občanov vo svojej obci vrátane aktivít samotných Rómov alebo aktivít smerujúcich k rómskym komunitám. Rovnako sme sa, žiaľ, stretli aj s prípadmi, keď samosprávy o uvedených aktivitách mali len minimálne alebo nijaké informácie. Odôvodnene tak predpokladáme, že v teréne sa nachádzajú informácie o ekonomických aktivitách, ktoré sa nám nepodarilo v rámci *Atlasu 2013* zaznamenať. Opäť upozorňujeme, že uvedené informácie sa týkajú iba sledovaných 1 070 obcí.

Zistené údaje jednoznačne potvrdzujú výrazne vyššiu nezamestnanosť Rómov v sledovaných obciach a rovnako veľmi nízku mieru zamestnávania Rómov miestnymi firmami a živnostníkmi. Potvrdil sa aj predpoklad o tzv. aktivačných prácach alebo malých obecných službách, ktoré zostávajú hlavnou pracovnou aktivitou pre Rómov. *Atlas 2013* sa po prvýkrát pokúsil komplexne zistiť počet rómskych firiem a živnostníkov, ale aj kvantifikovať odhad počtu Rómov, ktorí dlhodobo pracujú v zahraničí.

Tabuľka 4:
Ekonomické aktivity Rómov

KRAJ	ODHADOVANÝ POČET REGISTROVANÝCH NEZAMESTNANÝCH	ODHADOVANÝ POČET REGISTROVANÝCH NEZA- MESTNANÝCH RÓMOV	POČET VÝROBNÝCH FIRIEM	CELKOVÝ POČET ŽIVNOSTNÍKOV	POČET RÓMSKÝCH PODNIKATEĽOV ALEBO FIRIEM	POČET AKTÍVNYCH RÓMSKÝCH ŽIVNOSTNÍKOV
Banskobystrický	64 357	30 507	1 617	12 469	89	414
Bratislavský	5 347	1 516	491	12 484	29	69
Košický	81 103	36 005	402	8 757	137	503
Nitriansky	38 948	7 388	563	19 155	83	310
Prešovský	100 802	33 613	1 061	16 850	241	647
Trenčiansky	17 879	2 436	488	4 158	23	89
Trnavský	23 921	6 306	440	19 224	68	294
Žilinský	26 503	3 126	3 399	13 454	10	101
SPOLU	358 860	120 897	8 461	106 551	680	2 427

Podľa údajov z obecných a mestských úradov je v sledovaných obciach 358 860 evidovaných nezamestnaných. Z uvedeného počtu všetkých nezamestnaných podľa odhadov tvorili Rómovia približne jednu tretinu, presne 120 897 nezamestnaných. Upresňujeme, že z 18 obcí sa nám nepodarilo zistiť údaje o všetkých nezamestnaných a z 34 obcí absentujú údaje o nezamestnaných Rómoch. V citovanom prípade musíme skonštatovať, že uvedené čísla sú pravdepodobne zveličené¹² a v mnohých prípadoch sú odhady pravdepodobne odhadmi počtu všetkých ľudí, ktorí sú v danej obci bez práce, ale nemusia byť evidovaní ako nezamestnaní. Aj napriek uvedenému obmedzeniu zistené údaje ukazujú určité všeobecné tendencie a zároveň jasne upozorňujú na potrebu detailných výskumov zamestnanosti, ktoré by vygenerovali presnejšie dáta.

Podľa zistení *Atlasu 2013* pôsobilo v sledovaných obciach minimálne 8 461 výrobných firiem a 106 551 živnostníkov. Z 12 obcí sme nezískali údaje o počte výrobných firiem a z 19 obcí absentujú údaje o počte živnostníkov. Iba v 395 mestách a obciach niektorá z uvedených firiem alebo živnostníkov zamestnáva Rómov. Firmy a živnostníci až v 624 mestách a obciach podľa našich zistení Rómov nezamestnávajú a z 51 obcí sa nám údaje nepodarilo zistiť. Obecné úrady, obecné firmy, štátne

inštitúcie a úrady zamestnávajú Rómov – podľa zistení *Atlasu 2013* – iba v 413 prípadoch. Až v 652 lokalitách uvedené inštitúcie Rómov nezamestnávajú a z 5 obcí sa nám údaje nepodarilo zistiť.

Atlas 2013 eviduje minimálne 680 rómskych podnikateľov alebo firiem, ktoré pôsobia v 118 mestách a obciach. Zo 7 obcí sa nám údaje zistiť nepodarilo. Zároveň *Atlas 2013* eviduje minimálne 2 427 aktívnych rómskych živnostníkov, ktorí pôsobia v 441 lokalitách. Z 20 obcí sme údaje nezískali (**Obr. II. 8. 4**).

Podľa našich zistení v období od januára do augusta 2012 v tzv. aktivačných prácach alebo malých obecných službách zamestnali obecné a mestské úrady v sledovaných obciach mesačne 55 259 ľudí.¹³ Z uvedeného počtu bolo 40 044 Rómov. Pre úplnosť uvádzame, že v sledovanom období bolo v Slovenskej republike podľa údajov Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVAR) vyplatených mesačne priemerne 66 355 aktivačných príspevkov.¹⁴

Tabuľka 5:
Odhad počtu Rómov pracujúcich v rámci aktivačných prác a pracujúcich dlhodobo v zahraničí

KRAJ	PRÍEMERNÝ POČET ZAMESTNANÝCH ĽUDÍ V RÁMCI AKTIVAČNÝCH PRÁC ZA OBDOBIE 01 – 08 / 2012	KOLKO Z NICH BOLO ODHADOM RÓMOV	ODHADOVANÝ POČET RÓMOV DLHODOBO PRACUJÚCICH V ZAHRAŇIČÍ
Banskobystrický	16 468	12 554	1 671
Bratislavský	136	63	23
Košický	15 279	11 283	9 322
Nitriansky	3 520	1 306	522
Prešovský	18 141	15 992	2 686
Trenčiansky	613	296	138
Trnavský	540	282	226
Žilinský	562	268	141
SPOLU	55 259	42 044	14 729

Poznámka: Údaje sú odhady na základe pripísanej etnicity v rámci *Atlasu 2013* a nepredstavujú oficiálne čísla. Počty sa týkajú iba obcí, ktoré boli zaradené do výskumu. Údaje nie sú totožné s dátami SODB 2011.

Zdroj: *Atlas 2013*

Pravdepodobne po prvýkrát sa *Atlas 2013* pokúsil kvantifikovať počet Rómov, ktorí dlhodobo pracujú v zahraničí. Na základe zistení z terénu eviduje minimálne 14 729 Rómov dlhodobo pracujúcich v zahraničí.

Detailný prehľad uvedených údajov podľa jednotlivých krajov vid' **Tabuľky 4 a 5**.

Záver

V uvedenom príspevku sme sa pokúsili v krátkosti predstaviť vybrané údaje zo zisťovania *Atlasu rómskych komunit Slovenska 2013* a zároveň priblížiť odbornej verejnosti aj určité metodologické a faktografické limity tohto rozsiahleho výskumu. Vzhľadom na širokú škálu údajov, ktoré sa v rámci detailného dotazníkového prieskumu zisťovali priamo v teréne, nie všetky zistené údaje majú identickú výpovednú hodnotu. Práve uvedenie si heterogenity získaných dát je nevyhnutné pre ich korektné interpretovanie. Nebolo možné sa aj na tomto mieste nedotknúť otázok identifikácie cieľovej skupiny, pričom zastávame názor, že delenie kvantitatívnych údajov (alebo odhadov) na „oficiálne“ a „reálne“ nie je v laickom ani akademickom diskurze korektné, pretože veľmi často ide o identicky relevantné dáta, ktoré však boli získané pomocou iných metodologických prístupov.

Na druhej strane – aj napriek spomínaným obmedzeniam – sa domnievame, že uvedený výskum má veľký analytický potenciál a jeho výsledky môžu pomôcť nielen lepšiemu pochopeniu situácie Rómov na Slovensku, ale zároveň môžu slúžiť ako základná databáza na ďalšie špecializované a výberové zisťovania. Sme presvedčení, že podobné komplexné mapovanie jasne poukazuje na odlišné zastúpenie Rómov nielen v jednotlivých krajoch Slovenska, ale v detailnejšej rovine na úrovni okresov alebo obcí (**Obr. II. 8. 1 až II. 8. 3**). Aj keď sa všeobecne prezentuje známy fakt, že najväčšie zastúpenie Rómov je v Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji, už pri prezentovaní údajov na úrovni okresov je zrejmé, že aj v uvedených krajoch sú Rómovia geograficky rozmiestnení neproporčne – napríklad v Košickom kraji je v okrese Košice-mesto iba 7,56% zastúpenia Rómov a v okrese Sobrance iba 11,96%, pričom v okrese Gelnica je zastúpenie Rómov až 25,66%; podobne by sme mohli sledovať aj rozdiely medzi okresmi v Prešovskom kraji (od 5,3% v okrese Humenné až po 25,66% v okrese Kežmarok) či v Banskobystrickom kraji (od 1,62% v okrese Banská Bystrica až po 31,54% v okrese Revúca).

¹² V septembri 2013, keď sa ukončil zber údajov v teréne, bol počet evidovaných nezamestnaných na Slovensku podľa údajov ÚPSVAR celkovo 406 498 osôb. Bližšie pozri: http://www.upsvar.sk/statistiky.html?page_id=1247 (navštívené 1. 8. 2014).

¹³ Presné znenie otázky v dotazníku *Atlasu 2013* bolo: „Koľko ľudí bolo priemerne v období 01-08/2012 v obci zamestnaných na tzv. aktivačné práce alebo malé obecné služby?“

¹⁴ Bližšie pozri: http://www.upsvar.sk/statistiky.html?page_id=1247 (navštívené 1. 8. 2014).

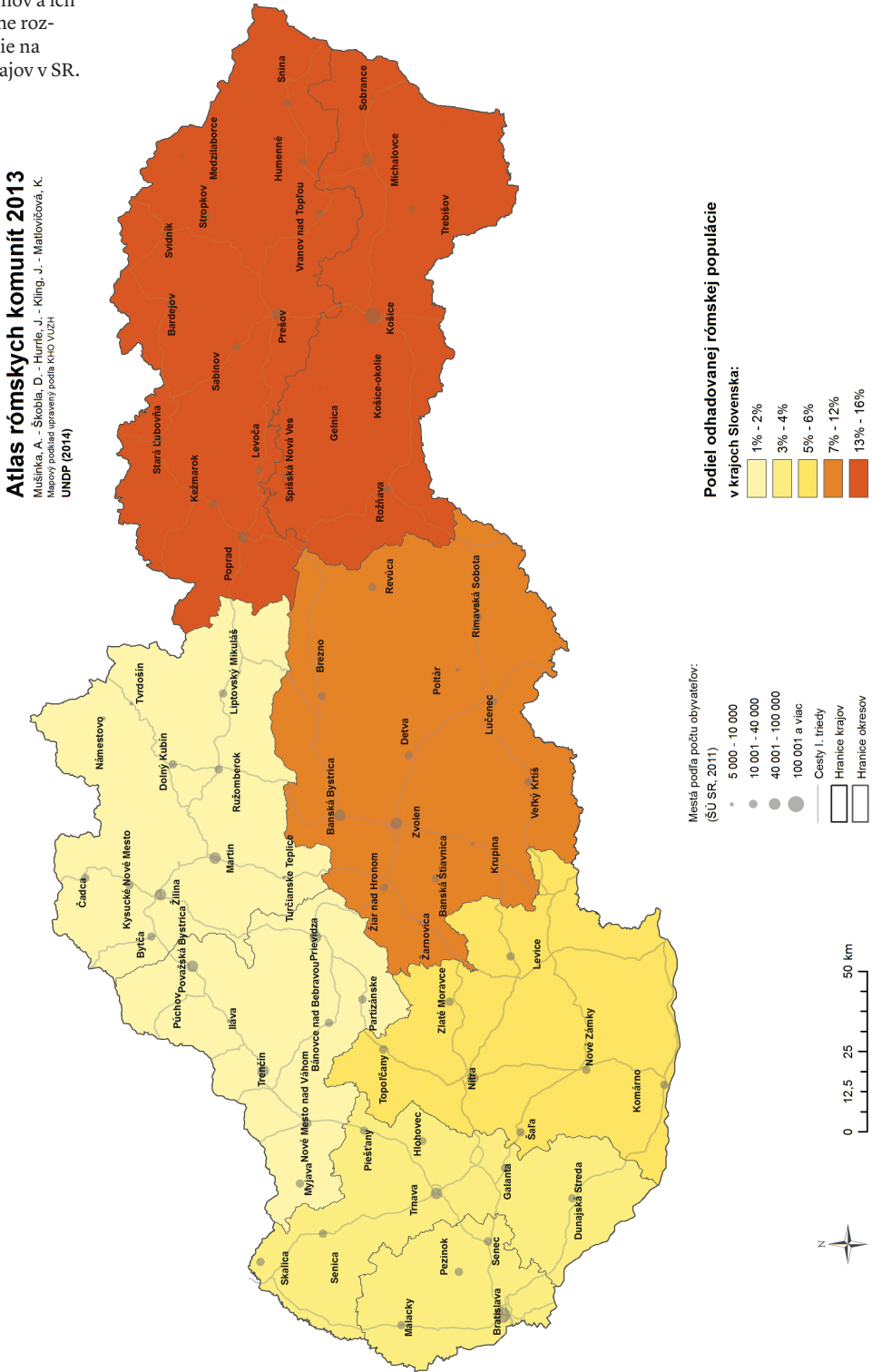
Zaujímavé je aj výraznejšie spresnenie prezentovania rómskych subetnických skupín v rámci Slovenska, kde sa oproti laicky prezentovaným názorom o dominancii olašských Rómov na juhu Slovenska jasne ukazuje ich zastúpenie len v niektorých okresoch, primárne v západoslovenskom regióne. Zároveň mapová príloha (**Obr. II. 8. 5**) ukazuje prítomnosť olašských Rómov aj v severnejších okresoch. Podľa nášho názoru *Atlas 2013* po prvýkrát priniesol komplexné kvantitatívne terénne odhady o počtoch a rozmiestnení subetnických skupín Rómov na Slovensku, pričom počet olašských Rómov na Slovensku odhadujeme na minimálne 3,54% z celkového počtu Rómov na Slovensku. Z iných subetnických skupín sme v rámci *Atlasu 2013* zaznamenali aj nevelký počet Sintov.

Aj napriek skutočnosti, že v prípade údajov, ktoré vykazujú určitú mieru nepresnosti, nemožno hovoriť o komplexnom zmapovaní sledovaných dát na celom území Slovenska (resp. v sledovaných obciach), podľa nášho názoru aj tieto údaje majú – pri správnej interpretácii – výrazný analytický potenciál, ktorý je dosiaľ iba málo využívaný. Máme pritom na mysli nielen potenciál v rovine integračných aktivít v rámci rómskych komunít, ale aj potenciál v rámci detailnejších výskumov, ktoré by priniesli presnejšie a informačne komplexnejšie údaje. V prípade ekonomických aktivít zistené údaje napríklad jasne naznačujú, že Rómovia sú ekonomicky aktívni vo všetkých krajoch, pričom kvantitatívne zastúpenie ekonomicky aktívnych Rómov na Slovensku v zásade kopíruje ich regionálne zastúpenie. Podobne by sa dali interpretovať aj zistené údaje z oblasti kvantitatívnych odhadov vzťahujúcich sa na počty rómskych nezamestnaných alebo údaje o počtoch Rómov dlhodobo pracujúcich v zahraničí.

Aj napriek metodologickým obmedzeniam *Atlas 2013* jasne ukázal veľmi nízku vzdelanostnú úroveň rómskej populácie a nedostatočnú prítomnosť Rómov so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním v jednotlivých regiónoch. Určitým pozitívom je to, že Rómovia s vyšším vzdelaním sú v rámci rómskych komunít na Slovensku prítomní takmer na celom území. Práve táto skutočnosť (podobne ako v prípade ekonomických aktivít) podľa nášho názoru predstavuje nielen dôležitú výzvu (je nevyhnutné v krátkodobom a strednodobom horizonte výrazne zvýšiť vzdelanostnú úroveň), ale aj potenciál (napr. fakt, že títo Rómovia môžu slúžiť ako vzor v komunitách) na ďalšie aktivity.

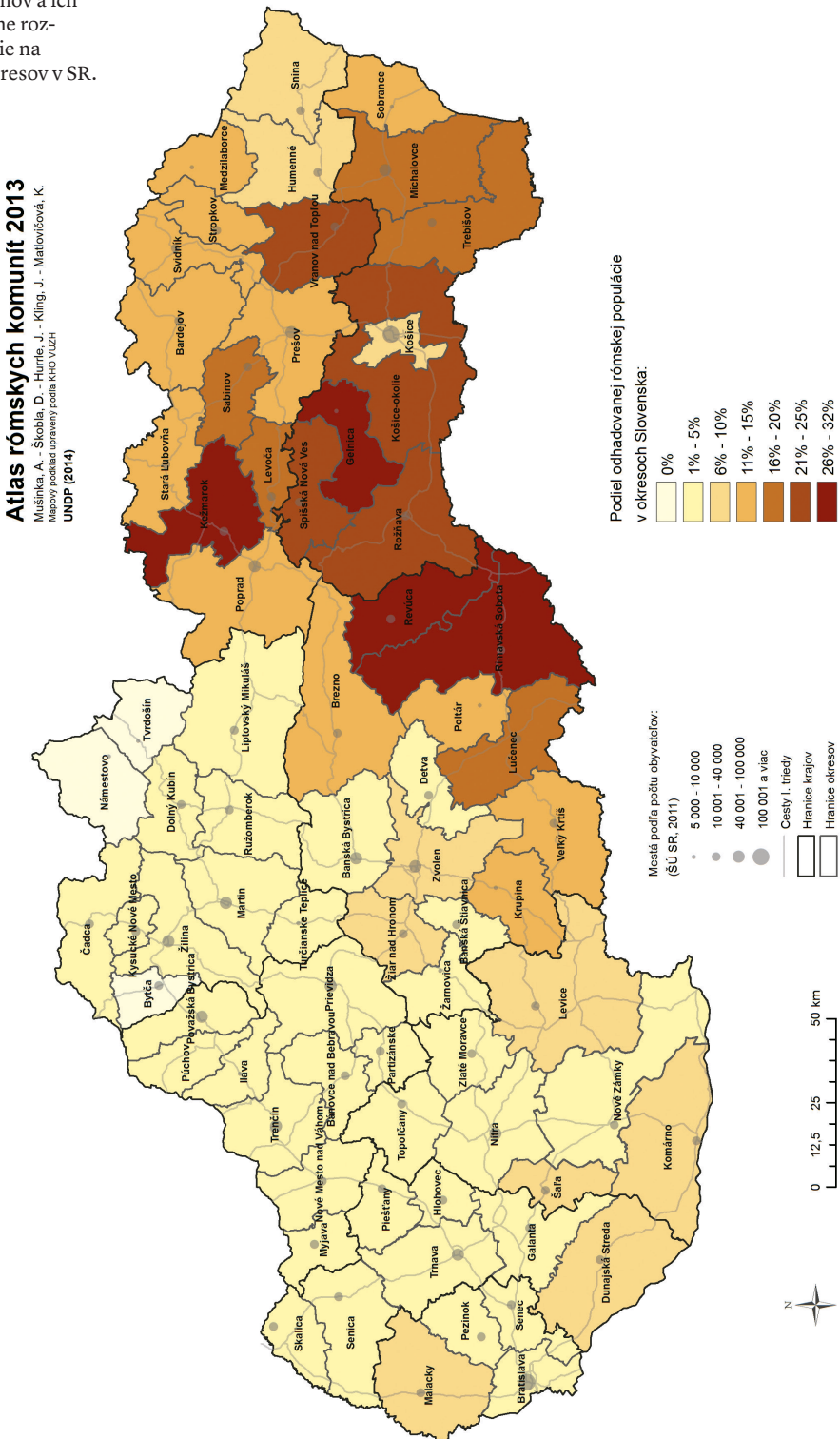
Obrazová příloha

Obr. II. 8. 1
Počet Rómov a ich
teritoriálne roz-
miestnenie na
úrovni krajov v SR.

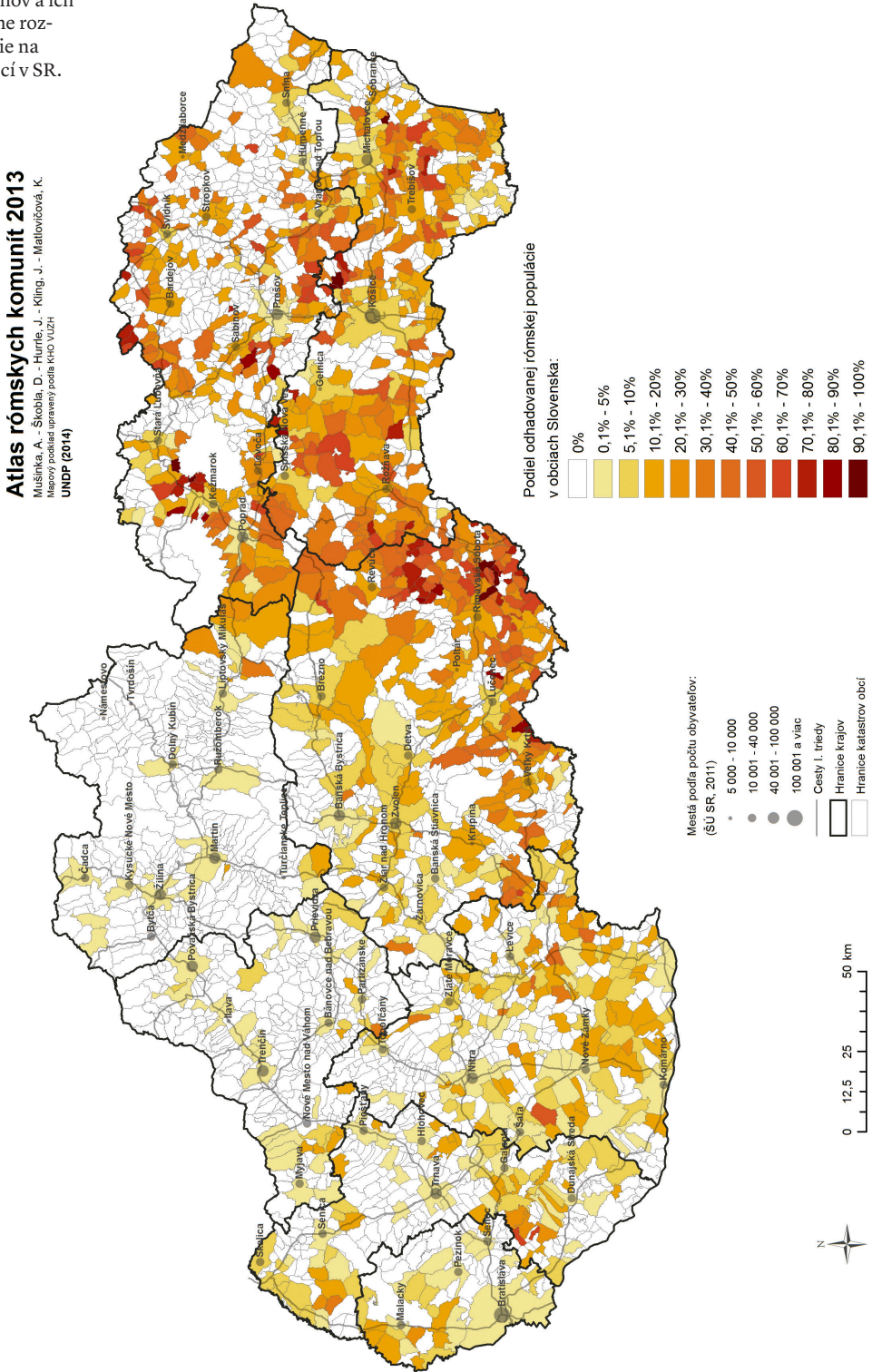

Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013
ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku
a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy

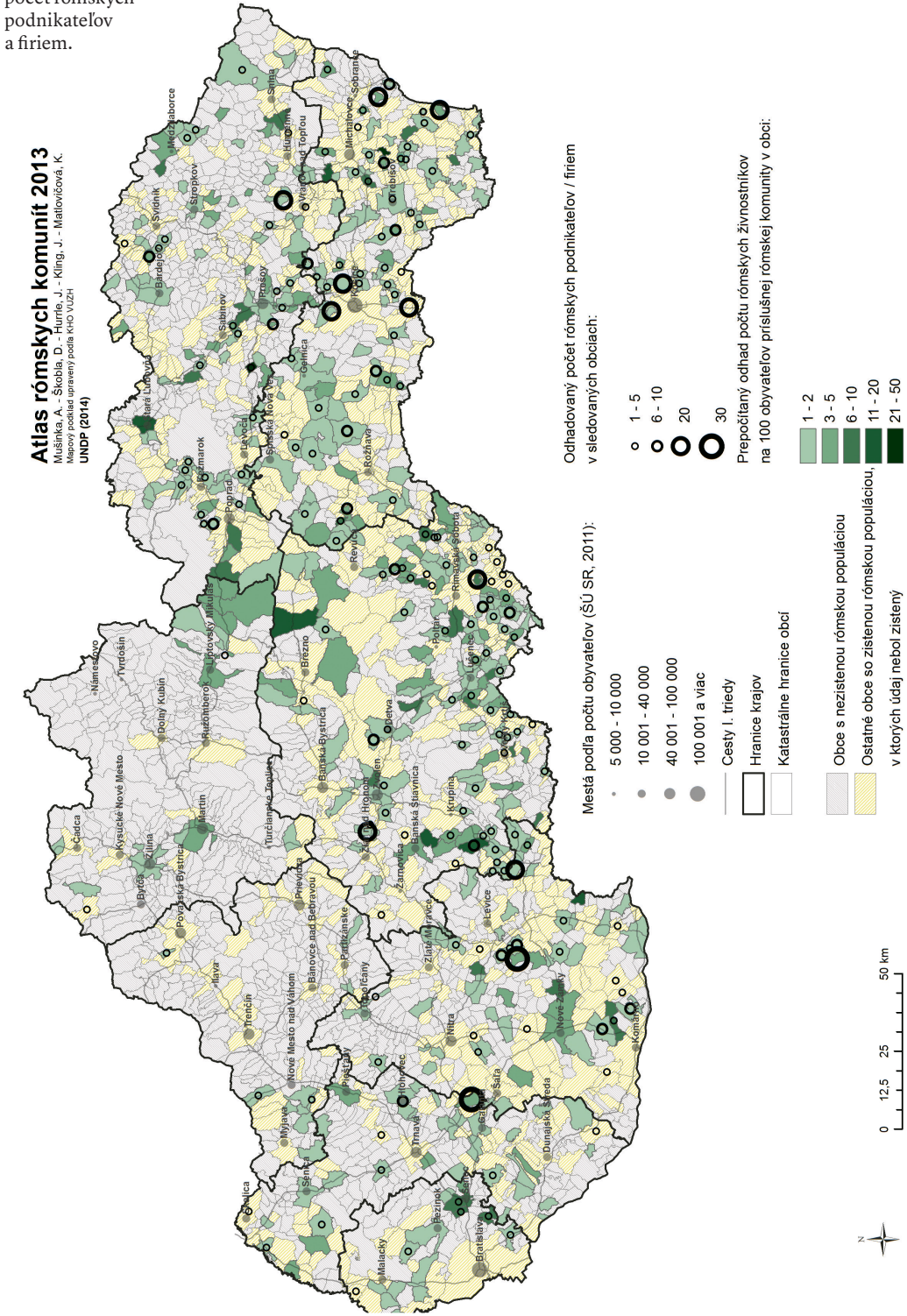
Obr. II. 8. 2
Počet Rómov a ich
teritoriálne roz-
miestnenie na
úrovni okresov v SR.

Obr. II. 8. 3
Počet Rómov a ich
teritoriálne roz-
miestnenie na
úrovni obcí v SR.

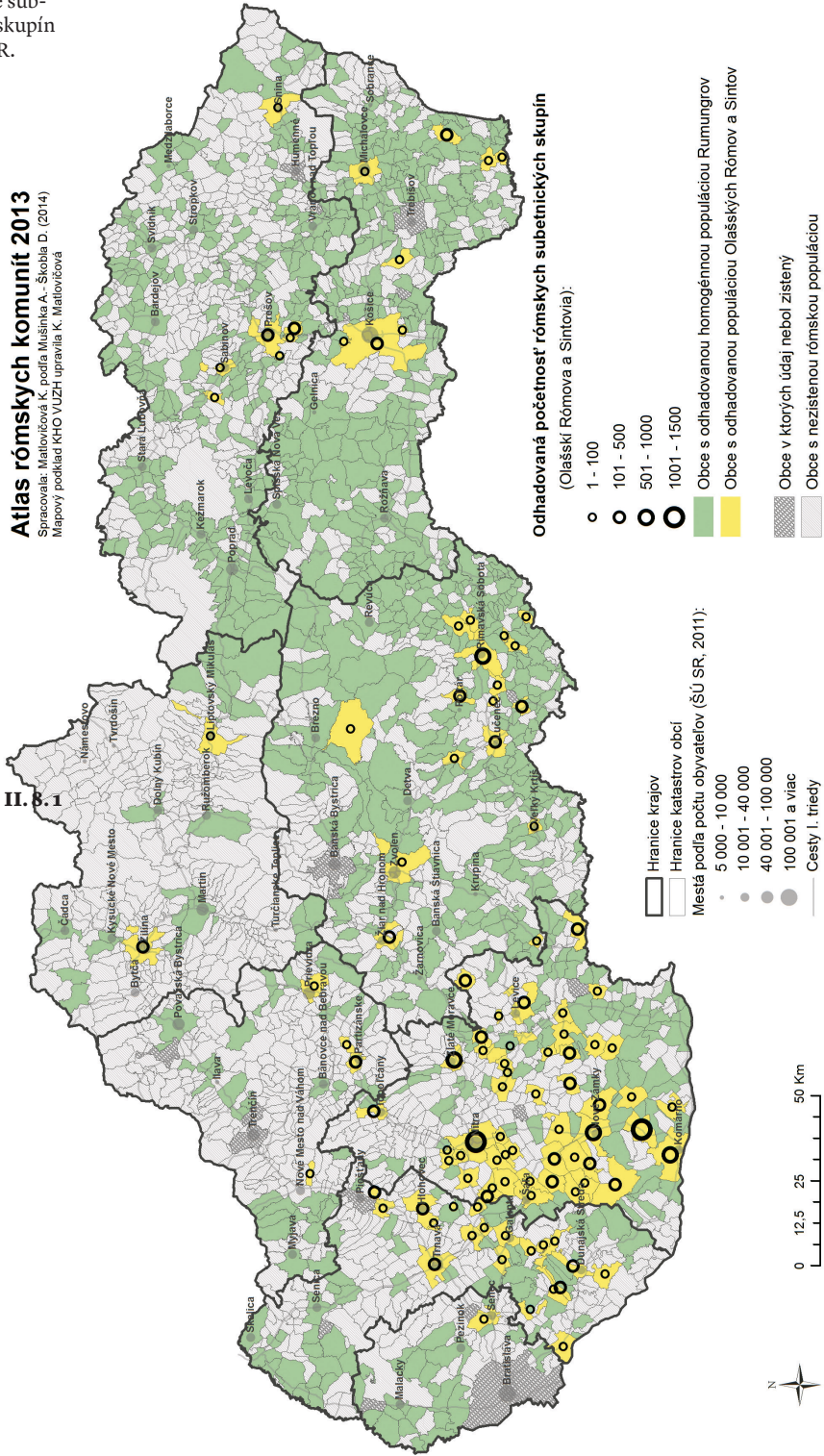

Obr. II. 8. 4
Odhadovaný
počet rómskych
podnikateľov
a firiem.

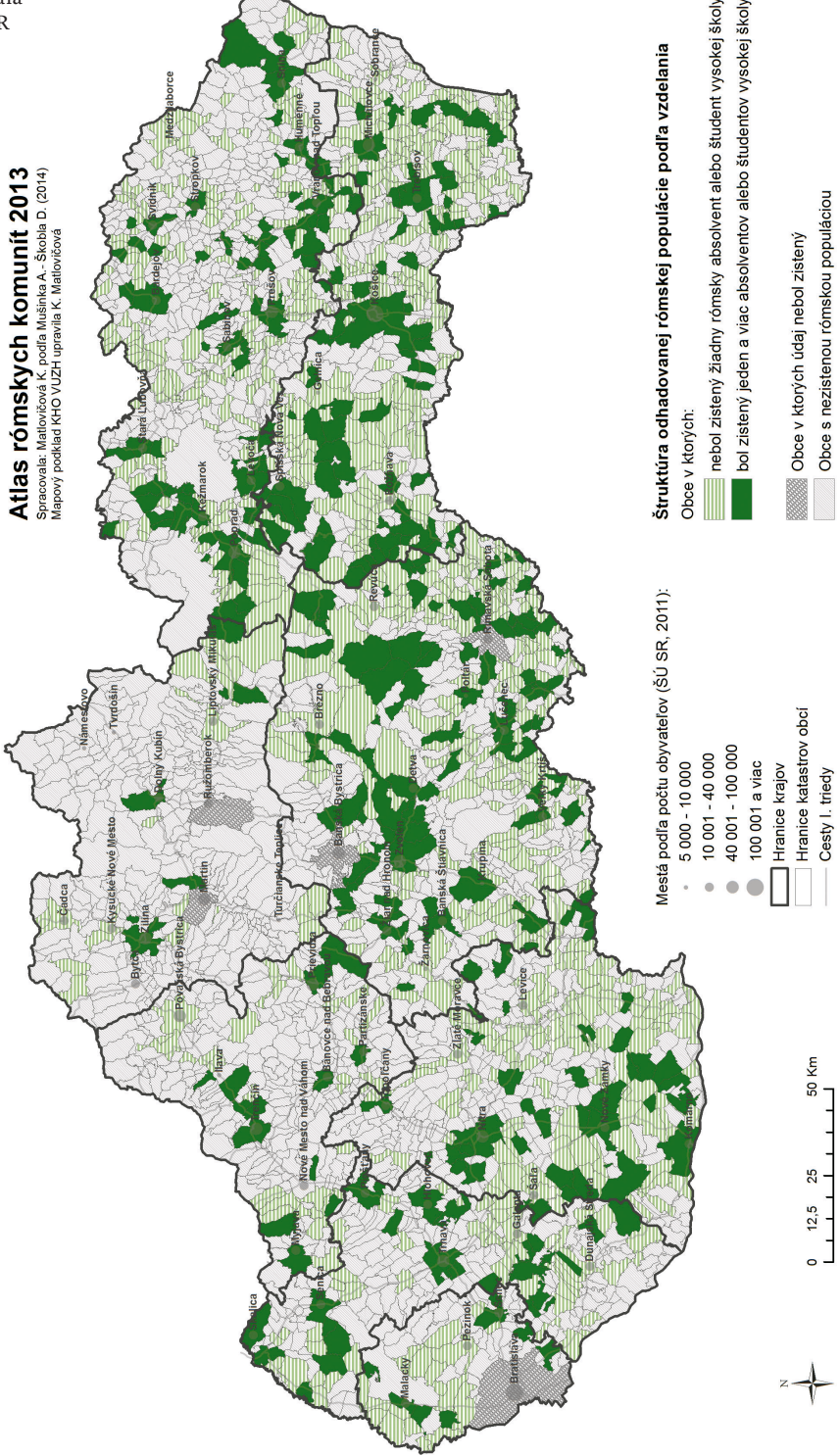

Obr. II. 8. 5
Zastúpenie sub-
etnických skupín
Rómov v SR.

Atlas rómskych komunit 2013
Spracovala: Matlovičová K. podľa Mušínska A., Škobiša D. (2014)
Mapový podklad KRO VUZ24 upravila K. Matlovičová

Obr. II. 8. 6
Štruktúra rómskej
populácie podľa
vzdelania v SR
(odhady).

Literatúra

A

Abu Ghosh, Y. (2008a). *Escaping gypsiness: work, power and identity in the marginalization of Roma*. Dizertačná práca. Praha: Univerzita Karlova v Prahe.

Abu Ghosh, Y. (2008b). Kam stát nevidí, nasadí vědce. In: *Journal A2*, (11): 1 a 14.

Abu Ghosh, Y. (2010). Crediting recognition: Monetary transactions of poor Roma in Tercov. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press, (s. 91 – 108). Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Acton, T. *Authenticity, expertise, scholarship and politics: conflicting goals in Romani studies*. Inauguračná profesorská prednáška na University of Greenwich (citované podľa Mayall, 2004 : 7).

Acton, T. (1974). *Gypsy Politics and Social Change. The Development of Ethnic Ideology and Pressure Politics Among British Gypsies from Victorian Reformism to Romany Nationalism*. London: Routledge & Kegan Paul.

Acton, T. (1983). Review of Judith Okely, The Traveller Gypsies. In: *Ethnic and Racial Studies*, 6(3): 385 – 386.

Ahmed, P.; Feliciano, C.; Emigh, R. J. (2007). Internal and External Ethnic Assessments in Eastern Europe. In: *Social Forces*, 86(1): 231 – 255.

Achim, V. (1998). *Țigani în istoria României*. București: Enciclopedica.

Aischylos (1862). *Eumenidy*. Praha: Museum království českého. (Preložil V. Nebeský.)

Allport, W. G. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Anderson, B. (2003). Pomyslná společenství. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 239 – 269).

Andresoiu, B.; Ciocazanu, A. (eds.) (2008). *Kastello. Palate ale romilor din Romania. Palaces of the Roma in Romania*. București: Igloo.

Arad, J. (2006). *Belzec, Sobibor, Treblinka*. Praha: BB/art.

Arendtová, H. (1996). *Původ totalitarizmu*, I.–III. Praha: Oikoymenh.

Archer, M. S. (2000). *Being human: the problem of agency*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ashplant, T. (2004). Across a Continent: R. A. Scott Macfie (1868 – 1935) and the Bulgarian Gypsies. In: *Балканистичен форум*, (1 – 2 – 3): 154 – 165.

Ashplant, T. (2007). Увод [Úvod]. In: *Р. А. Скот Макфий, Сред циганите в България. Дневник на едно пътешествие през 1913 г.* Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Atkinson, A. B.; Cantillon, B.; Marlier, E.; Nolan, B. (2005). *Taking Forward the EU Social Inclusion Process. An Independent Report commissioned by the Luxembourg Presidency of the Council of the European Union*. Luxembourg: Le Gouvernement du Grand-Duché.

Auer, P. (1998). *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*. London: Routledge.

Augustini ab Hortis, S. (1995). *Cigáni v Uhorsku 1775 – 76*. Bratislava: Štúdio -dd-.

Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.

B

Bačová, V. (1996). *Etnická identita a historické zmeny*. Bratislava: VEDA.

Baker, T. L. (1999). *Doing social research*. Boston: McGraw-Hill College.

Bakker, P.; Matras, Y. (2013). *Contact languages. Language Contact and Bilingualism*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Balibar, E. (2003). Národ jako forma: dějiny a ideologie. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 217 – 238).

Banerjee, A. V.; Dufo, E. (2007). The Economic Lives of the Poor. In: *The Journal of Economic Perspectives*, 21(1): 141 – 167.

Barany, Z. (1998). Ethnic mobilization and the state: the Roma in Eastern Europe. In: *Ethnic and Racial Studies*, 21(2): 308 – 327.

Barany, Z. (2002a). *The East European Gypsies. Regime Change, Marginality and Ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barany, Z. (2002b). Ethnic Mobilization without Prerequisites: The East European Gypsies. In: *World Politics*, 54(3): 277 – 307.

Barbuš, M. (ed.) (1969). *Spišské klapancie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.

Bar-Tal, D. (1989). Delegitimization: the Extreme Case of Stereotyping and Prejudice. In: D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. W. Kruglanski, W. Stroebe, (eds.), *Stereotyping and Prejudice. Changing Conceptions*. New York: Springer, (s. 169 – 182).

Barth, F. (1969). Introduction. In: F. Barth, (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference*. Bergen, Oslo: Universitetsforlaget; London: George Allen, (s. 9 – 38).

Barth, F. (ed.) (1969). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Cultural Difference*. London: Little, Brown.

Bashir, N. Y.; Lockwood, P.; Chasteen, A. L.; Nadolny, D.; Noyes, I. (2013). The Ironic Impact of Activists: Negative Stereotypes Reduce Social Change Influence. In: *European Journal of Social Psychology*, 43(7): 614 – 626.

Bauer, O. (2003). Národností otázka a sociální demokracie. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 36 – 45).

Baud, M.; Legene, S.; Pels, P. (2013). *Circumventing Reality: Report on the Anthropological Work of Professor Emeritus M. M. G. Bax*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Bauman, Z. (1991). *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2002). *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta.

Beaglehole, R.; Bonita, R. (2004). *Public health at the crossroads: achievements and prospects*. New York: Cambridge University Press.

Beck, U. (2004). *Riziková spoločnosť. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Belák, A. (2005). *Zdravie očami vylúčených: Medicínsko-antropologická štúdia stredoslovenskej rómskej osady*. Diplomová práca. Praha: Karlova univerzita. Dostupné na: <https://db.tt/Jo8e34Q2> (navštívené 6. 11. 2014).

Belák, A. (2013). *Health-system limitations of Roma health in Slovakia: A qualitative study*. Bratislava: WHO Country office in Slovakia. Dostupné na: <http://db.tt/yONxr5jm> (navštívené 6. 11. 2014).

Bell, A. (2014). *The Guidebook to Sociolinguistic*. Malden, Massachusetts, Oxford, UK: Wiley-Blackwell.

Belton, B. (2005). *Questioning Gypsy Identity: Ethnic Narratives in Britain and America*. Oxford, UK: AltaMira.

Benč, V.; Hrustič, T.; Kardos, T.; Mušinka, A. (eds.) (2013). *Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku.

Benedict, R. (1983). *Race and Racism*. London: Taylor and Francis.

Bentley, G. C. (1987). Ethnicity and practice. In: *Comparative Studies in Society and History*, 29: 24 – 55.

Berger, P. L.; Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii věděni*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Berkman, L. F.; Kawachi, I. (2000). *Social epidemiology*. New York: Oxford University Press.

Bermel, N. (2010). O tzv. české diglosii v současném světě. In: *Slovo a slovesnost*, 71: 5 – 30.

Betancourt, J. R.; Green, A. R.; Carrillo, J. E.; Park, E. R. (2005). Cultural competence and health care disparities: key perspectives and trends. In: *Health Affairs (Millwood)*, 24(2): 499 – 505.

Bob, P. (2004). Proces pozorování a prostor intrapsychických objektů. In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 73 – 78).

Bobáková, D.; Kolarčík, P.; Gecková, A. M.; Klein, D.; Reijneveld, S. A.; van Dijk, J. P. (2012). Does the influence of peers and parents on adolescents' drunkenness differ between Roma and non-Roma adolescents in Slovakia? In: *Ethnicity & Health*, 17(5): 531 – 541.

Bočák, M. (2006). Realita, reprezentácia reality. In: *Stručný slovník masmediálnej a marketingovej komunikácie*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, (s. 100 – 101). Dostupné na: http://michalbocak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_slovník_media_komunikacia_2006.pdf (navštívené 6. 8. 2015).

Bočák, M. (2010). *Keď poznanie dáva zmysel: diskurz ako konzistentná sústava reprezentácií* (on-line). Dostupné na: <http://michalbocak.weebly.com/diskurz-a-reprezentaacutecia.html> (navštívené 6. 8. 2015).

Borecký, V. (2000). *Teorie komiky*. Praha: Hynek.

Borecký, V. (2005). *Imaginace, hra a komika*. Praha: Triton.

Boscoboinik, A.; Ch. Giordano. (2005). Roma's Identity and the Political Arena. In: *Ethnobarometer*. Working Papers, 9: 7 – 18.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: J. Richardson, (ed.), *Handbook of Theory and Research*

for the Sociology of Education. New York: Greenwood, (s. 46 – 58).

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (1991). On Symbolic Power. In: J. B. Thompson, (ed.), *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press, (s. 163 – 170).

Bourdieu, P. (1993). Principles for a Sociology of Cultural Works. In: P. Bourdieu, *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: University of Colombia Press.

Bourdieu, P. (1994). Social Space and Symbolic Power. In: L. J. D. Wacquant, (ed.), *In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology*. Cambridge : Polity Press, (s. 122 – 139).

Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the new myths of our time*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. et al. (1999). *The weight of the world: Social suffering in contemporary society*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Bourdieu, P.; Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. London: University of Chicago Press.

Botošová, A. (2003). Identita, sociálny a náboženský život v rómskej obci Lomnička. In: M. Kováč, M. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/O del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 71 – 84.

Brown, P.; Scillion, L.; Martin, P. (2013). *Migrant Roma in the United Kingdom Population Size and Experiences of Local Authorities and Partners. Final Report*. Manchester: University of Salford.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed. Nationalism and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brubaker, R. (2002). Ethnicity without groups. In: *Archives de Sociologie*, XLIII(2): 163 – 189.

Brubaker, R. (2003). Přehodnocení národní identity: národ, jeho institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a naciolinalizmus*. Praha: SLON, (s. 375 – 385).

Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Brubaker, R. (2010). Etnická príslušnosť a nacionalizmus v Európe po studenej vojne. In: *Časopis OS* –

Občianska spoločnosť, (1): 5 – 21.

Brubaker, R., (2011). Nationalizing States Revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states. In: *Ethnic and Racial Studies*, 34(11): 1785 – 1814.

Budilová, L.; Jakoubek M. (2005). Ritual impurity and kinship in a Gypsy osada in Eastern Slovakia. In: *Romani Studies*, 15(1): 1 – 29.

Budilová, L.; Jakoubek, M. (2008). Monitoring situace cigánske osady u obce Chminianske Jakubovany v letech 2000 – 2005. In: M. Jakoubek, T. Hirt, (eds.), *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Bratislava: Nadácia Otvorenej Spoločnosti, (s. 219 – 248).

Budilová, L.; Jakoubek, M. (eds.) (2007). *Cikánská rodina a přibuzenství*. Praha: Dryada.

Buchowski, M. (2004). Hierarchies of Knowledge in Central-Eastern European Anthropology. In: *The Anthropology of East Europe Review*, 22 (2): 5 – 14.

Buchowski, M. (2006). The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother. In: *Anthropological Quarterly*, 79(3): 463 – 482.

Buchowski, M. (2008). Trudny dialog: relacje wiedzy między antropologią zachodnią a środkowo-europejską etnologią. In: H. Czachowski; A. Miancki, (eds.), *Do Torunia kupić kunia*. Toruń: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, (s. 161 – 187).

Burleigh, M.; Wippermann, W. (2010). *Rasistický stát*. Praha: Columbus.

Bussemaker, J. (ed.) (1999). *Citizenship and Welfare State Reform in Europe*. London: Routledge.

Butler, J. (1999)2. Gender Trouble: *Feminism and the Subversion of Identity*. New York, London: Routledge.

C

Calzi R.; Corno, P.; Gianferro, C. (2007). *Gypsy Architecture*. Stuttgart, London: Axel Menges.

Casa-Nova, M. J. (2007). Gypsies, ethnicity, and the labour market: An introduction. In: *Romani Studies*, 17(1): 103 – 123.

Cekaite, A.; Blum-Kulka, S.; Grover, V.; Teubal, E. (2014). Children's peer talk and learning: introduction. In: A. Cekaite, S. Blum-Kulka, V. Grover, E. Teubal, (eds.), *Children's peer talk. Learning from Each Other*. Cambridge: Cambridge University Press, (s. 3 – 19).

Cohn, S. (2014). From health behaviours to health practices: an introduction. In: *Sociology of Health & Illness*, 36(2): 157 – 162.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in Creation of Human Capital. In: *The American Journal of Sociology*, 94, Supplement: S95 – S120.

Collins, D.; Morduch, J.; Rutherford, S.; Ruthven, O. (2009). *Portfolios of the Poor: How the World's Poor Live on 2 Dollars a Day*. Princeton: Princeton University Press.

Connor, W. (2003). Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je... In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 154 – 173).

Cook, B.; Wayne, G. F.; Valentine, A.; Lessios, A.; Yeh, E. (2013). Revisiting the evidence on health and health care disparities among the Roma: a systematic review 2003 – 2012. In: *International journal of public health*, 58(6): 885 – 911.

Cooke, B.; Kothari, U. (eds.) (2001). *Participation: The new tyranny?* New York: Zed Books.

Cornell, S.; Hartmann, D. (1998). *Ethnicity and Race. Making Identities in a Changing World*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Corsaro, W. A. (2005). *The Sociology of Childhood. Second edition*. Thousand Oaks, CA: PineForge Press.

Cottaar, A. (1998). The making of a minority: the case of Dutch travellers. In: W. Lucassen, W. Willems, A. Cottarr, (eds.), *Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio-Historical Approach*. London: MacMillan, St. Martin, (s. 114 – 134).

Coupe, W. A. (1969). Observations on a Theory of Political Caricature. In: *Comparative Studies in Society and History*, 11(1): 79 – 95.

Critchley, S. (2002). *On Humour*. London: Routledge.

Crondahl, K.; Eklund, L. (2012). Perceptions on health, well-being and quality of life of Balkan Roma adolescents in West Sweden. In: *Romani Studies*, 22(2): 153–173.

Crowe, D. (1996). *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St. Martin's Griffin.

Č

Čermáková, L.; Pasternák, T. (2012). Aplikácia metódy mentálneho mapovania pri tvorbe stratégie rozvoja mikroregiónu Dolina Volanského potoka. In: *Folia Geographica*, (20): 55 – 79.

Červenka, J. (2002). Romové a problematika tradiční společnosti, In: I. Budil, M. Ulrychová, (eds.), *II. antropologické symposium*. Plzeň: Aleš Čeněk, (s. 71 – 78).

D

Daniel, S. (ed.) (2007). *Odpočet programového vyhlásenia vlády SR k rómskej problematike*. Bratislava: Inštitút rómskej verejnej politiky, Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: http://www.nadaciamilanasimecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/ODPOCET_OKT_2007.pdf (navštívené 18. 4. 2014).

Daniel, S. (ed.) (2008). *Polčas – odpočet programového vyhlásenia vlády k rómskej problematike*. Bratislava: Inštitút rómskej verejnej politiky, Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: <http://www.changenet.sk/?section=doc&x=404530> (navštívené 18. 4. 2014).

Darwin, Ch. (1913). *A Naturalist's Voyage Round the World. The Voyage of the Beagle*. London: John Murray.

Das, V.; Kleinman, A.; Lock, M.; Ramphele, M.; Reynolds, P. (2001). *Remaking a world: Violence, social suffering, and recovery*. Berkeley: University of California Press.

Davidová, E. (1965). *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.

Davidová, E. et al. (2010). *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. České Budějovice: Triton.

Demeter, N.; Bessonov, N.; Kutěnkov, V. (2000). *Istorija Cygan. Novyj vzgljad*. Voronež: Rossijskaja akademija nauk.

Dépelteau, F.; Powell, C. J. (eds.) (2013). *Applying relational sociology: relations, networks, and society*. New York: Palgrave Macmillan.

Dion, X. (2008). Gypsies and Travellers: cultural influences on health. In: *Community Practitioner*, 81(6): 31 – 34.

Ditto, P. H.; Koleva, S. P. (2011). Moral Empathy Gaps and the American Culture War. In: *Emotion Review*, 3(3): 331 – 332.

Dobbelaere, K. (2002). *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Dobruská, P. (2010). *Deportace rumunských Romů za Antoneskova režimu a jejich historický kontext*. Diplomová práce na odbore romistika. Praha: FF UK. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/86199/> (navštívené 18. 9. 2014).

Donert, C. (2008a). ‘Citizens of Gypsy Origins’: *The Roma in the Reconstruction of Czechoslovakia, 1948–1989*. Nepublikovaná dizertačná práca, Florencia: European University Institute.

Donert, C. (2008b). The struggle for the soul of the Gypsy: marginality and mass mobilization in Stalinist Czechoslovakia. In: *Social History*, 33(2): 123–144.

Donert, C. (2010). Creating ‘Citizens of Gypsy Origin’: Ethnicity, Planning and Population Control in Socialist Czechoslovakia. In: C. Brenner, M. Schulze Wessel, (eds.), *Zukunftsvorstellungen und staatliche Planung im Sozialismus: Die Tschechoslowakei im ostmitteleuropaischen Kontext*. Munich: Oldenbourg, (s. 89–114).

Đorđević, D. (2003). The Roma of Serbia. In: D. Đorđević, (ed.), *Roma Religious Culture*. Niš: YSSSR & YURoma Center & Punta.

Drál, P. (2006). *Ethnicised laziness: Roma in the Slovak social policy discourse*. Diplomová práca. Budapest: Central European University.

Drál, P. (2009). Lenivosť ako esencia rómskej etnickej identity. Kritická analýza diskurzu slovenskej sociálnej politiky. In P. Drál, A. Findor, (eds.), *Ako skúmať národ: Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU, (s. 190–224).

Drál, P.; Findor, A. (eds.) (2009). *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU. Dostupné na: http://www.fses.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/UESMV/Books/Ako_skumat_narod.pdf (navštívené 16. 11. 2014).

Dressler, W. W. (2005). What's Cultural about Biocultural Research? In: *Ethos*, 33: 20–45.

Drgonec, J. (1996). *Ústavné práva a zdravotníctvo*. Bratislava: Archa.

Droppová, L.; Krekovičová, E. (2010): *Počúvajte Panny, aj vy Mládenci... Letákové tlačé zo slovenských tlačiarň*. Bratislava: Eterna Press, Ústav etnológie SAV.

Dundes, A.; Hauschild, T. (1983). Auschwitz Jokes. In: *Western Folklore*, 42: 249–260.

Duranti, A.; Ochs, E.; Schieffelin, B. B. (eds.) (2011). *The Handbook of Language Socialization*. Malden: Wiley-Blackwell.

Durst, J. (2010). ‘What makes us Gypsies, who knows...?’: ethnicity and reproduction. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies. Selected Papers from Participants of Central European University Summer Course 2007–2009*, (s. 13–35). Dostupné na: http://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 15. 8. 2015).

Dzúriková, Z. (2006). *Roma participation in the 2005 Slovak regional elections*. Washington D. C.: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: http://www.ndi.org/files/1977_sk_roma_011806.pdf (navštívené 19. 2. 2014).

Džambazovič, R.; Jurásková, M. (2002). Sociálne vylúčenie Rómov na Slovensku. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 527–563).

E

Edwards, J. (2009). *Language and Identity: An introduction*. New York: Cambridge University Press.

Eisendstadt, S. N.; Geisen, B. (2003). Konstrukce kolektivní identity. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus*. Čítanka textů. Praha: SLON, (s. 361–374).

Eller, J. D.; Coughlan, R. M. (1993). The poverty of primordialism: the demystification of ethnic attachments. In: *Ethnic and Racial Studies*, 16(2, April): 183–202.

Elšík, V. (2006). *Modely klasifikace romských dialektů*. Přednáška z cyklu pre študijný odbor romistika *Romské dialekty ve světě*. Dostupné na: http://ulug.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/ho/DRo2_Handout.pdf (navštívené 18. 9. 2014).

Elšík, V.; Wagner, P.; Wagnerová, M. (2005). *Olašská romština. Vlašské dialekty* (on-line). Dostupné na: http://ulug.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/Elsik_2005_HO_Vlax.pdf (navštívené 30. 9. 2014).

Emigh, R. J.; Fodor, E.; Szelenyi, I. (2001). The Racialization and Feminization of Poverty? In: R. J. Emigh, I. Szelenyi, (eds.), *Poverty, Ethnicity, and Gender in Eastern Europe During the Market Transition*. Westport: Praeger, (s. 1–32).

Emigh, R. J.; Szelenyi, I. (eds.) (2001). *Poverty, Ethnicity and Gender in Eastern Europe During the Market Transition*. Westport: Praeger.

Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a relational sociology. In: *American Journal of Sociology*, 103(2): 281–317.

Engebrigtsen, A. I. (2007). *Exploring Gypsiness: Power, exchange and interdependence in a Transylvanian village*. New York: Berghahn Books.

Eriksen, T. H. (1995). We and Us: Two Modes of Group Identification. In: *Journal of Peace Research*, (32, November): 427–436.

Eriksen, T. H. (2002): *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspective*. London, Boulder: Pluto press.

Eschker, W. (ed.) (1986). *Der Zigeuner im Paradies. Balkanschwänke*. Kassel: Röth.

Evaldsson, A. C. (2005). Staging insults and mobilizing categorizations in a multiethnic peer group. In: *Discourse in Society*, 16(6): 763–786.

F

Falzon, M. A. (2009). *Multisited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*. Burlington: Ashgate.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Farr, R.; Moscovici, S. (eds.) (1984). *Social Representations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Farkas, L. (2007). *Segregation of Roma Children in Education*. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities.

Fasold, R. (1984). *The Sociolinguistics of Society*. Oxford, New York: Blackwell.

Fassin, D. (2013a). A case for critical ethnography: Rethinking the early years of the AIDS epidemic in South Africa. In: *Social Science and Medicine*, 99: 119–126.

Fassin, D. (2013b). Why ethnography matters: On Anthropology and Its Publics. In: *Cultural Anthropology*, 28(4): 621–646.

Feglová, V. (1993). Priestor ako antropologický fenomén. In: *Slovenský národopis*, 41(2): 131–139.

Feinberg, M.; Willer, R. (2013). The Moral Roots of Environmental Attitudes. In: *Psychological Science*, 24(1): 56–62.

Ferguson, Ch. (1959). Diglossia. In: *Word*, 15: 325–340.

Ferko, A. (2007). Rómský jazyk nebo nové esperanto? In: *Antropowebzin*, 1. Dostupné na: http://antropologie.zcu.cz/media/webzin/webzin_1_2007/01_ferko.pdf (navštívené 18. 9. 2014).

Fésüs, G.; Östlin, P.; McKee, M.; Ádány, R. (2012). Policies to improve the health and well-being of Roma people: The European experience. In: *Health policy*, 105(1): 25–32.

Ficowski, J. (1985). *Cyganie na polskich drogach*. Kraków–Wrocław: Wydawnictwo Literackie.

Filadelfiová, J. (2013a). *Príjmy, výdavky a spotreba domácností vylúčených rómskych osídlení*. Bratislava: UNDP.

Filadelfiová, J. (2013b). *Situačná analýza vybraných aspektov životnej úrovne domácností vylúčených rómskych osídlení*. Bratislava: UNDP.

Filadelfiová, J.; Gerbery, D. (2012). *Report on the Living Conditions of Roma households in Slovakia 2010*. Bratislava: UNDP.

Filčák, R. (2012). Living beyond the pale: Environmental justice and the Roma minority in Slovakia. Budapest: CEU Press.

Filčák, R.; Škobla, D. (2011). Social solidarity, human rights and Roma: unequal access to basic resources in Central and Eastern Europe. In: M. Ellison, (ed.), *Re-inventing social solidarity across Europe*. Bristol: Policy Press, (s. 227–250).

Findor, A. (2009): Ako fungujú „národné dejiny“: reprezentovanie „kultúrnej nadradenosti“ a vytváranie etnických hraníc v slovenských učebniciach dejepisu (1918–1938). In: P. Drál, A. Findor, (eds.), *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU, s. 106–130.

Findor, A. (2011). *Začiatky národných dejín*. Bratislava: Kalligram.

Findor, A.; Maďarová, Z.; Ostertágová, A. (2014). Do-tazník morálnych základov: adaptácia a využitie v kontexte Slovenskej republiky. In: L. Bomba, E. Kövérová, M. Smrek, (eds.), *Fenomén moci a sociálne nerovnosti. Zborník príspevkov z nultého ročníka konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Bratislava: Univerzita Komenského, (s. 55–80). Dostupné na: https://mocnerovnosti.files.wordpress.com/2014/05/fenomen_moci_a_socialne_nerovnosti_o.pdf (navštívené 16. 7. 2014).

Fischer, K. (2000). Foreword. In: B. Sax, *Animals in the Third Reich. Pets, Scapegoats, and the Holocaust*. New York: Continuum, (s. 11–13).

Fishman, J. (1967). Biligualism with and without diglosia: diglosia with and without biligualism. In: *Journal of Social Issues*, 23(2): 29–38.

Fiske, J. (1993). *Power Plays, Power Works*. London: Verso.

Fiske, S. T. (2013). A Millenial Challenge: Extremism in Uncertain Times. In: *Journal of Social Issues*, 69(3): 605 – 613.

Fonseca, I. (1995). *Enterrez-moi debout (L'odyssée des Tziganes)*. Paris: Albin Michel.

Fosztó, L. (2009). *Ritual Revitalisation After Socialism: Community, Personhood, and Conversion Among Roma in a Transylvanian Village*. Berlin: LIT.

Földes, M. E.; Covaci, A. (2012). Research on Roma health and access to healthcare: state of the art and future challenges. In: *International journal of public health*, 57(1): 37 – 39.

Frankl, O. (1905). *Der Jude in den deutschen Dichtungen des 15., 16. und 17. Jahrhunderts*. Moravská Ostrava: Papauschek.

Fraser, A. (1992). *The Gypsies*. Oxford, UK; Cambridge, US: Blackwell.

Friedman, E.; Gallová-Kriglerová, E.; Kubánová, M.; Slosiarik, M. (2009). *School as Ghetto*. (Report.) Budapest: Roma Education Fund.

Frohlich, K. L.; Corin, E.; Potvin, L. (2001). A theoretical proposal for the relationship between context and disease. In: *Sociology of Health & Illness*, 23(6): 776 – 797.

Fuchs, B. (2003). „Rasse“, „Volk“, „Geschlecht: *anthropologische Diskurse in Österreich 1850 – 1960*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

G

Gálisová, A. (s. d.). *Oni mali takú kožu, čo im nepre-slabne (sémanticko-gramatická analýza ústnych jazyko-vých prejavov rómskych i nerómskych detí)*. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak1/subor/14.pdf> (navštívené 30. 4. 2014).

Gallová-Kriglerová, E.; Kadlečíková, J. (2012). *Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu: výskumná správa*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/vyskumna_sprava.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Gallmeyer, A.; Roberts, W. T. (2009). Payday Lenders and Economically Distressed Communities. A Spacial Analysis of Financial Predation. In: *The Social Science Journal*, 46: 521 – 538.

Gašparíková, V. (1980). *Ostrovtipné príbehy a veľiké cigánstva a žarty*. Bratislava: Tatran.

Gašparíková, V. (1995a). Anekdota. (Heslo.) In: J. Botík; P. Slavkovský, (eds.), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, zv. 1. Bratislava: VEDA, (s. 17).

Gašparíková, V. (1995b). Humoristické rozprávanie; Humorka. (Heslá.) In: J. Botík, P. Slavkovský, (eds.), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, zv. 1. Bratislava: VEDA, (s. 189).

Gautier, E. (1880). *Le Darwinisme sociale*. Paris: Derveaux.

Gay Y Blasco, P. (1999). *Gypsies in Madrid: Sex, Gender and the Performance of Identity*. Oxford: Berg Publishers.

Gellner, E. (2003). Nacionalizmus. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 403 – 374).

Gerbery, D. (ed.) (2012). *Potrebujeme sociálny štát? Niektoré úvahy (nielen) o sociálnej politike*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung.

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge, UK: Polity Press.

Giddens, A. (2000). *Sociologie*. Praha: Argo.

Gilman, S. L. (1996). *L'Autre et le Moi*. Paris: Presses universitaires de France.

Ginter, E.; Havelková, B.; Rovný, I.; Hlava, P.; Baráková, A.; Kudláčková, M. (2005). Health status of the Slovakia population at its entry to the European Union. In: *Bratislavské lekárske listy*, 106(2): 45 – 54.

Giri, A. K.; Van Ufford, P. Q. (eds.) (2003). *A moral critique of development: in search of global responsibilities*. London: Routledge.

Gmelch, S. B. (1986). Groups That Don't Want In: Gypsies and Other Artisan, Trader, and Entertainer Minorities. In: *Annual Review of Anthropology*, 15 (October): 307 – 330.

Gobineau, A. (1967). *Essai sur l'inégalité des races humaines*. Paris: Éditions Pierre Belfond.

Goffman, E. (1986). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh. (Dostupné na http://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf; navštívené 11. 9. 2015.)

Goldman, L. R. (1998). *Child's Play. Myth, Mimesis and Make-Believe*. New York, Oxford: Berg.

Götz, A. (2006). *Konečné řešení*. Praha: Argo.

Götz, A. (2007). *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo.

Govers, C.; Vermeulen, H. (eds.) (1997). *The Politics of Ethnic Consciousness*. Basingstoke: Macmillan Press.

Graeber, D. (2009). Debt – The first five thousand years. In: *Eurozine*. Dostupné na: <http://www.eurozine.com/articles/2009-08-20-graeber-en.html> (navštívené 24. 11. 2013).

Graham, J.; Nosek, B.; Haidt, J.; Iyer, R.; Koleva, S.; Ditto, P. H. (2011). Mapping the Moral Domain. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2): 366 – 385.

Graham, J.; Nosek, B.; Haidt, J. (2012). The Moral Stereotypes of Liberals and Conservatives: Exaggeration of Differences across the Political Spectrum. In: *PLoS ONE*, 7(12). Dostupné na: <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0050092> (navštívené 23. 3. 2014).

Graham, J.; Haidt, J.; Koleva, S.; Motyl, M.; Iyer, R.; Wojcik, S.; Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. In: *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 47. San Diego, Waltham, London, Oxford, Amsterdam: Academic Press, (s. 55 – 130).

Granqvist, K. (2014). Recenzný posudok na tematický blok v tejto publikácii – *Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: archív imprimovaných rukopisov ÚEt SAV.

Greene, J. (2013). *Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap between Us and Them*. New York: The Penguin Press.

Grill, J. (2009). Mange mište pro Čechy: slovenští Romové na českých stavbách. In: *Journal A2*: 40. Rozšířená verzia dostupná na: www.migrationonline.cz (navštívené 25. 04. 2014).

Grill, J. (2012a). ‘Going up to England’: Exploring mobilities among Roma from Eastern Slovakia. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8): 1269 – 1287.

Grill, J. (2012b). ‘It's building up to something and it won't be nice when it erupts’: The making of Roma / Gypsy migrants in post-industrial Scotland. In: *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology*, (62): 42 – 54.

Grill, J. (2014). *Butji pro výboris. Activation (works) without mobility, labour and structural vulnerability in neo-liberalising Slovakia*. Bratislava: UNDP. (Rukopis.)

Grill, J. (2015). ‘Endured Labour’ and ‘Fixing Up’ Money: The Economic Strategies of Roma Migrants in Slovakia and the UK. In: M. Brazzabení, M. I. Cunha, M. Fotta, (eds.), *Gypsy Economy: Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*. Oxford: Berghahn Books (s. 88 – 106).

Gronemeyer, R. (1983). Zigeunerpolitik in sozialistischen Ländern Osteuropas am Beispiel der Länder Ungarn, Tschechoslowakei, Polen. In: R. Gronemeyer,

(ed.), *Eigensinn und Hilfe*. Giessen: Focus, (s. 43 – 183).

Gropper, R.; Miller, C. (2001). Exploring new worlds in American Romani Studies. Social and cultural attitudes among the American Mačvaja. In: *Romani Studies*, Ser. 5, 11(2): 81 – 110.

Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Gupta, A.; Ferguson, J. (eds.) (1997). *Culture, power, place: explorations in critical anthropology*. Durham, NC: Duke University Press.

Guy, W. (1975). Ways of looking at Roms: the case of Czechoslovakia. In: F. Rehfish, (ed.), *Gypsies, Tinkers and other travelers*. London: Academic Press, (s. 201 – 227).

Guy, W. (1977). *The Attempt of Socialist Czechoslovakia to Assimilate its Gypsy Population*. Dizertačná práca. Bristol: University of Bristol.

Guy, W. (1998). Ways of Looking at Roma: The Case of Czechoslovakia. In: D. Tong, (ed.), *Gypsies. An Interdisciplinary Reader*. New York, London: Garland Publishing, (s. 13 – 48).

Guy, W. (ed.) (2001). *Between past and future: Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertforshire Press.

Guy, W. (2004). Recent Roma Migration to the United Kingdom. In: W. Guy, Z. Uherek, R. Weinerová, (eds.), *Roma migration in Europe: Case studies*. Münster: LitVerlag, (s. 165 – 210).

H

Hage, G. [1998] (2000). *White Nation. Fantasies of White supremacy in a multicultural society*. New York: Routledge and Pluto Press.

Hage, G. (2002). ‘On the side of life’ – Joy and the capacity of being. In: M. Zournazi, (ed.), *Hope: new philosophies for change*. Annandale, NSW: Pluto Press Australia, (s. 150 – 172).

Hage, G. (2003). *Against Paranoid Nationalism: Searching for Hope in a Shrinking Society*. London: Pluto Press, Merlin Press.

Hage, G. (2005). A not so multi-sited ethnography of a not so imagined community. In: *Anthropological Theory*, 5(4): 463 – 475.

Hage, G. (2010). Intercultural Relations at the Limits of Multicultural Governmentality. In: D. Ivinson, (ed.), *The Ashgate Research Companion to Multiculturalism*. Surrey: Ashgate, (s. 235 – 255).

Hahn, R. A.; Kleinman, A. (1983). Biomedical Practice and Anthropological Theory: Frameworks and Directions. In: *Annual Review of Anthropology*, 12: 305 – 333.

Haidt, J. (2006). *The Happiness Hypothesis: Finding Modern Truth in Ancient Wisdom*. New York: Basic Books.

Haidt, J. (2012). *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion*. New York: Allen Lane.

Haidt, J. (2013a). Moral Psychology for the Twenty-first Century. In: *Journal of Moral Education*, 42(3): 281 – 297.

Haidt, J. (2013b). *Morálka lidské mysli. Proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. Praha: Dybbuk.

Haidt, J.; Joseph, C. (2004). Intuitive Ethics: How Innately Prepared Intuitions Generate Culturally Variable Virtues. In: *Daedalus*, 133: 55 – 66.

Haidt, J.; Graham, J.; Joseph, C. (2009). Above and Below Left-right: Ideological Narratives and Moral Foundations. In: *Psychological Inquiry*, 20: 110 – 119.

Hajioff, S.; McKee, M. (2000). The health of the Roma people: a review of the published literature. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54(11): 864 – 869.

Hajská, M. (2012). Ame sam vlašika haj vorbinas vlašika! (My jsme Olaši a mluvíme olašsky!) Nástin jazykové situace olašských Romů z východního Slovenska v etnicky smíšené komunitě. In: *Romano džaniben*, 19(2): 35 – 53.

Hajduk-Nijakowska, J. (2013). Głupi sąsiad w anegdocie, czyli komiczny kozioł ofiarny. In: H. Rusek, A. Drożdż, (ed.), *Polski i czeski humor zaangażowany: Dowcip, anegdota i karykatura polityczna*. Cieszyn, Katowice, Brno: Uniwersytet Śląski w Katowicach, (s. 21 – 33).

Hall, S. (1997). The work of representation. In: S. Hall, (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London, New Delhi, Thousand Oaks, CA: SAGE, (s. 6 – 10).

Hammersley, M.; Atkinson, P. (2007). *Ethnography: principles in practice*. London: Routledge.

Hancock, I. (2001). *Země utrpení – dějiny otroctví a pronásledování Romů*. Praha: Signeta. (Přeložili H. Sadílková a K. Ryvolová, redakcia J. Červenka.)

Hancock, I. F. (2002). *We are the Romani people*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hancock, I. (2010). *Danger! Educated Gypsy*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hancock, I.; Dowd, S.; Djurič, R. (eds.) (1998). *The Roads of the Roma: A Pen Anthology of Gypsy Writers*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Hann, Ch. (2005). Correspondence: Reply to Michal Buchowski. In: *The Anthropology of East Europe Review*, 23(1): 194 – 200.

Haupt, G. (2008). „Anticiganizmus“ a teológia oslobodenia Rómov. Prednáška na výročnom stretnutí Medzinárodného katolíckeho výboru pre Rómov (CCIT). 28. – 30. marca 2008. Trogir/Chorvátsko.

Havel, I. M.; Mitášová, M. (2004). Prostor prožívání jako prostor k jednání. In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 153 – 221).

Headland, T. N.; Pike, K. L.; Harris, M. (eds.) (1990). Emics and etics: The insider/outsider debate. *Frontiers of anthropology*, Vol. 7. Newbury Park, Calif.: SAGE.

Heath, S. B. (1982). What no Bedtime Story Means: Narrative skills at home and at school. *Language and Society*, 11 (2): 49 – 76.

Heidegger, M. (2004). Budovat, bydlet, myslet (úryvok; preložil I. Chvatík, I.). In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 293 – 296).

Heller, M. (2011). *Path to Post-Nationalism. A Critical Ethnography of Language*. Oxford: Oxford University Press.

Henrich, J.; Heine, S.; Norenzayan, A. (2010). The Weirdest People in the World? In: *Behavioral and Brain Sciences*, 33: 61 – 83.

HepaMeta kolektív (2014). HepaMeta – Prevalence of Hepatitis B/C and Metabolic Syndrome in Population Living in Separated and Segregated Roma Settlements. In: *Central European Journal of Public Health*, 22: Supplement. Dostupné na: http://apps.szu.cz/svi/cejph/obalka/aktualni_1-14-sup.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Heretik, A. (2012). *Extrémna agresia*, I. Nové Zámky: Psychoprof.

Hermann, A. (1965). *Die Zigeuner*. Olten und Freiburg: Walter.

Hickey, S.; Mohan, G. (eds.) (2004). *Participation – from tyranny to transformation?* New York: Zed Books.

Hirt, T.; Jakoubek, M. (eds.) (2006). „Romové“ v osídlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Hirt, T.; Vochocová, L. (2005). Nešířme nacionální mýty (rozhovor L. Vochocové s T. Hirtem). In: *Respekt*, 4, 23. 1. 2005.

Hodson, G.; Costello, K. (2007). Interpersonal Disgust, Ideological Orientation and Dehumanization as Predictors of Intergroup Attitudes. In: *Psychological sciences*, 18(8): 691 – 698.

Hojsík, M. (2008). *Evaluácia programu obecných nájomných bytov v rómskych osídleniach*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: http://www.nadaciamilanasiamecku.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Ine/Evalu__cia_FINAL.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Holý, D. (1999). *Oponentský posudek na doktorskou dizertační práci E. Krekovičové*. Brno. (Rukopis).

Holubová, B. (2010). *Účast žien v politike – postoje, stav a perspektíva*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: http://www.institutrr.sk/download/b_holubova_5.pdf (navštívené 25. 8. 2014).

Homoláč, J. (2009). *Internetové diskuse o cikánech a Romech*. Praha: Karolinum.

Horváth, K. (2005). Gypsy work – gadjo work. In: *Romani Studies*, 15(1): 31 – 49.

Horváth, K. (2012). Silencing and naming the difference. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: populism and the new antiGypsy politics*. London: Hurst & Company, (s. 117 – 137).

Horváthová, E. (1964). *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Houdek, L. (2010). *Pahárští dómové (případová studie dómských komunit v okolí města Bhíntál v indickém státě Uttaráňchal*. Diplomová práce na odbore romistika. Praha: FF UK. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/89429/> (navštívené 18. 9. 2014).

Hrabovský, M. (2011). *Rasová mytológia*. Bratislava: Kalligram.

Hrabovský, M. (2012). *Anticiganizmus a antisemitizmus v rasových a rasistických konštrukciách*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu.

Hroch, M. (2003). Úvodom k čítance textů o nacionalismu. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 403 – 417).

Hroch, M. (ed.) (2003). *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON.

Hrustič, T. (2005). Nelapšoj – súčasné predstavy o revenantizme a vampirizme u Rusínov na Slovensku. In: M. Kováč, A. Kovács, T. Podolinská, (eds.), *Cesty na druhý svet – smrť a posmrtný život v náboženstvách sveta*. Bratislava: CERES, (s. 276 – 287).

Hrustič, T. (2006). Telo a telesné tekutiny v ľúbostnej mágii u Rómov vo východnom Zemplíne. In: I. Doležalová, N. Hamar, L. Bělka, (eds.), *Náboženství a tělo*. Brno: CERES, (s. 73 – 86).

Hrustič, T.; Pollák, P. (2007). Religiozita v rómskych komunitách na Slovensku. In: J. Balvín, (ed.), *Rubikova kostka. Multikulturalita: mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, (s. 469 – 474).

Hrustič, T. (2009). Náboženské konverzie Rómov vo východnom Zemplíne – prípadová štúdia reťazových konverzií. In: L. Grešková, (ed.), *Pastorácia Rómov (hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, (s. 123 – 142).

Hrustič, T. (2010a). Social change and some other factors of religious conversion among Roma in Eastern Slovakia. In: M. Kováč, T. Gál, (eds.), *Religious Change*. Bratislava: Chronos, (s. 125 – 129).

Hrustič, T. (2010b). Faktory ovplyvňujúce náboženské konverzie Rómov. In: *Slovenský národopis*, 58(3): 306 – 322.

Hrustič, T. (2010c). My nemáme rozdielov. Diskurz o etnicite a identite rómskych a nerómskych svedkov Jehovových na východnom Slovensku. In: *Romano džaniben*, jevend: 27 – 43.

Hrustič, T. (2011). Values and ethnicity – religious conversions of Roma in Eastern Slovakia to the Watchtower Society. In: C. Rughiniš, A. Máté-Tóth, (eds.), *Spaces and Borders. Young Researchers about Religion in Central and Eastern Europe*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, (s. 23 – 32).

Hrustič, T. (2012a). The Trends in the Participation of Romani Candidates in Elections in Slovakia. In: *Roma Rights, Journal of the European Roma Rights Centre. Challenges of Representation: Voices on Roma Politics, Power and Participation*, (s. 39 – 48).

Hrustič, T. (2012b). Rómovia a náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia na Slovensku. In: *Axis Mundi*, 7(2): 27 – 32.

Hrustič, T. (2013). Rómska politická participácia v komunálnej politike na Slovensku. In: V. Benč, T. Hrustič, T. Kardos, A. Mušinka, (eds.): *Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, (s. 55 – 64).

Hrustič, T. (2015). Usury among the Slovak Roma: Notes on Relations between Lenders and Borrowers in a Segregated Taboris. In: M. Brazzabení, M. I. Cunha, M. Fotta, (eds.), *Gypsy Economy: Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*. Oxford: Berghahn Books, (s. 31 – 48).

Hrustičová, L. (2013). *Stratégie náboženských organizácií pôsobiacich medzi Rómami. Prípadová štúdia charizmatického spoločenstva z východného Slovenska*. Nepublikovaná dizertačná práca, Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Ústav etnológie v Bratislave.

Hübschmannová, M. (s. d.). Zajda. In: *Rombase. Didactically Edited information on Roma*. Dostupné na: <http://rombase.uni-graz.at/cd/data/ethn/work/data/zajda.en.pdf> (navštívené 7. 8. 2014).

Hübschmannová, M. (1978). The Roma (Gypsies) in Czechoslovakia and their literature. In: *Studies in Indo-Asian Art and Culture*, 5: 37 – 76.

Hübschmannová, M. (1979). Bilingualism Among the Slovak Roms. In: *International Journal of the Sociology of Language*, 19: 33 – 49.

Hübschmannová, M. (ed.) (1987). *Čeho je na světě nej-víc? So hin pro svetos jekhbuter?* Praha: Kulturní dům hl. m. Prahy, Ústřední kulturní dům železničářů Praha.

Hübschmannová, M. (1999a). Několik poznámek k hodnotám Romu/Several remarks to Romani values. In: *Romové v České republice 1945 – 98/Roma in the Czech Republic 1945 – 98*. Praha: SOCIOKLUB, (s. 1 – 51).

Hübschmannová, M. (1999b). *Romské pohádky*. Praha: Fortuna.

Hübschmannová, M. [1993] (2002). *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Hübschmannová, M. (2003). Romové – subetnické skupiny. In: *Rombase. Didactically Edited information on Roma*. Dostupné na: <http://romani.uni-graz.at/rombase/> (navštívené 18. 9. 2014). (Cesta: Data » Etnologie a Skupiny » Obecná témata » Romové – subetnické skupiny. Pozn.: dole vľavo je možné nastaviť českú jazykovú verziu.)

Hübschmannová, M.; Kyuchukov, Ch. (2006). Vyjádření prosby ve dvou romských dialektech. In: *Romano džaniben*, řilaj: 61 – 74.

Hübschmannová, M.; Šebková, H.; Žigová, A. (1991). *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hudson, R. A. (1996)². *Sociolinguistics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Huonker, Th. (2009). Beitrag zum Lehrmittel. In: S. Brändli, M. E. Davolio, K. Kistler, (eds.), *Merken was läuft. Rassismus im Visier*. Zürich: Verlag Pestalozzianum.

Hund, D. W. (1999). *Rassismus*. Münster: Westfälisches Dampfboot.

Hurrle, J.; Grill, J.; Ivanov, A.; Kling, J.; Škobla, D. (2012). *Nejasný výsledok. Pomohli projekty z ESF Rómom na Slovensku? Analýza dopadu projektov v programovacom období 2007 – 2013*. Bratislava: UNDP.

Huxley, J.; Haddon, A. C. (1935). *We Europeans: A Survey of 'Racial' Problems*. London: J. Cape.

CH

Chamberlain, H. S. (1912). *Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts*. Leipzig: C. G. Röder. G. M. B. H.

Christians, C. G. (2005). Ethics and Politics in Qualitative Research. In: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, (eds.), *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: SAGE, (s. 139 – 164).

Chudžíková, A. (2011). Vnímание menšíin v politickom diskurze. In: J. Lajčáková, A. Chudžíková, T. Gažovičová, (eds.), *Menšíiny v politickom diskurze*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry, (s. 23 – 37). Dostupné na: <http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensiny%20v%20politickom%20diskurze.pdf> (navštívené: 23. 3. 2014).

I

Iyer, R.; Koleva, S. P.; Graham, J.; Ditto, P. H.; Haidt, J. (2012). Understanding Libertarian Morality: The Psychological Dispositions of Self-identified Libertarians. In: *PLoS ONE*, 7(8). Dostupné na: <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0042366> (navštívené 23. 3. 2014).

J

Jacobs, F.; Ries, J. (2008). *Roma/Zigeunkulturen in neuen Perspektiven (Romani/Gypsy Cultures in New Perspective)*. Leipzig: Leipziger University.

Jakoubek, M. (2005). *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub.

Jakoubek, M. (2006). Vystavte národ z pohlednic! In: A2 – kulturní týdeník č. 51. Dostupné na: <http://www.advojka.cz/archiv/2006/51/vystavte-narod-z-pohlednic> (navštívené 18. 9. 2014).

Jakoubek, M. (ed.) (2008). *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton.

Jakoubek, M.; Hirt, T. (eds.) (2008): *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropológického výskumu, 1999 – 2005*. Bratislava: Open Society Foundation.

Jakšić, B.; Bašić, G. (2005). *Umetnost preživljavanja. Gde i kako žive Romi u Srbiji*. Beograd: Institut za filsofju i društveni teoriju.

Jakubowska, L. (1993). Writing about Eastern Europe: Perspectives from ethnography and anthropology. In: H. Driesen, (ed.), *The Politics of Ethnographic Reading and Writing. Confrontations of Western and Indigenous Views*. Nijmegen Studies in Development and Cultural Changes. Vol. 13. Saarbrücken, Ford Lauderdale: Breitenbach.

James, P. (2003). Náměty pro teorii národa. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 386 – 402).

Jansen, S.; Löfving, S. (eds.) (2008). *Struggles for Home: Violence, Hope and the Movement of People. Dislocations*. Oxford: Berghahn Books.

Janto, J. (2008). Komunikácia a priestor. (Na príklade mestského sídliska). In: *Slovenský národopis*, 56(3): 277 – 284.

Jarčuška, P.; Bobáková, D.; Uhrín, J.; Bobák, L.; Babinská, I.; Kolarčík, P.; Gecková, A. M. (2013). Are barriers in accessing health services in the Roma population associated with worse health status among Roma? In: *International Journal of Public Health*, 58(3): 427 – 434.

Jaroš, M. (2011). Foto k článku Úkol pro premiéra. In: *Respekt*, 36: 36 (5. – 1. 10. 2011).

Jefferson, T. (1785). *Notes on the State of Virginia*. University of Virginia Library: Electronic Text Center.

Jenkins, R. (1994). Rethinking Ethnicity: Identity Categorization and Power. In: *Ethnic and Racial Studies*, 17(2): 197 – 223.

Jurásková, M. (2002). Vzťah Rómov k majorite. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma, Súhrnná správa o Ródoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 393 – 412).

Jurásková, M. (2004). Podoby a mechanizmy sociálneho vylúčenia rómskych komunit na Slovensku. In: D. Scheffel, A. Mušinka, (eds.), *Rómska marginalita*. Prešov: Centrum antropológických výskumov, (s. 61 – 72).

Jurková, I. (2014). *Klub Černá perla a restaurace Cikánská jizba jako dva příklady romské hudební (re) prezentace*. Bakalárska práca na odbore romistika. Praha: FF UK (navštívené 18. 9. 2014).

Jurová, A. (1993). *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Bratislava: Goldpress Publishers.

Jurová, A. (1996). *Dokumenty – Rómska problematika 1945 – 1967* (4 zv.). Praha: ÚSD.

Jurová, A. (1998). Pokus o pohľad na niektoré problémy vývoja Rómov na Slovensku v 90. rokoch. Referát z konferencie *Národnostní menšiny v České republice a zemích střední Evropy v 90. letech*. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-99/jurova.html> (navštívené 12. 3. 2014).

Jurová, A. (2002). Od odchodu z pravlasti po prvé asimilačné opatrenia. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Ródoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 19 – 30).

Justin, E. (1943). *Lebensschicksale artfremd erzogener Zigeunerkinder und ihrer Nachkommen*. Inaugural-Disertation Zur Erlangung des Doktorgrades genehmigt von der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Fakultat der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin. Dostupné na: http://www.sifaz.org/eva_justin_dissertation_artfremd_erzogene_zigeunerkinder_1943.pdf (navštívené 1. 7. 2014).

K

Kelty, C.; Panofsky, A. (2014). Disentangling Public Participation in Science and Biomedicine. In: *Genome Medicine*, 6(8): 1 – 14. Dostupné na: <http://genomemedicine.com/content/6/1/8>, doi:10.1186/gm525 (navštívené 6. 11. 2014).

Kemeny, I. (ed.) (2005). *Roma of Hungary*. Boulder, Colombia: Social Science Monographs.

Kemnitz, T. M. (1973.) The Cartoon as a Historical Source. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, 4(1): 81 – 93.

Kenrick, D. (2004). *A Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*. London: The Scarecrow Press.

Kertesi, G.; Kézdi, G. (2011). The Roma/Non-Roma Test Score Gap in Hungary. In: *The American Economic Review*, 101(3): 519 – 525.

Kiliánová, G. (2005). *Identita a pamäť. Devín/Theben/Dévény ako pamätné miesto*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP.

Kilánová, G. (ed.) (1998). *Identita etnických spoločenskíev. Výsledky etnologických výskumov*. Bratislava: Ústav Etnológie SAV, SAP.

Kiliánová, G.; Kowalská, E.; Krekovičová, E. (eds.) (2009). *My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, VEDA.

Kleinman, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture: an exploration of the borderland between anthropology, medicine, and psychiatry*. Berkeley: University of California Press.

Kleinman, A.; Benson, P. (2006). Anthropology in the Clinic: The Problem of Cultural Competency and How to Fix It. In: *PLOS Medicine*, (elektronický časopis), 3(10): e294 Dostupné na: <http://www.plosmedicine.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pmed.0030294> (navštívené 6. 11. 2014).

Klemperer, V. (2000). *The Language of the Third Reich*. London: The Athlone Press.

Klímová, I. (2002). Romani political representation in Central Europe. An historical survey. In: *Romani Studies*, 12(2): 103 – 147.

Knoblauch, H. (2005). Focused Ethnography. In: *Forum: Qualitative Social Research*, (elektronický časopis), 6(3): článok č. 44. Dostupné na: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/20/43> (navštívené 6. 11. 2014).

Kobes, T. (2009a). *Nastartovali nás jako motorky: činnost nevládních organizací při řešení romské problematiky na východním Slovensku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Kobes, T. (2009b). *Tu zme šicke jedna rodzina, tu zme šicke jedna fajta. Příbuzenství východoslovenského venkova*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Kobes, T. (2012). „Naši Romové“ – difrakční vzorce odlišnosti na východoslovenském venkove. In: *Ro-mano džaniben*, (2): 9 – 34.

Kocój, E.; Lechowski, P.; Plebańczyk, K. (2012). Tematyka cygańska w polskich zbiorach ikonograficznych (wiek XIX – i połowa XX wieku): Rekonesans. In: *Zarządzanie w kulturze*, 13(2): 171 – 184.

Kolarčík, P.; Gecková, A. M.; Orosová, O.; van Dijk, J. P.; Reijneveld, S. A. (2009). To what extent does socio-economic status explain differences in health between Roma and non-Roma adolescents in Slovakia? In: *Social Science & Medicine*, 68(7): 1279 – 1284.

Kolarčík, P.; Gecková, A. M.; Orosová, O.; van Dijk, J. P.; Reijneveld, S. A. (2010). Predictors of health-endangering behaviour among Roma and non-Roma adolescents in Slovakia by gender. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 64(12): 1043 – 1048.

Koleva, S. P.; Graham, J.; Ditto, P.; Iyer, R.; Haidt, J. (2012). Tracing the Threads: How Five Moral Concerns (Especially Purity) Help Explain Culture War Attitudes. In: *Journal of Research in Personality*, 46(2): 184 – 194.

Kolmanová, M. (2007). Výzkum jazykových dovedností dětí v romském a slovenském jazyce. Terénní výzkum v osadách Rakúsy a Bystrany (14 – 21. 2. 2005). In: *Romano džaniben*, jevend: 28 – 45.

Kosová, I.; Oravec, L.; Gabčová, L. (2013). *Updated Civil Society Monitoring Report: On the implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 and 2013 in Slovakia*. Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.

Košťálová, P. (2012). *Stereotypní představy a etnické mýty: Kulturní identita Arménie*. Praha: SLON.

Koupilová, I.; Epstein, H.; Holčík, J.; Hajioff, S.; Mc-Kee, M. (2001). Health needs of the Roma population in the Czech and Slovak Republics. In: *Social Science & Medicine*, 53(9): 1191 – 1204.

Kováč, M. (2003). Slnko pre spravodlivých. Posvätnosť prísahy a Božia sankcia medzi horehronskými Rómami z obce Telgárt. In: M. Kováč, A. B. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/ O del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, (s. 17 – 35).

Kováč, M. (2004a). Ľudová viera u slovenských Rómov. In: *Studia Academica Slovaca*, 33. Bratislava: Stimul, (s. 106 – 114).

Kováč, M. (2004b). Religiozita ako možný prostriedok k riešeniu sociálneho postavenia Rómov. In: *Rómska kultúra na Slovensku*. Dunajská Streda: Lilium Aurum, (s. 41 – 45).

Kováč, M.; Jurík, M. (2002). Religiozita Rómov a aktivity cirkví vo vzťahu k Rómom. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, (s. 127 – 143).

Kováč, M.; Mann, A. B. (2003). Rómovia a viera. In: M. Kováč, A. B. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/ O del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, (s. 17 – 35).

Kováč, M.; Mann, A. B. (ed.) (2003). *Boh všetko vidí/ O Del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos.

Kovács, L. (2014). *Urbánna marginalita v Budapešti a jej vplyv na rómske ekonomické stratégie a sociálne siete*. Dizertačná práca. Bratislava: Fakulta ekonomických a sociálnych vied.

Kovai, C. (2012). Hidden Potentials in ‘Naming the Gypsy’: The Transformation of the Gypsy-Hungarian Distinction. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: populism and the new anti-Gypsy politics*. London: Hurst & Company, (s. 281 – 295).

Kravčík, M. (2011). *Richnavská „gramotnosť“*. Dostupné na: <http://kravcik.blog.sme.sk/c/252530/Richnavska-gramotnost.html> (navštívené 20. 5. 2014).

Krawczyk-Wasilewska, V.; Dobbie, M. (2007). Sophomoros, czyli koncept humorystyczny. In: *Literatura ludowa*, 51(4 – 5): 109 – 112.

Krekovič, E.; Mannová, E.; Krekovičová, E. (eds.) (2013). *Mýty naše slovenské*. Bratislava: Premedia.

Krekovičová, E. (1989). *O živote folklóru v súčasnosti. Ľudová pieseň*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Krekovičová, E. (1998a). *Zwischen Toleranz und Barrieren: Das Bild der Zigeuner und Juden in der slovakischen Folklore*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Krekovičová, E. (1998b). Obraz vyšších vrstiev a mesta v slovenskom folklóre. In: E. Mannová, (ed.), *Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1990 – 1989*. Bratislava: AEP, (s. 147 – 161).

Krekovičová, E. (1999). *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Róma a Žida v slovenskom folklóre*. Bratislava: AEP.

Krekovičová, E. (2001). Medzi autoobrazom a hetero-obrazom. In: M. Toncrová, L. Uhlíková, (eds.), *Etnické stereotypy z pohľadu rôznych viedných oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, (s. 17 – 34).

Krekovičová, E. (2005). *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*. Bratislava: Eterna press, Ústav etnológie SAV.

Krekovičová, E. (2006). Cigán fiškálom: komická figúrka Róma v tradičnej folklórnej anekdote a na internete alebo čo sa stalo s obrazom Róma v slovenskej spoločnosti na prelome tisícročia. In: E. Mannová, A. Puková, (eds.), *OS – Fórum občianskej spoločnosti*, 10(1 – 2): 140 – 152.

Krekovičová, E. (2008). Reflexia šoa a porraimos v tradičnom folklóre a v asynchrónnej internetovej komunikácii. In: M. Vrzgulová, D. Richterová, (ed.), *Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a v súčasnosti*. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Úrad vlády SR, Dokumentačné stredisko holokaustu, (s. 137 – 143, 362 – 370).

Krekovičová, E. (2009). Konštruovanie obrazu „iných“ v očiach Slovákov. Medzi autoobrazom a heteroobrazmi. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický Ústav SAV, (s. 473 – 497).

Krekovičová, E. (2013). Aktuálne otázky stredoeurópskej folkloristiky/A közép-európai folklorisztika időszerei kérdései/Aktuelle Fragen der mitteleuropäischen Folkloristik. In: J. Liszka, (ed.), *Acta Ethnologica Danubiana*, 15): 51 – 65.

Krekovičová, E.; Panczová, Z. (2013a). Obraz nepriateľa v počiatkoch slovenskej politickej kariatúry. Vizualné stereotypy v časopise Černokňažník v rokoch 1861 – 1910. In: *Slovenský národopis*, 61(1): 31 – 54.

Krekovičová, E.; Panczová, Z. (2013b). Visual Representations of ‘Self’ and ‘Others’: Images of the Traitor and the Enemy in Slovak Political Cartoons, 1861 – 1910. In: D. Demski, I. Sz. Kristóf, K. Baraniecka-Olszewska, (eds.), *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe*. Budapest: L’Harmattan, (s. 462 – 487).

Krekovičová, E.; Panczová, Z.; Bužeková, T. (2006). *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP.

Krieger, N. (2011). *Epidemiology and the people’s health: theory and context*. New York: Oxford University Press.

Kriglerová, E.; Gažovičová, T. (2012). *Škola pre všetkých?* Bratislava: Centrum pre výskum ethnicity a kultúry.

Kringos, D. S.; Boerma, W. G.; van der Zee, J.; Groenewegen, P. P. (2013). Political, cultural and economic foundations of primary care in Europe. In: *Social Science & Medicine*, 99: 9 – 17.

Krivošík, L. (2014). Hovorme viac o rasizme. In: *.týždeň*. (on-line). Dostupné na: <http://dennik.tyzden.sk/lukas-krivosik/2014/07/17/hovorme-viac-o-rasizme-romov> (navštívené 19. 7. 2014).

Kubaník, P. (2012). Dětský registr romštiny. In: *Ro-mano džaniben*, 19(1): 61 – 80.

Kubaník, P. (v recenznom konaní). Škádlení dětí v romské osadě. In: J. Kesselová, (ed.), *Registre jazyka a jazykovedy*. Prešov: Filozofická fakulta PU.

Kubaník, P.; Červenka, J.; Sadílková, H. (2010). Romština v ČR – uchování jazyka a jazyková směna. In: *Romano džaniben*, 17(2): 11 – 40.

Küllös, I. (2003). *Cigányok a régi magyar közköltészetben a XVII. századtól a reformkorig*. Szekszárd: Romológia Kutatóintézet.

Kumanová, Z. (1998). Etnická identifikácia obyvateľov tzv. cigánskej/rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku. In: *Slovenský národopis*, 46(1): 42 – 59.

Kužel, S. (ed.) (2000). *Terénní výzkum integrace a segregace*. Praha: Cargo Publishers.

Kužma, Š. (2010). *Rómske osady – ako ďalej?* Dostupné na: <http://stefankuzma.blog.sme.sk/c/242858/Romske-osady-ako-dalej.html> (navštívené: 23. 3. 2014).

Kyuchukov, H. (1994). The communicative competence of Romani (Gipsy speaking) children in Bulgarian discourse, in a classroom situation. In: *International Journal of Psycholinguistics*, 10(1): 59 – 82.

Kyuchukov, H. (2012). ‘Anti-Gypsyism’ or ‘antigypsyism’. In: H. Kyuchukov, (ed.), *New Faces of Antigypsyism in modern Europe*. Prague: NGO Slovo 21, (s. 4 – 6).

Kyuchukov, H. (ed.) (2012). *New Faces of Antigypsyism in Modern Europe*. Prague: NGO Slovo 21.

Labonte, R. N.; Laverack, G. (2008). *Health promotion in action: from local to global empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.

Lacková, I. (2000). *A false dawn. My life as a Gypsy woman in Slovakia*. Hatfield: Centre de recherches tsiganes, University of Hertfordshire Press.

Lacková, E.; Hübschmannová, M. (1997). *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda.

Lajčáková, J. (2007). The Uneasy Road towards Remediating the Economic and Cultural Disadvantage of the Roma in Slovakia. In: *International Journal on Minority and Group Rights*, (14): 59 – 83.

Lajčáková, J. (2012a). *Civil Society Monitoring Report: On the Implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 in Slovakia*. Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.

Lajčáková, J. (2012b). Dočasné vyrovnávacie opatrenia: jedinečná príležitosť, ako pomôcť pri začleňovaní Rómov. In: *Menšinová politika na Slovensku*. Kritický štvrťročník Centra pre výskum etnicity a kultúry, 2(4): 1 – 2. Dostupné na: http://cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%204_2012.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Lajčáková, J. (2013). *Zákon o pomoci v hmotnej núdzi pomôže len splnomocnenci*. Dostupné na: <http://www.jetotak.sk/editorial/zakon-o-pomoci-v-hmotnej-nudzi-zrejme-pomoze-len-splnomocnencovym-preferenciam> (navštívené 23. 3. 2014).

Lajčáková, J.; Chudžíková, A.; Gažovičová, T. (2011). *Menšiny v politickom diskurze*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

Lancy, D. F. (2007). Accounting for Variability in Mother-Child Play. In: *American Anthropologist*, 109(2): 273 – 284.

Laubeová, L.; Kalinová, M. (2006). Požiadavky na politickú autonómiu romského národa v Európe 21. stoloetia. In: *Sociologická řada SO-006, Pražské sociálně vědní studie*. Dostupné na: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/91_Llaubeova.pdf (navštívené 18. 9. 2014).

LeCompte, M. D.; Schensul, J. J. (2013). *Analysis and interpretation of ethnographic data: a mixed methods approach*. Lanham: AltaMira Press.

Le Goff, J. (1998). *Středověká imaginace*. Praha: Argo.

Leščák, M. (1971). *Súčasný stav humoristického rozprávania na Spiši (Pokus o výskum frekvencie výskytu)*. Kandidátska dizertačná práca, I., II. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Leščák, M. (2010). *Humoristické rozprávanie na Spiši (1962 – 1967). Pokus o výskum frekvencie výskytu*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, KEKA FiF UK.

Levý, J. (1963). *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.

Lewison, M. (1999). Conflicts of interests? The ethics of usury. In: *Journal of Business Ethics*, 22: 327 – 339.

Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. In: *Scientific American*, 215(4): 19 – 25.

Lewis, D.; Mosse, D. (eds.) (2006). *Development brokers and translators: The ethnography of aid and agencies*. Bloomfield: Kumarian Press.

Li, T. M. (2007). *The will to improve: Governmentality, development, and the practice of politics*. Durham: Duke University Press.

Liégeois, J. P. (1987). *Gypsies and Travellers*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Liégeois, J. P. (1994). *Roma, Gypsies and Travellers*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Liégeois, J. P. (1995). *Rómovia, cigáni, kočovníci*. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko rady Európy.

Liégeois, J. P. (2007). *Roma in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Liddell, H. G. – Scott, R. (1875). *A Greek-English Lexicon*. New York: Harper & Bros.

Linke, U.; Dundes, A. (1988). More on Auschwitz Jokes. In: *Folklore*, 99(1): 3 – 10.

Lock, M.; Nguyen, V. K. (2010). *An Anthropology of Biomedicine*. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Lucassen, L.; Willems, W.; Cottaar, A. (1998). *Gypsies and Other Itinerant Groups. A Socio-Historical Approach*. London, New York: Macmillan, St. Martin's Press.

Luffer, J. (2009). Všudypřítomný šibal. In: L. Olivová, (ed.), *Postava šibala v asijské slovesnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, (s. 7 – 14).

Lysá, H. (ed.), (1999). *Romové v České republice (1945 – 1998)*. Praha: Socioklub.

Maďarová, Z. (2014). Analýza rozhovorov o používaní rodovo vyváženého jazyka vo verejnej správe. In: J. Cviková, (ed.), *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR.

Maďarová, Z.; Ostertágová, A. (eds.) (2012). *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: ASPEKT.

Maďarová, Z.; Kobová, L.; Ostertágová, A. (2011). *Politiky a političky. Aspekty formovania politickej subjektivity žien*. Bratislava: ASPEKT.

Malcolm X. (1963). The Black Revolution. In: *Malcolm X Speeches* (on-line). Dostupné na: http://www.malcolm-x.org/speeches/spc_o6__63.htm (navštívené 11. 10. 2013).

Malik, K. (1996). *The Meaning of Race: Race, History and Culture in Western Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Malkki, L. (1995). *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago: University of Chicago Press.

Malkki, L. (1997). National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. In: A. Gupta, J. Ferguson, (eds.), *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham, NC: Duke University Press, (s. 52 – 74).

Mann, A. (1980). Vysťahovalectvo za prácou do Ameriky na prelome 19. a 20. storočia a jeho vplyv na ľudovú kultúru na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 28(4): 537 – 552.

Mann, A. (ed.) (1988). *Slovenský národopis*, 36(1), monotematické číslo: *K historickým a etnokultúrnym determináciám spoločenskej integrácie Cigánov-Rómov v procese výstavby rozvinutého socializmu v Československu*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

Mann, A. B. (1992a). *Neznámi Rómovia. Zo života a kultúry Cigánov-Rómov na Slovensku*. Bratislava: Ister Science Press.

Mann, A. B. (1992b). Vývoj rómskej rodiny na príklade troch spišských obcí. In: *Demografie*, 34(2): 118 – 129.

Mann, A. B. (1992c). Formovanie etnickej identity Rómov na Slovensku. In: J. Plichtová, (ed.), *Minority v politike/Kultúrne a jazykové práva*. Bratislava: Československý výbor Európskej kultúrnej nadácie, (s. 237 – 241).

Mann, A. B. (1995). Duchovný rozvoj – podmienka urýchlenia spoločenského rastu rómskeho obyvateľstva na Slovensku. In: *Slezský sborník*, 93 (1 – 2): 154 – 160.

Mann, A. B. (1996). Archaické prvky rómskej svadby na Slovensku. In: M. Kiripolský, (ed.), *Svadba na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo SNM, (s. 47 – 53).

Mann, A. (1998). Problém identity Rómov. In: G. Kiliánová, (ed.), *Identita etnických spoločenstiev. Výsledky etnologických výskumov*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP, (s. 45 – 70).

Mann, A. B. (2000a). The Problem of Identity of Romany People. In: G. Kiliánová, E. Riečanská, (eds.), *Identity of Ethnic Groups and Communities. The Results of Slovak Ethnological Research*, Bratislava: Ústav etnológie SAV, SAP, (s. 51 – 78).

Mann, A. B. (2000b). Rómovia a tradičné formy ich obživy. In: *Pamiatky a múzeá*, (4): 66 – 70.

Mann, A. B. (2001). *Rómsky dejepis*. Bratislava: Kalligram.

Mann, A. B. (2002). Prehľad romistiky na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 50(3 – 4): 421 – 430.

Mann, A. B. (2003a). Spoznávanie vlastných dejín a kultúry ako prostriedok motivácie pri vzdelávaní rómskych žiakov. In: V. Fabianová, S. Matulay, (eds.), *Empirické poznatky z edukácie rómskych detí. Vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní rómskych detí*. Spišská Nová Ves: UKF Nitra, (s. 7 – 18).

Mann, A. B. (2003b). Romany People in Slovakia and Their Identity. In: *Kolor, journal on Moving Communities*, 2: 27 – 46.

Mann, A. B. (2003c). Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku. In: M. Kováč, A. B. Mann, (eds.), *Boh všetko vidí/O Del sa dikhel. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, (s. 85 – 101)

Mann, A. B. (2004a). Duchovná kultúra Rómov. In: *Dingir, časopis o súčasné náboženské scéně*, 7(1): 10 – 13.

Mann, A. B. (2004b): Etnická identita a etnické stereotypy v rómsko-nerómskych medzietnických vzťahoch. In: J. Balvín, (ed.), *Výchova, vzdelání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, (s. 400 – 406).

Mann, A. B. (2007a). Od stereotypov ku genocíde. In: Z. Kumanová, A. B. Mann, (eds.), *Nepriznaný holocaust. Rómovia v rokoch 1939 – 1945*. Bratislava: Občianske združenie In minorita, Slovenské národné múzeum, Ústav etnológie SAV, (s. 27 – 32).

Mann, A. B. (2007b). Zmeny vekovej štruktúry rómskeho obyvateľstva na východnom Slovensku v rokoch 1997 a 2002. In: *Slovenský národopis*, 55(3): 292 – 303.

Mann, A. B. (2009). Vzťah Rómov k viere. In: L. Grešková, (ed.), *Pastorácia Rómov (hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, (s. 18 – 47).

Mann, B. A. (2012). Najstrašnejšia kapitola. In: *Multikulti* (on-line). Dostupné na: http://www.multikulti.sk/studie/najstrasnejšia_kapitola.html (navštívené 12. 12. 2012).

Marčinčin, A.; Marcinčinová, L. (2010). *Straty z vylúčenia Rómov. Kľúčom k integrácii je rešpektovanie inakosti* (e-book). Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. Dostupné na: <http://www.osf.sk/media/docs/pages/straty-z-vylucenia-romov.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Marczis, M. (2011). The ‘Cserehat model’: Area-based development and Roma inclusion. In: *Development & Transition*. Dostupné na: <http://www.developmentandtransition.net/Single-Article-Issue.118+M568ad24e226.o.html> (navštívené 20. 5. 2014).

Marinero, I. C.; Sigona, N. (2011). Anti-Gypsyism and the politics of exclusion: Roma and Sinti in Contemporary Italy. In: *J. Mod. Ital. Stud.*, 16(5): 583 – 589.

Marmot, M. G.; Wilkinson, R. G. (2006). *Social determinants of health*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Maruniak, J.; Kozák, V.; Böhm, S. (eds.) (1985). *Náckove špásy*. Martin: Osveta.

Marushiakova, E. et al. (2001). *Identity Formation among Minorities in the Balkans: The cases of Roms, Egyptians and Ashkali in Kosovo*. Sofia: Minority Studies Society „Studii Romani“.

Marushiakova, E.; Popov, V. (1997). *Gypsies (Roma) in Bulgaria*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Marušiaková, J.; Popov, V. (2001a). Historický osud a súčasné problémy Cigánov/Rómov v strednej a východnej Európe. In: *Etnologické rozpravy*, VIII(2): 9 – 17.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2001b). *Gypsies in the Ottoman Empire. A Contribution to the History of the Balkans*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2001c). Historical and Ethnographic Background. Gypsies, Roma, Sinti. In: W. Guy, (ed.), *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, (s. 33 – 53).

Marushiakova, E.; Popov, V. (2007). Zigeunerpolitik und Zigeunerforschung in Bulgarien (1919 – 1989). In: M. Zimmermann, (ed.), *Zwischen Erziehung und Vernichtung. Zigeunerpolitik und Zigeunerforschung im Europa des 20. Jahrhunderts. Beiträge zur Geschichte der Deutschen Forschungsgemeinschaft*, Band 3. Stuttgart: Franz Steiner.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2010). Migrations West to East in the Times of the Ottoman. (The Example of a Gypsy/Roma Group in Modern Iran). In: *Anthropology of the Middle East*, 5(1): 93 – 99.

Marushiakova, E.; Popov, V. (2014). The Gypsy Religious Revival Movement: ‘New Churches’ in the Terri-

tories of the Former Soviet Union. In: D. Thurfjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 41 – 56).

Marušák, M., Singer, L. (2009). Social Unrest in Slovakia 2004: Romani reaction to Neoliberal ‘Reforms’. In: N. Sigona, N. Trehan, (eds.): *Poverty, Ethnic Mobilization, and the Neoliberal Order*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, (s. 186 – 208).

Masseria, C.; Mladovsky, P.; Hernandez-Quevedo, C. (2010). The socio-economic determinants of the health status of Roma in comparison with non-Roma in Bulgaria, Hungary and Romania. In: *European Journal of Public Health*, 20(5): 549 – 554.

Matlovičová, K.; Matlovič, R.; Mušinka, A.; Židová, A. (2012). The Roma population in Slovakia. Basic characteristics of the Roma population with emphasis on the spatial aspects of its differentiation. In: J. Penczes, Z. Radics, (eds.), *Roma population on the peripheries of the Visegrad countries*. Debrecen: Spatial trends and social challenges, (s. 77 – 104).

Matras Y. (2002). *Romani: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Matras, Y. (2005). The Role of Language in Mystifying and Demystifying Gypsy Identity. In: N. Saul, S. Tebutt, (eds.), *The Role of the Romanies: Images and Counter-images of ‘Gypsies’/Romanies in European Cultures*. Liverpool: Liverpool University Press.

Mayall, D. (2004). *Gypsy Identities 1500 – 2000. From Egipcians and Moon-men to the Ethnic Romany*. London, New York: Routledge.

Mazárová, E. (2013). *Ade, káj amen dživas/,Tu, kde žijeme“*. K interpretácii a vnímaniu priestoru u Rómov z Gelnice na príklade vybraného sídelného celku. Diplomová práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.

McGarry, A. (2012). The dilemma of the European Union's Roma policy. In: *Critical social policy*, 32(1): 126 – 136.

McKay, J. (1982). An Explanatory synthesis of primordial and mobilisation approaches to ethnic phenomena. In: *Ethnic and Racial Studies*, 5: 395 – 420.

McMichael, A. J. (2002). Population, environment, disease, and survival: past patterns, uncertain futures. In: *The Lancet*, 359 (9312): 1145 – 1148.

McWhorter, J. (2001). *Losing the Race*. New York: Harper Perennial.

McWhorter, J. (2003). *Authentically Black*. New York: Gotham Book.

Mead, L. (1986). *Beyond Entitlement: The Social Obligations of Citizenship*. New York: Free Press.

Mendel, M.; Ostránský, B.; Rataj, T. (2007). *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia.

Merchant, B. M.; Willis, A. I. (2012). Multiple and Intersecting Identities in *Qualitative Research*. New York: Tylor and Francis Group.

Měšťan, A. (1995): The Czech Stereotype of Poles. In: T. Walas, *Stereotypes and Nations*. Cracow: International Cultural Centre, (s. 40 a n.).

Mihok, B. (1996). *Die Situation der Roma im siebenbürgischen Landkreis Mureş und die Entwicklung von Sensibilisierungsmaßnahmen gegenüber der Roma-Minderheit*. Köln: Heinrich-Böll-Stiftung.

Mihok, B. (1999). *Vergleichende Studie zur Situation der Minderheiten in Ungarn und Rumänien (1989 – 1996) unter besonderer Berücksichtigung der Roma*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Mikulec, J. (1995). Sedlák očima české barokní společnosti. In: *Dějiny a současnost*, (6): 15 – 19.

Mišianik, J. (ed.) (1981). *Antológia staršej slovenskej literatúry*. Bratislava: VEDA.

Mitrović, A. (1990). *Na dnu. Romi na granici siromaštva*. Beograd: Naučna kniga.

Mitrović, A., Zajić, G. (1998). Social position of the Roma in Serbia. In: A. Mitrović, (ed.), *The Roma in Serbia*. Belgrade: Centre for Anti-War Action & Institute for Criminological and Sociological Research.

Montesino, N. (2001). The ‘Gypsy Question’ and the Gypsy expert in Sweden. In: *Romani Studies*, Ser. 5, 11(1): 1 – 23.

Montgomery, H. (2009). *An Introduction to Childhood. Anthropological Perspectives on Children's Lives*. Malden, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell.

Moore, L. C. (2011). Language Socialization and Repetition. In: A. Duranti, E. Ochs, B. B. Schieffelin, (eds.), *The Handbook of Language Socialization*. Malden, Oxford, Chichester: Blackwell Publishing, (s. 209 – 226).

Morris, M. W.; Leung, K.; Ames, D.; Lickel, B. (1999). Views from inside and outside: Integrating Emic and Etic Insights about Culture and Justice Judgment. In: *Academy of Management Review*, 24(4): 781 – 796.

Mosse, D. (2005). *Cultivating Development: An Ethnography of Aid Policy and Practice*. London: Pluto Press.

Možný, I. (1999). *Proč tak snadno?* Praha: Sociologické nakladatelství.

Murphy, R. F. (1989). *Cultural and social anthropology: An overture*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall.

Murray, C. (1984). *Losing Ground: American Social Policy 1950 – 1980*. New York: Basic Books.

Mušinka, A. (ed.) (2006). *Stará tehleňa – súčasný stav a možnosti riešenia*. Prešov: Krajské centrum pre rómske otázky.

Mušinka, A. (2007). *Drogy v rómskych komunitách Prešovského kraja*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Mušinka, A. (2012). *Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

Mušinka, A.; Škobla, D.; Hurre, J.; Matlovičová, K.; Kling, J. (2014). *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. Bratislava: Rozvojový program OSN (UDNP). Dostupné na: http://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romkom_web.pdf (navštívené 14. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované aj ako *Atlas 2013*.)

Mušinka, M.; Mušinka, A. (2011). *Národnostná menšina pred zánikom? Štatistický prehľad rusínsko-ukrajinských obcí na Slovensku v rokoch (1773) 1881 – 2011*. Prešov: Minoritas – AUS – PU – CAV.

N

Nečas, C. (2002). *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

New, R. S. [1994] (2008). Child's Play in Italian Perspective. In: R. LeVine; R. S. New, (eds.), *Anthropology and Child Development. A Cross-Cultural Reader*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell, (s. 213 – 226).

New, W. S.; Merry, M. S. (2010). ‘Gypsy Problem’: D. H. and Others v. Czech Republic. In: *Comparative Education Review*, 54(3): 393 – 414.

Němec, I. (1997). Od nelichotivého pojmenování k čestnému názvu. In: *Naše řeč*, 80(3): 113 – 115.

Nižnanský, B. (1994). Mentálna mapa a profesionálne mapové diela. In: *Kartografické listy*, 5(2): 61 – 70.

Nižňanský, E.; Hrabovský, M. (2013). *Rasizmus, antisemitizmus, holokaust (anticiganizmus)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Nora, P. (1990). *Zwischen Geschichte und Gedächtnis*. Berlin: Wagenbach.

Novák, P. (2009). Teorie sociálních reprezentací. In: *E-psychologie* (elektronický časopis ČMPS), 3(1): 22 – 29 (on-line). Dostupné na: <http://e-psycholog.eu/pdf/novak.pdf> (navštívené 6. 8. 2015).

Nutbeam, D.; Harris, E.; Wise, W. (2010). *Theory in a nutshell: a practical guide to health promotion theories*. Sydney: McGraw-Hill.

Odoj, G. (2013). Komizm a uczestnictwo we wspólnocie kulturowej – cechy i zależności. In: H. Rusek, A. Drożdż, (eds.), *Polski i czeski humor zaangażowany – dowcip, anegdota i karykatura polityczna*. Cieszyn, Katowice, Brno: Uniwersytet Śląski w Katowicach, (s. 11 – 20).

Ochs, E. (1988). *Culture and language development. Language acquisition and language socialization in a Samoan village*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ochs, E.; Schieffelin, B. B. (1984). Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications. In: R. A. Schweder, R. A. LeVine, (eds.), *Culture theory: Essays on mind, self, and emotion*. New York: Cambridge University Press, (s. 276 – 322).

Okely, J. (1983). *The Traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Okely, J. (1984). Ethnic identity and place of origin: the Traveller Gypsies in England. In: H. Vermeulen, J. Boissevain, (eds.), *Ethnic Challenge: The Politics of Ethnicity in Europe*. Göttingen: Edition Herodot.

Okely, J. (2008). Knowing without notes. In: N. Halstead, E. Hirsch, J. Okely, (eds.), *Knowing How to Know. Fieldwork and the Ethnographic Present*. London: Routledge, (s. 55 – 74).

Okely, J. (2011). Constructing Culture through Shared Location, Bricolage and Exchange. The Case of Gypsies and Roma. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest : Central European University Press, (s. 35 – 54). Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Okely, J. (2013). *Anthropological Practice. Fieldwork and the Ethnographic Method*. London, New Delphi, New York, Sydney: Bloomsbury.

Olivová, L. (2009). Šibalova tvář v čínské slovesnosti a nesnesitelná tíha zesměnění. In: L. Olivová, (ed.), *Postava šibala v asijské slovesnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, (s. 31 – 41).

Olivová, L. (ed.) (2009). *Postava šibala v asijské slovesnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Ong, A. (2003). *Buddha is hiding: refugees, citizenship, the new America*. Berkeley: University of California Press.

Orgovánová, K. (2013). Možnosti a limity Rómov v politickom živote. In: V. Benč, T. Hrustič, T. Kardos, A. Mušinka, (eds.), *Teoretické a praktické otázky politickej participácie Rómov na lokálnej úrovni*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, (s. 33 – 37).

Ortiz, S. (2005). Decisions and choices – the rationality of economic actors. In: J. G. Carrier, (ed.), *A Handbook of Economic Anthropology*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, (s. 59 – 77).

Ostertágová, A. (2012). Kto je občan? Konštrukcia občianstva v programoch politických strán. In: Z. Maďarová, A. Ostertágová, (eds.), *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012*. Bratislava: Aspekt, (s. 13 – 54). Dostupné na: http://www.aspekt.sk/sites/default/files/aspekty_Politika_vylucenia_a_emocii_web_s_balkou.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Ostertágová, A. (2014). Vybrané psychologické aspekty rodovo a/symetrického jazyka v sociolingvistickom kontexte. In: J. Cviková, (ed.), *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR.

O'Day, B. J. (1999). *Political Campaign Planning Manual. A Step-by-step Guide to Winning Elections*. Washington D. C.: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: <https://www.ndi.org/files/Afgh-campaign-planning-manual-ENG.pdf> (navštívené 7. 2. 2014).

P

Paríková, M. (1979). Transport ľudskou silou. In: *Slovenský národopis*, 27(3): 449 – 473.

Pásztor, P.; Kaman, B. (eds.) (2012). *Gelnica: História a súčasnosť*. Košice: Harlequin, s. r. o.

Paulik, E.; Nagymajtenyi, L.; Easterling, D.; Rogers, T. (2011). Smoking behaviour and attitudes of Hungarian Roma and non-Roma population towards tobacco control policies. In: *International Journal of Public Health*, 56(5): 485 – 491.

Pavelčíková, N. (2004). *Romové v Českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.

Payne, K. R.; DeVol, P.; Dreussi Smith, T. (2010). *Mosty z chudoby*. Košice: Aha! Publishing.

Pečinka, P. (2003). Romská občanská iniciativa v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, 5 (2 – 3): 1 – 8.

Pečinka, P. (2009). *Romské strany a politici v Evropě*. Brno: Doplněk.

Pelto, P. J.; Pelto, G. H. (1997). Studying knowledge, culture, and behavior in applied medical anthropology. In: *Medical Anthropology Quarterly*, 11(2): 147 – 163.

Petek, D.; Rotar Pavlic, D.; Svab, I.; Lolic, D. (2006). Attitudes of Roma toward smoking: qualitative study in Slovenia. In: *Croatian Medical Journal*, 47(2): 344 – 347.

Petráň, T. (2011). *Ecce homo. Esej o vizuální antropologii*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Piasere, L. (1985). *Mare Roma: catégories humaines et structure sociale. Une contribution à l'ethnologie tsigane*. Paris: chez Paul-Henri Stahl.

Piasere, L.; Zatta, D. J. (1990). Stealing from the Gago. Some Notes on Roma Ideology. In: *Etudes et documents Balkaniques et Mediterraneens*, 15: 163 – 172.

Picker, G. (2012): Left-wing progress? Neo-Nationalism and the case of Romany migrants in Italy. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy 'Menace'. Populism and the New Anti-Gypsy politics*. London: Hurst & Company, (s. 81 – 94).

Pilát, J. (2002): Decentralizácia a jej potenciálny vplyv na situáciu Rómov. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 295 – 312).

Pinter, T. (2011). Diglosia alebo funkčný bilingvizmus v jazykovom úze Rómov na Slovensku a v Maďarsku. In: *Jazykovedný časopis*, 62(1): 3 – 18.

Pinter, T.; Menyhárt, J. (2005). Bilingvizmus v Malom Háji alebo jazyková situácia v rómskej komunite na južnom Slovensku. In: J. Štefánik, (ed.), *Individuálny a spoločenský bilingvizmus*. Zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme, 10. – 11. 6. 2004, FiF UK v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, (s. 77 – 83).

Platteau, J. P. (1995). A framework for the analysis of evolving patron-client ties in agrarian economies. In: *World Development*, 23(5): 767 – 786.

Plichtová, J. (1998). Sociálne reprezentácie: Teória, výskum, výzva. In: *Československá psychologie*, 6: 503 – 520.

Podoba, J. (2009). Identita a moc: etnický konflikt v kontexte transformačných procesov. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 554 – 587).

Podolinská, T. (2003). „Boh alebo satan?“ Úloha nového náboženského hnutia Slovo života v polarizácii rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku. In: *Slovenský národopis*, 51(1): 4 – 31.

Podolinská, T. (2007a). „Čokoládová Mária“ – „rómske kresťanstvo“ na Slovensku. In: *Etnologické rozpravy*, XIV(1): 50 – 77.

Podolinská, T. (2007b). ‘Chocolate Mary’. ‘Roma Christianity’ as Ethnic, and Cultural Approximation of Christianity among the Roma in Slovakia. In: *Ethnologia Actualis Slovaca*, 7(7): 60 – 75.

Podolinská, T. (2008a). Súčasná diskusia na tému náboženstva v období neskorkej modernity. In: *Slovenský národopis*, 56(4): 432 – 444.

Podolinská, T. (2008b). Religiozita v dobe neskorkej modernity: Prípád Slovensko. In: *Sociálne studia*, 5(3 – 4): 53 – 88.

Podolinská, T. (2009a). „Nová“ rómska duchovná identita. Charizmatické hnutia medzi Rómami na Slovensku. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít v modernej spoločnosti. Región strednej Európy*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 175 – 216).

Podolinská, T. (2009b). Úvod. „Ako zrnko piesku v mori“. Konštrukcia náboženskej identity menšínových a spoločensky stigmatizovaných skupín. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít v modernej spoločnosti. Región strednej Európy*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 139 – 143).

Podolinská, T. (2009c). Konštrukcia náboženských identít v praxi: platforma rozdielností a platforma podobností. In: G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová, (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, Historický ústav SAV, (s. 217 – 228).

Podolinská, T. (2011). Non-traditional Way of Social Inclusion of Romanies in Slovakia. Pentecostal Case. In: A. Barszewska, P. Lehel, (eds.), *Integrating minorities: traditional communities and modernization*. Cluj-Napoca: Kriterion, (s. 161 – 174).

Podolinská, T. (2014a). Questioning the Theory of Deprivation: Pentecostal Roma in Slovakia. In: D. Thurfjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 89 – 107).

Podolinská, T. (2014b). Whose Mary? The Virgin Mary as an ethnic, cultural and religious marker among the Roma in Slovakia. In: A. Halemba, (ed.), *Gebrochene Kontinuitäten. Transnationalität in den Erinnerungskulturen Ostmitteleuropas im 20. Jahrhundert*. Köln, Wien, Weimar: Böhlau Verlag GmbH & Cie, (s. 146 – 65).

Podolinská, T.; Hrustič T. (2010). *Boh medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Coreta. Dostupné na: <http://www.uct.sav.sk/?q=sk/boh-medzi-barierami-socialna-inkluzia-romov-nabozenskou-cestou-o> (navštívené 16. 11. 2014).

Podolinská, T.; Hrustič T. (2011a). *Religion as a Path to Change*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Fridrich Ebert Stiftung.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011b). Dynamika religijnosti Romów na Slowacji – droga ku integracji czy wykluczeniu społecznemu? In: *Studia Romologica*, 4: 125 – 152.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011c): Vedie náboženská zmena k sociálnej inklúzii Rómov? In: *Slovenský národopis*, 59(4): 413 – 431.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011d). The Religious Way to Social Inclusion of the Roma. In: *Slovenský národopis*, 59(5): 548 – 558.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011e). Sociálna efektivita náboženskej zmeny medzi Rómami na Slovensku. In: *Axis Mundi*, 6(2): 32 – 44.

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2011f). Dopad náboženských misií v rómskych komunitách na zamestnateľnosť (na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010). In: A. Mušinka, V. Benč, (eds.), *Pokrizová obnova SR. Zvyšovanie zamestnanosti a inklúzia Rómov*. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Prešovská univerzita, Úrad vlády SR, (s. 158 – 168).

Podolinská, T.; Hrustič, T. (2014). Religious Change and its Effects on Social Change for Roma in Slovakia. In: *Acta Ethnographica Hungarica*, 59(1): 235 – 256.

Podolinská, T.; Krivý, V.; Bahna, M. (2013). Religiozita: Slovensko a jeho susedia. In: V. Krivý, (ed.): *Ako sa mení slovenská spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, (s. 187 – 265).

Polívka, J. (1931). *Súpis slovenských rozprávok*, zv. V. Turčiansky sv. Martin: Knihťlačiarsky účastinársky spolok, (s. 73 – 79).

Popay, J.; Williams, G.; Thomas, C.; Gatrell, T. (1998). Theorising inequalities in health: the place of lay knowledge. In: *Sociology of Health & Illness*, 20(5): 619 – 644.

Poplacková, S.; Sankoff, D. [1988] (2004). Prepínanie kódov. In: J. Štefánik, (ed.), *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, (s. 73 – 81).

Popper, M.; Szeghy, P.; Šarközy, Š. (2009). *Rómska populácia a zdravie: Analýza situácie na Slovensku*. Madrid; Bratislava: Fundacion Secretariado Gitanos; PDCS (Partners for Democratic Change in Slovakia) (e-book). Dostupné na: <http://www.gitanos.org/upload/13/60/Eslovaquia-corrected.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Popper, M.; Szeghy P.; Poduška, O.; Kollárik, R. (2011). *Iná realita*. Bratislava: Open Society Foundation.

Portík, M. (2003). *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: Pedagogická fakulta PU.

Powell, C. J.; Dépelteau, F. (eds.) (2013). *Conceptualizing relational sociology: ontological and theoretical issues*. New York: Palgrave Macmillan.

Prather, L. R. (2013). *Fighting Poverty at Home and Abroad: Explaining Attitudes Towards Redistribution*. Dostupné na: https://ncgg.princeton.edu/IPES/2013/papers/S115_rm2.pdf (navštívené 23. 3. 2014).

Proctor, N. R. (2009). *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. Praha: Academia.

Průcha, J. (2011). *Dětská řeč a komunikace*. Praha: Grada Publishing.

Puliš, P. (2002a). Formy a rozsah diskriminácie Rómov na Slovensku. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 413 – 443).

Puliš P. (2002b). Rómovia ako objekt politického extrémizmu. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 445 – 473).

R

Radičová, I. (2002). Rómovia na prahu transformácie In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 79 – 92).

Radičová, I. (ed.) (2004). *Atlas rómskych komunít na Slovensku*. Bratislava: Social Policy Analysis Centre, Inštitút pre verejné otázky, Krajské centrum pre rómske otázky. (V texte tejto publikácie citované aj ako *Atlas 2004*.)

Radin, Paul. (1971). *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*. New York: Schecken.

Ragas, M. W.; Roberts, M. S. (2009). Agenda Setting and Agenda Melding in an Age of Horizontal and Vertical Media: A new Theoretical Lens for Virtual Brand Communities. In: *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 86(1): 45 – 64.

Réger, Z. (1979). Bilingual Gypsy Children in Hungary: Explorations in ‘Natural’ Second-Language Acquisition at an Early Age. In: *International Journal of the Sociology of Language*, 19(5): 59 – 82.

Réger, Z. (1999). Teasing in the linguistic socialization of Gypsy children in Hungary. In: *Acta Linguistica hungarica*, 46(3 – 4): 289 – 316.

Renan, E. (2003). Co je to národ? In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalizmus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 270 – 296).

Rickmann, S. A. (2002). „Rassenpflege im völkischen Staat“: Vom Verhältnis der Rassenhygiene zur national-sozialistischen Politik. Bonn: Solingen.

Ries, J. (2014). The Cultural Dynamics of Romani/ Gypsy Ethnicity and Pentecostal Christianity. In: D. Thurffjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 127 – 142).

Riley, L. J. (2014). *Please Stop Helping Us. How Liberals Make It Harder for Blacks to Succeed*. New York: Encounter Books.

Ringold, D. (2000). *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges*. Washington D.C.: World Bank.

Ringold, D.; Mitchell A.; Orenstein, E. W. (2005). *Roma in Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*. Washington DC: World Bank & London: Eurospan.

Rochowová, I.; Matschke, P. (1998). Nově o Cikánech v byzantské říši na přelomu 13. a 14. stol. In: M. Hübschmannová, (ed.), *Romové v Byzanci (?)*. Praha: Signeta, (s. 48 – 56).

Roguľová, J. (2005). Do boja za národ s humorom: vtipkári a slovenská otázka v medzivojnovom období. In: V. Bystrický, J. Roguľová, (eds.), *Storočie propagandy: Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava: Historický ústav SAV, AEP, (s. 75 – 86).

Rom Lebeděv, I. (1990). *Ot cyganskogo chora – k teatru „Romen“: Zapiski moskovskogo cygana*. Moskva: Isskustvo.

Rosenberg, A. (1934). *Der Mythus des zwanzigsten Jahrhunderts*. München: Hoheneichen Verlag.

Rottenburg, R. (2009). *Far-Fetched Facts: A Parable of Development Aid-Inside Technology*. Cambridge, US: The MIT Press.

Rostas, J. (ed.) (2012). *Ten Years After. A History of Roma School Desegregation in Central and Eastern Europe*. Budapest, New York: Roma Education Fund and Central European University Press.

Rövid, M. (2011). One-size-fits-all-Roma? On the normative dilemmas of the emerging European Roma policy. In: *Romani Studies*, 21(1): 1 – 22.

Russinov, R. (2013). Segregation and Roma. In: *European Yearbook of Minority Issues*, Vol. 10, 2011. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff Publishers, (s. 415 – 432).

Rybová, J. (2002): Rómska politická reprezentácia. In: M. Vašečka, M. Jurásková, E. Kriglerová, P. Puliš, J. Rybová, (eds.), *Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 69 – 90).

S

Said, E. (1995). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Harmondsworth: Penguin.

Sallis, T. (2014). Paretův princip v rasové-nacionalistickém aktivismu. In: *Dělský potápěč*.

Dostupné na: <http://deliandiver.org/2014/05/paretuv-princip-v-rasove-nacionalistickem-aktivismu.html> (navštívené 19. 8. 2014).

Salner, A. (ed.) (2004). *Rómske deti v slovenskom školstve*. Bratislava: SGI.

Salner, P. (2000). Rukováť židovského humoru. In: J. Klatzmann, (ed.), *Židovský humor*. Bratislava: Vydavateľstvo PT, (s. 115 – 119).

Salner, P. (2002). *(Môj) židovský humor*. Bratislava: Zing-print.

Sanchez-Mazas, M.; Licata, L. (2005). *L'autre: regards psychosociaux*. Grenoble: Presses universitaires Grenoble.

Sax, B. (2003). *Zvířata ve Třetí říši. Domáci mazlíčci, obětí beránci a holocaust*. Praha: Dokořán.

Scheffel, D. (1993). Антропология и этика в Восточной Европе. In: *Этнографическое обозрение*, (№ 6): 21 – 28.

Scheffel, D. Z. (2004). The Roma of Central and Eastern Europe. In: *Review of Anthropology*, 33(2): 143 – 161.

Scheffel, D. Z. (2005). *Svinia in black and white: Slovak Roma and their neighbours*. Peterborough, Ontario: Broadview Press.

Scheffel, D. Z. (2009). *Svinia v čiernobielych. Slovenskí Rómovia a ich susedia*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Scheffel, D. Z. (2010). Slovenská chudoba a rómska lichva. In: *OS – Národné práva menšín*, (1): 47 – 62.

Scheffel, D. (2012). Advocacy Trumps Accuracy? Stereotypes of East European Roma and Ethnography. In: *Collaborative Anthropologie*, 5: 143 – 146.

Scheffel, D. Z.; Mušinka, A. (eds.) (2004). *Rómska marginalita*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie *Zisťovanie marginality a integrácie medzi znevýhodnenými skupinami*. Prešov: Centrum antropologických výskumov.

Schmidt-Degenhard, T. (2008). *Robert Ritter (1901 – 1951), Zu Leben und Werk des NS-„Zigeunerforschers“*. Dizertačná práca. Tübingen: University of Tübingen. Dostupné na: <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/handle/10900/45268> (navštívené 12. 10. 2009).

Siegel, D. (2013). *Mobile Banditry: Central and East European Itinerant Criminal Groups in the Netherlands*. Utrecht: University of Utrecht.

Sigona, N. (2005). Locating ‘The Gypsy Problem’. The Roma in Italy: Stereotyping, Labelling and ‘Nomad Camps’. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(4): 741 – 756.

Silverman, C. (1988). Negotiating ‘Gypsiness’, strategy in context. In: *Journal of American Folklore*, 101(401): 261 – 275.

Simhandl, K. (2004). ‘Western Gypsies and Travelers’ – ‘Eastern Roma’: The Creation of Political Objects by the Institutions of the European Union. Dostupné na: <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/1203/simhandl.pdf> (navštívené 12. 12. 2010).

Sirovátka, O. (1987). Technika anekdoty alebo jak se dělají vtipy. In: *Národopisné informácie*, (2): 53 – 66.

Sirovátka, T.; Mareš, P. (2008). Social Exclusion and Forms of Social Capital: Czech Evidence on Mutual Links. In: *Sociologický časopis*, 44(3): 531 – 555.

Skupnik, J. (2004). Pohled z druhé strany potoka. Sociopsychologická dynamika marginalizovanosti. In: D. Scheffel, A. Mušinka, (eds.), *Rómska marginalita*. Prešov: Centrum antropologických výskumov, (s. 113 – 122).

Skupnik, J. (2007). Světy se zrcadlem. Marginalizace a integrace z hlediska sociopsychologické dynamiky společnosti. In: *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43(1): 133 – 147.

Slančová, D. (1999). *Reč autority a lásky. Reč učitelky materské školy orientovaná na dítě – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta PU.

Slavkova, M. (2014). ‘Prestige’ and Identity Construction Amongst Pentecostal Gypsies in Bulgaria. In: D. Thurfjell; A. Marsh, (eds.), *Romani Pentecostalism: Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, (s. 57 – 74).

Smith, A. D. (2003). Etnický základ národní identity. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 361-374).

Smolińska, T. (2006). Tradycyjny obraz Słowaka w Polsce. In: *Kontakty*, (5): 7 – 15.

Sobotka, E. (2003): *Political representation of the Roma: Roma in Politics in the Czech Republic, Slovakia and Poland*. Budapest: Central European University, Open Society Institute.

Sobotová, J. (2002). Polsko-česká jazyková komika jako součást národních stereotypů. In: Š. Lešnerová, D. Uhle, A. Wojda, A. Gorzkowski, (eds.), *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*. Praha: Univerzita Karlova, (s. 205 – 209).

Sofsky, W. (2006). *Řád teroru: koncentračný tábor*. Praha: Argo.

Sokolova, V. (2008). *Cultural Politics of Ethnicity: Discourses on Roma in Communist Czechoslovakia*. Stuttgart: Ibidem Verlag.

Sowell, T. (2013). *Intellectuals and Race*. New York: Basic Books.

Sperber, D. (1996). *Explaining Culture: A Naturalistic Approach*. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

Steele, S. (1998). *A Dream Deferred*. New York: HarperCollins.

Steinitz, W. (1983). *Der große Steinitz – Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten*. Frankfurt: Zweitausendeins.

Stewart, M. (1997). *Time of the Gypsies*. Boulder, CO: Westview Press.

Stewart, M. (2005). *Čas cikánů*. Brno: Barrister & Principal.

Stewart, M. (2010). Introduction. In: M. Stewart, M. Rövid, (eds.), *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press, (s. 1 – 12). Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Stewart, M. (2012a). Foreword. New Forms of Anti-Gypsy Politics: A Challenge for Europe. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London: Hurst & Company, (s. xiii – xxxviii).

Stewart, M. (2012b). Populism, Roma and the European Politics of Cultural Difference. In: M. Stewart, (ed.), *The Gypsy ‘Menace’: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London : Hurst & Company, (s. 3 – 23).

Stewart, M. (2013). Roma and Gypsy ‘Ethnicity’ as a Subject of Anthropological Inquiry. In: *Annual Review of Anthropology*, 42(1): 415 – 432.

Stewart, M. (ed.) (2012). *The Gypsy ‘Menace’. Populism and the new anti-gypsy politics*. London: Hurst & Company.

Stewart, M.; Rövid, M. (eds.) (2010). *Multi-Disciplinary Approaches to Romany Studies* (e-book). Budapest: Central European University Press. Dostupné na: https://www.ucl.ac.uk/anthropology/people/academic_staff/m_stewart/multidisciplinary_approaches_to_romany_studies_.pdf (navštívené 6. 11. 2014).

Stöckelová, T.; Ghosh, Y. A. (eds.) (2013). *Etnografie: Improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: SLON.

Streck, B. (2003). La cultura del contraste: Sobre diferencia y el sentido de pertenencia: El casa de los gitanos. In: *Revista de Antropología Social*, 12: 159 – 179.

Sudzinová, A.; Nagyová, I.; Studenčan, M.; Rosenberger, J.; Škodová, Z.; Vargová, H.; Middel, B.; Reijne-

veld, S.; Dijk, J. (2013). Roma coronary heart disease patients have more medical risk factors and greater severity of coronary heart disease than non-Roma. In: *International Journal of Public Health*, 58(3): 409 – 415.

Susser, M.; Stein, Z. (2009). *Eras in epidemiology: the evolution of ideas*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Sutherlandová, A. (2014). *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben. (Názov originálu z roku 1975: *Gypsies – The Hidden Americans*. Preložila Marta Miklušáková, redakcia prekladu Jan Červenka a Lada Viková.)

Szabo, Gy. (1991). *Die Roma in Ungarn. Ein Betrag zur Sozialgeschichte einer Minderheit in Ost- und Mitteleuropa*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Szabó, M. (2007). Bíos, alebo cultus? Nemecký rasizmus prvej polovice 20. storočia optikou vied o kultúre. In: *Sociální studia*. Brno: Fakulta sociálních studií MU, 4: 81 – 92.

Szelényi, I., (ed.) (2001). Poverty under Postcommunism. In: *Review of Sociology*, 7(2).

Š

Šašinka, M.; Nyulassy, Š.; Badalík, L. (2003). *Vademecum medici*. Martin: Osveta.

Šaško, P. (2002). Zdravotná situácia rómskej populácie. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 657 – 678).

Šebesta, M. (2002): Rómska politická scéna. In: M. Vašečka, (ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 295 – 312.

Šizling, L. A. (2004). Zvířátka a prostor a prostor a zvířátka. In: *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, (s. 53 – 73).

Škobla, D. (2011). Rómske verejné politiky. In: D. Gerbery, (ed.), *Potrebuje sociálny štát? Niektoré úvahy (nielen) o verejnej politike*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, (s. 117 – 138).

Šprocha, B. (2014). *Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja* (e-book). Bratislava: Prognostický ústav SAV. Dostupné na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Romovia.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Štefánek, A. (1945). Základy sociografie Slovenska. In: *Slovenská vlastiveda*, 3. Bratislava: SAVU.

T

Tajfel, H. (ed.) (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

Tajfel, H.; Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. In: S. Worchel, L. W. Austin, (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall, (s. 7 – 24).

Tauber, E. (2004). Sinti Estraxaria children at school, or, how to preserve ‘the Sinti way of thinking’. In: *Romani Studies*, 14 (1): 1 – 23.

Tauber, E. (2006). *Du wirst keinen Ehemann nehmen! Respekt, die Bedeutung der Toten und Fluchtheirat bei den Sinti Estraxaria*, Vol. 8. Münster: LIT Verlag.

ten Have, P. (2007). *Doing Conversation Analysis. Second edition*. London: Sage.

Tesár, C. (2012). Becoming Rom (male), becoming Romni (female) among Romanian Cortorari Roma: On body and gender. In: *Romani Studies*, 22(2): 113 – 140.

Thurfjell, D.; Marsh, A. (2014). *Romani Pentecostalism. Gypsies and Charismatic Christianity*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Tiefenbacher, B. (2007). *Die gegenwärtige Situation der Roma-Minderheit in Tschechien aus soziolinguistischer Sicht. Eine Fallstudie in der Roma-Gemeinde Libčice nad Vltavou*. Diplomová práca. Wien: Universität Wien.

Todorov, T. (1998). *Spoločný život: štúdia zo všeobecnej antropológie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Tomova, I. (1995). *The Gypsies in the Transition Period*. Sofia: IMIR.

Toncrová, M. (2001). Reflexe Cikána v lidových písničkách českých zemí. In: M. Toncrová, L. Uhlíková, (eds.), *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AVČR, (s. 37 – 48).

Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig: Verlag Fues.

Trachtenberg, J. (1997). *Diabel i Żydzi. Śriednowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm*. Gdynia: Uraeus.

Tremlett, A. (2009). Bringing hybridity to heterogeneity: Roma and the question of ‘difference’ in Romani Studies. In: *Romani Studies*, 19(2): 147 – 168.

Tremlett, A.; McGarry, A. (2013). *Challenges facing Researchers on Roma Minorities in contemporary Europe: Notes towards a Research Program*. European Centre for Minority Issues, ECMI Working Paper 62. Dostupné na: http://www.ecmi.de/uploads/tx_ifpubdb/Working_Paper_62_Final.pdf (navštívené 15. 8. 2015).

Trostle, J. A. (2004). *Epidemiology and culture*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.

Tuan, Y. F. (1987). *Przestrzen i miejsce*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Tuchmanová, B. (2005). *Zrcadlo vzdálených časů: 14. století – století pohrom*. Praha: BB/art, Jiří Buchal.

Tunega, M. (2013). *Širší pohľad na efektívnosť slovenského zdravotníctva* (e-book). Bratislava: INEKO Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy. Dostupné na: http://www.ineko.sk/file_download/754 (navštívené 6. 11. 2014).

U

Uherek, Z. (2007). Roma migration from Slovakia in the context of European migration trends. In: *Sociologický časopis*, 43(4): 747 – 774.

Uhlíková, L. (2001). Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů. In: M. Toncrová, L. Uhlíková, (eds.), *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, (s. 49 – 54).

Uhlová, A. (2002). *Asimilační politika vůči Romům v bývalém Československu v letech 1945 – 1989 a její dopad na kolektivitu smíchovských Romů*. Diplomová práce. Praha: FF UK.

Uther, H. J. (2004). (ATU) The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson. In: *FF Communications*, Vol. 1: 284 – 286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakademia.

V

Vagačová I.; Fotta, M. (eds.) (2006). *Rómovia a druhá svetová vojna*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.

Van Baar, H. (2011). *The European Roma. Minority representation, memory, and the limits of transnational governmentality*. Amsterdam: F&N Eigen & Beheer.

Van Baar, H. (2013). Roma worden weer zigeunerboeven. In: *Trouw*, (26, Oktober): 5 – 8.

Van Cleemput, P.; Parry, G.; Thomas, K.; Peters, J.; Cooper, C. (2007). Health-related beliefs and experiences of Gypsies and Travellers: a qualitative study. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61(3): 205 – 210.

Vašečka, I. (2000). Profil a situácia žiadateľov o azyl a potenciálnych migrantov do krajín EÚ zo Slovenskej republiky (výskum v teréne). In: M. Vašečka, R. Džambazovič, I. Repová, K. Pišútová, I. Vašečka, *Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky*. Bratislava: International Organization for Migration, (s. 153 – 185).

Vašečka, M. (2000). Sociálno-ekonomická situácia Rómov na Slovensku ako potenciálnych migrantov a žiadateľov o azyl v krajinách EÚ. In: M. Vašečka, R. Džambazovič, I. Repová, K. Pišútová, I. Vašečka. *Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky*. Bratislava: International Organization for Migration, (s. 17 – 62).

Vašečka, M. (2002a). Vzťah majority k Rómom. In: M. Vašečka (ed.), *Čačipen pal o Roma, Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, (s. 335 – 351).

Vašečka, M. (2002b). Rómovia a politická participácia – „eligo ergo sum“. In: M. Vašečka, M. Jurásková, E. Kriglerová, P. Puliš, J. Rybová, (eds.): *Rómske hlasy. Rómovia a ich politická participácia v transformačnom období*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, (s. 19 – 40).

Vašečka, M. (ed.) (2002). *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

Vašečka, M.; Pišútová, K. (2000). Analýza medzi-národných dokumentov týkajúcich sa Rómov. In: M. Vašečka, R. Džambazovič, I. Repová, K. Pišútová, I. Vašečka, *Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky*. Bratislava: International Organization for Migration, (s. 143 – 151).

Večerník, J. (2004). Who is Poor in the Czech Republic. In: *Sociologický časopis*, 40(6): 807 – 833.

Vermeersch, P. (2003). Ethnic minority identity and movement politics: the case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. In: *Ethnic and Racial Studies*, 26(5): 879 – 901.

Vermeersch, P. (2007). The Romani Movement. Minority Politics and Ethnic Mobilization in Contemporary Central Europe. New York, Oxford: Berghahn Books.

Vivian, C.; Dundes, L. (2004). The crossroads of culture and health among the Roma (Gypsies). In: *Journal of Nursing Scholarship*, 36(1): 86 – 91.

Voko, Z.; Csepe, P.; Nemeth, R.; Kosa, K.; Kosa, Z.; Szeles, G.; Adany, R. (2009). Does socioeconomic status fully mediate the effect of ethnicity on the health of Roma people in Hungary? In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63(6): 455 – 460.

Vossen, R. (1983). *Zigeuner, Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Vörös, L. (2009). Slováci: „Najvlasteneckjší Uhri“, alebo „slobodný národ“? Sociálne reprezentácie Slovákov v maďarskej tlači v rokoch 1914 – 1918. In: P. Dráľ, A. Findor, (eds.), *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme*. Brno: Tribun EU, (s. 79 – 105).

W

Wacquant, L. (2004). Habitus. In: J. Beckert, M. Zafirovski, (eds.), *International Encyclopedia of Economic Sociology*. London: Routledge, (s. 315 – 319).

Wacquant, L. (2009). Habitus as topic and tool. Reflections on becoming a prizefighter. In: W. Shaffir, A. Puddephatt, S. Kleinknecht, (eds.), *Ethnographies Revisited: Constructing Theory in the Field*. New York: Routledge, (s. 137 – 152).

Wahnich, S.; Lášticová, B.; Findor, A. (2008). *Politics of Collective Memory: Cultural Patterns of Commemorative Practices in Post-War Europe*. Berlin: LIT Verlag.

Waldenberg, M. (2003). Terminologie. Národ, národnostní menšiny, národní otázky, národní ideologie. In: M. Hroch, (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: SLON, (s. 418 – 444).

Walsh, Ch.,; Krieg, B. (2007). Roma Identity: Contrasting Constructions. In: *Canadian Ethnic Studies*, 39(1 – 2): 169 – 186.

Wei, L. (2004). Dimenzie bilingvizmu. In: Štefánik, J. (ed.), *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, (s. 24 – 38).

Winckel, Ä. (2002). *Antiziganismus. Rassismus gegen Roma und Sinti im vereinigten Deutschland*. Münster: Unrast.

Winford, D. (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell.

Willems, W. (1998). *In Search of the True Gypsy. From Enlightenment to Final Solution*. London, Portland, OR: Frank Cass Publ.

Williams, P. (1991). „Le Miracle et la nécessité: à propos du développement du pentecôtisme chez les tsiganes/ Miracle and Necessity. The Development of Tsigane Pentecostalism.“ In: *Archives des sciences sociales des religions*, 73: 81 – 98. (Citované s povolením prekladateľa rukopisu nepublikovaného prekladu Š. Ripku, 2011, *Zázrak a nezbytnosť: O rozvoji letničního hnutí mezi Cikány*.)

Williams, P. (2003). *Gypsy world: the silence of the living and the voices of the dead*. Chicago: University of Chicago Press.

Williams, S. J. (1995). Theorizing Class, Health and Life-Styles – Can Bourdieu Help Us? In: *Sociology of Health & Illness*, 17(5): 577 – 604.

Wimmer, A. (2002). *Nationalist exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Z

Wimmer, A. (2008). Elementary strategies of ethnic boundary making. In: *Ethnic and Racial Studies*, 31(6): 1025 – 1055.

Zamfir, E.; Zamfir, C. (1993). *Țiganiii între ignorare și îngrijorare*. București: Alternative.

Zeman, C. L.; Depken, D. E.; Senchina, D. S. (2003). Roma health issues: a review of the literature and discussion. In: *Ethnicity and Health*, 8(3): 223 – 249.

Zoon, I. (2001a). *On the Margins: Roma and Public Services in Romania, Bulgaria, and Macedonia*. New York: Open Society Institute.

Zoon, I. (2001b). *On the Margins: Roma and Public Services in Slovakia*. New York: Open Society Institute.

Zoon, I. (2003). *Body and Soul. Forced Sterilization and Other Assaults on Roma Reproductive Freedom in Slovakia* (e-book). Nešpecifikované: The Center for Reproductive Rights, Dostupné na: <http://poradna-prava.sk/dok/bodyandsoul.pdf> (navštívené 6. 11. 2014).

Pramene

10 spoločných princípov pre inklúziu Rómov (The 10 Basic Common Principles on Roma Inclusion). (2010). European Commision. http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2011_10_Common_Basic_Principles_Roma_Inclusion.pdf (navštívené 6. 10. 2014).

A Conceptual Framework for Action on the Social Determinants of Health. Discussion paper draft, (e-book). (2007). Geneva : World Health Organization (WHO), Commission on Social Determinants of Health Dostupné na: http://www.who.int/social_determinants/resources/csdlh_framework_action_05_07.pdf. (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *A Conceptual Framework...*, 2007.)

American Anthropological Association. 2012. *Statement on Ethics: Principles of Professional Responsibilities*. Arlington, VA: *American Anthropological Association*. Dostupné na: <http://www.aaanet.org/profdev/ethics/upload/Statement-on-Ethics-Principles-of-ProfessionalResponsibility.pdf> (navštívené 10. 8. 2015).

Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health: Commission on Social Determinants of Health final report. (2008). Geneva : World Health Organization

(WHO), Commission on Social Determinants of Health. Dostupné na: http://www.who.int/social_determinants/thecommission/finalreport/en/ (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Closing the gap...*, 2008.)

Declaration of the Committee of Ministers on the Rise of Anti-Gypsyism and Racist Violence against Roma in Europe. (2012). Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1902151&Site=CM> (navštívené 13. 7. 2014).

Declaration of the Decade of Roma Inclusion 2005 – 2015 (2005). Prístupné na: <http://www.romadecade.org/article/decade-declaration/9240> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Declaration of the Decade...*, 2005.)

Desatoro Ludovej strany Naše Slovensko. (2012). Dostupné na: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=290778470978808&id=179294122178823 (navštívené 1.7.2014)

Dost! Dosta! Prekonaj predsudky – spoznaj Rómov! (2008). Informačná kancelária Rady Európy. Bratislava: Ševt, a. s., pre Úrad vlády Slovenskej republiky (Preložila: E. Gallová Kriglerová).

European Framework for National Roma Inclusion Strategies up to 2020. (2011). European Commission COM. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_implement_strategies2014_en.pdf (navštívené 13. 7. 2014).

Evalvácia efektivity a dopadov projektov zameraných na riešenie problematiky marginalizovanej rómskej komunity v SR. (2011). Bratislava: Centrum excelentnosti pre spoločenské inovácie UK (CESIUK), Policy Paper.

Face of Poverty, Face of Hope. Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion countries. (2005). Bratislava: UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *Face of Poverty...*, UNDP 2005.)

Hidden Health Crisis. Health Inequalities and Disaggregated Data (e-book). (2013). Budapest: European Roma Rights Centre Prístupné na: <http://www.errc.org/cms/upload/file/hidden-health-crisis-31-october-2013.pdf> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Hidden Health Crisis...*, 2013).

Hodnotiaci správa o výsledkoch 1. etapy Programu podpory zdravia znevýhodnenej rómskej komunity za roky 2007 – 2008. (2008). Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ÚVZSR). Dostupné na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/romovia/romovia_1_etapa.pdf (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Hodnotiaci správa...*, 2008.)

Koncepcia vodohospodárskej politiky SR do roku 2015. (2006). Bratislava: MŽP SR.

Legislatívny zámer zákona o sociálne vylúčených spoločenských. (2011). Bratislava: MPSVR SR. (V texte tejto publikácie citované ako *Legislatívny zámer...*, MPSVR SR, 2011.)

Ludová strana Naše Slovensko (2012). *Desatoro Ludovej strany Naše Slovensko.* Dostupné na: http://necenzurovane.sk/12/desatoro_LSNS.pdf (navštívené 5. 8. 2013).

Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012 – 2020. (2012). Dostupné na: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125> (navštívené 13. 7. 2014).

Národný akčný plán sociálnej inklúzie (NAPs/INCL) 2004 – 2006. Bratislava: ÚV SR.

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2008 – 2010. Bratislava: MPSVR SR.

Nevi Yag. Comité Catholique International por len Tsiganes (CCIT). [Medzinárodný katolícky výbor pre Rómov]. December, 2015(58).

Nota bene. Téma čísla: Rómovia. Máj, 2014(155).

Program podpory zdravia znevýhodnených rómskych komunit na Slovensku na roky 2009 – 2015. (2011). Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ÚVZSR). Dostupné na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/romovia/romovia_2_etapa.pdf (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Program podpory zdravia...*, 2011.)

Register strán Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: <http://www.ives.sk/registre/detailuplnyps.do?action=uplny&formular=nazov&id=153100> (navštívené 20. 7. 2014).

Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 na roky 2011 – 2015. (2011). Bratislava: Úrad Vlády SR. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *NAP Dekády*.)

Review of social determinants and the health divide in the WHO European Region: Final report. (2013). Kodaň: World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe. Dostupné na: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being/publications/2013/review-of-social-determinants-and-the-health-divide-in-the-who-european-region.-final-report> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Review of social determinants...*, 2013.)

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN uznávajúcej prístup k vode a sanitácii (2010). General Assembly Resolution Recognizing Access to Clean Water, Sanitation as Human Right. Prijatá 28. júla 2010. Viac informácií na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/ga10967.doc.htm> (navštívené 10. 9. 2010).

Roma health mediation in Romania. (2013). Kodaň: World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe. Dostupné na: <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/roma-health-mediation-in-romania>. (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Roma health mediation...*, 2013.)

Roma Health Mediators: Successes and Challenges. (2011). New York: Open Society Foundations. Dostupné na: <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/roma-health-mediators-2011022.pdf> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Roma Health Mediators...*, 2011.)

Roma political participation and public opinion survey – Slovakia. (2005). Washington DC: National Democratic Institute for International Affairs. Dostupné na: http://www.ndi.org/files/1901_sk_romapresent_090105.pdf (navštívené 18. 3. 2014).

Rómovia vo verejných politikách – odpočet druhého roku vlády. (2014). Nadácia Milana Šimečku. Dostupné na: http://issuu.com/nadaciamilanasimecku/docs/issuu_odpocet_2014/o (navštívené 2. 11. 2014).

Rómska platforma Rady Európskej únie: 10 spoločných princípov pre inklúziu Rómov. (2009).

Rozmer. Časopis pre kresťanskú duchovnú orientáciu. (Archív pdf verzií dostupný na <http://www.rozmer.sk>, navštívené 10.8. 2015)

Rytmus. (2006). Cigánsky sen. On. Bengoro [CD]. Bratislava: Tvoj Tatko Records.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. (2011). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Tab. 5: Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa materinského jazyka, SODB 2011. <http://portal.statistics.sk/files/obce-v1materinskeho-jazyka.pdf> (navštívené 3. 10. 2014).

SIRONA 2010. Pramenný korpus dát z r. 2010 z výskumu „Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou“ (dotazníky, výskumné správy, prepisy nahrávok a fotografie z výskumu) uložený v Ústave etnológie SAV.

Skúmal, prečo je zdravie Rómov horšie: Chyba je aj v systéme, Interview. (2014). SME, 16. 2. 2014. Dostupné na: <http://romovia.sme.sk/c/7105272/skumal-preco-je-zdravie-romov-horsie-chyba-je-aj-v-systeme.html> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako: *Skúmal, prečo je zdravie...*, 2014.)

Smernica EÚ (91/271/EHS) o čistení komunálnych odpadových vôd. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1991L0271:20081211:CS:PDF> (navštívené 6. 10. 2014).

Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku. (2006). Bratislava: UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *Správa...*, UNDP, 2006.)

Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. (2012). Bratislava : UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *Správa...*, UNDP, 2012.)

Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. (2011). Bratislava: Úrad Vlády SR. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod> (navštívené 6. 11. 2014). (V texte tejto publikácie citované ako *Stratégia...*, 2011.)

Súhrnné výsledky volieb podľa obvodov a za SR. Volby do orgánov samosprávy obcí 2010. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/sr/tab1.jsp?lang=sk.htm> (navštívené 25. 11. 2013).

Štvrťan. Dvojmesačník pre obyvateľov Plaveckého Štvrtka. Ročník 3, 2009(2).

The Roma in Central and Eastern Europe: Avoiding the Dependency Trap. The Regional Human Development Report (2002). Bratislava : UNDP. (V texte tejto publikácie citované ako *The Roma...*, UNDP, 2002.)

Tlačové správy. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. (2014). Dostupné na: http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=riesenia-a-navrhy-romskej-reformy-su-v-parlamente (navštívené 11. 6. 2014).

Úradné noviny, Ročník XII., číslo 29, Bratislava, zo dňa 22. 6. 1940.

Ústava Slovenskej republiky (šiesty oddiel – Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva). Bratislava: ÚV SR.

Vítazný život. Časopis pre všetkých kresťanov, 2002(2).

Vítazný život. Časopis pre všetkých kresťanov , 2015(1).

Volby do orgánov samosprávnych krajov 2005, 2009, 2013. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://slovak.statistics.sk> (navštívené 20. 7. 2014).

Zákon o politických stranách a politických hnutiach č. 85/2005 Z. z.

Zákon o voľbách do NR SR č. 333/2004 Z. z.

Zákon o voľbách do orgánov samosprávy obcí č. 346/1990 Z. z.

Zoznam ilustrácií v Obrazovej prílohe¹

Obr. I. 3. 1 — s. 286

Bilbord SDKÚ-DS pred parlamentnými voľbami 2012 (zdroj: www.infovolby.sk, navštívené 12. 6. 2014); (k textu *Andreja Findora, Zuzany Maďarovej a Alexandry Ostertágovej*).

Obr. I. 3. 2 — s. 287

Bilbord SDKÚ-DS pred parlamentnými voľbami 2012 (zdroj: www.infovolby.sk, navštívené 12. 6. 2014); (k textu *Andreja Findora, Zuzany Maďarovej a Alexandry Ostertágovej*).

Obr. I. 3. 3 — s. 288

Bilbord SNS pred parlamentnými voľbami 2012 (zdroj: www.sns.sk, navštívené 12. 6. 2014); (k textu *Andreja Findora, Zuzany Maďarovej a Alexandry Ostertágovej*).

Obr. II. 8. 1 — s. 290

Počet Rómov a ich teritoriálne rozmiestnenie na úrovni krajov v SR; (k textu *Alexandra Mušinku a Kvetoslavy Matlovičovej*).

Obr. II. 8. 2 — s. 291

Počet Rómov a ich teritoriálne rozmiestnenie na úrovni okresov v SR; (k textu *Alexandra Mušinku a Kvetoslavy Matlovičovej*).

Obr. II. 8. 3 — s. 291

Počet Rómov a ich teritoriálne rozmiestnenie na úrovni obcí v SR; (k textu *Alexandra Mušinku a Kvetoslavy Matlovičovej*).

Obr. II. 8. 4 — s. 292

Odhadovaný počet rómskych podnikateľov a firiem; (k textu *Alexandra Mušinku a Kvetoslavy Matlovičovej*).

Obr. II. 8. 5 — s. 292

Zastúpenie subetnických skupín Rómov v SR; (k textu *Alexandra Mušinku a Kvetoslavy Matlovičovej*).

Obr. II. 8. 6 — s. 293

Štruktúra rómskej populácie podľa vzdelania v SR (odhady); (k textu *Alexandra Mušinku a Kvetoslavy Matlovičovej*).

Obr. II. 9. 1 — s. 294

Jeden kohútik s pitnou vodou slúži pre viac ako 200 obyvateľov osady. Vodu na umývanie a pranie čerpajú ľudia z potoka; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. II. 9. 2 — s. 295

Jedna studňa pre veľkú (900 obyvateľov) a extrémne chudobnú osadu v blízkosti rozsiahleho priemyselného komplexu na východnom Slovensku; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. II. 9. 3 — s. 296

Väčšina domácností zo segregovaného osídlenia (400 obyvateľov) v okresnom meste na strednom Slovensku nemá inú vodu ako túto „rúru“, z ktorej vyteká voda pochybnej kvality; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. II. 9. 4 — s. 296

Vyšliapaná cestička vo svahu, ktorú musia obyvatelia osady denne absolvovať, aby sa dostali k „rúre“ s vodou. Keď prší je na nej blato, v zime je pokrytá snehom a ľadom; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. II. 9. 5 — s. 297

V tejto segregovanej osade (80 obyvateľov) sú dva voľne dostupné vodovodné kohútiky, ale prívod vody je regulovaný; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. II. 9. 6 — s. 298

Chlapec z osady naberá vodu do varnej kanvice. V zime či v lete, v daždi alebo snehu. Kohútik s tečúcou vodou v príbytku je pre mnoho ľudí samozrejmosťou. Tu je to luxus; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. II. 9. 7 — s. 299

Niektoré samosprávy zamykajú zdroj vody do rôznych búdok a oplotečných priestorov. Voda je na prídely v určené hodiny; (k textu *Daniela Škoblu a Richarda Filčáka*).

Obr. III. 14. 1 — s. 300

Černokňazník, 1894, 1: 5, autor: Mikoláš Aleš; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 2 — s. 301

Černokňazník, 1876, 1: 4; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 3 — s. 302

Černokňazník, 1877, 2: 9; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 4 — s. 303

Černokňazník, 1886, 4: 25, rómsky primáš Piťo; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 5 — s. 304

Černokňazník, 1861, 13: 803, kováč, autor Viliam Paulíny Tóth; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 6 — s. 305

Černokňazník, 1890, 5: 34, autor: Mikoláš Aleš; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 7 — s. 306

Černokňazník, 1890, 5: 36, autor: Mikoláš Aleš; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 8 — s. 307

Kocúr, 1928, 10: 47, rómska žena, žobráčka, veštica; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 9 — s. 308

SME, 2. 10. 2012, osada z dialľky, autor „Shooty“; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 10 — s. 308
SME, 19. 9. 2012, autor „Shooty“; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 11 — s. 309
SME, 1. 10. 2012, autor „Shooty“; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 14. 12 — s. 309
SME, 23. 11. 2009, autor „Shooty“, in: www.shooty.sk; (k textu *Evy Krekovičovej*).

Obr. III. 15. 1 — s. 310
Úvodná strana časopisu *Kocúr* z roku 1919; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 2 — s. 310
Kocúr, 1927, 9: 72, „Cigánska spokojnosť. Skutočná udalosť“, autor ilustrácie: Janko Alexy; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 3 — s. 311
Kocúr, 1919, 3: 22, Ilustrovaná anekdota od neznámeho autora; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 4 — s. 312
Kocúr, 1945, 1-2: 2, „Armádni dôstojníci za Čaploviča. (Obraz II. August 1944)“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 5 — s. 313
Kocúr, 1941, 2: 19, „Icík Deitelbaum vstúpil do anglickej armády“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 6 — s. 313
Kocúr, 1924, 39: 428, „Z cigánskeho humoru“, autor ilustrácie: neidentifikovaný (JB – pravdepodobne Ján Bendžala); (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 7 — s. 314
Kocúr, 1923, 35: 386, „Z vojenskej školy“, autor ilustrácie: pravdepodobne Ján Bendžala; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 8 — s. 314
Kocúr, 1937, 3: 38; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 9 — s. 315
Kocúr, 1940, 3: 25, „Ľudová poézia Zemplína“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 10 — s. 316
Kocúr, 1942, 12: 134 „Slovenské národné múzeum. Národopisné oddelenie“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 11 — s. 317
Kocúr, 1939, 7: 52, „Do boja za báťušku Stalina“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 12 — s. 317
Kocúr, 1941, 10: 110, „Židovská svoj-pomoc“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 13 — s. 318
Kocúr, 1943, 23: 276, „Biely Žid a jeho tieň“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 14 — s. 319
Kocúr, 1942, 9: 97, „Preboha, neberte mi môjho jediného dojiča kráv...!“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 15 — s. 319
Kocúr, 1942, 19: 217, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 15. 16 — s. 320
Kocúr, 1935, 5: 65, „Čigáni, čigáni, nebi-ce še...“, autor ilustrácie: neuvedený; (k textu *Zuzany Panczovej*).

Obr. III. 16. 1 — s. 321
Graf 1: Kategórie vtipov podľa obsahu júcich stereotypov: 1. práca; 2. dávky; 3. demografia; 4. sexualita; 5. hygiena; 6. vzdelanie; 7. emigrácia; 8. farba pleti; 9. religiozita; 10. hlupáci; 11. kriminalita; 12. rasizmus; 13. chytráci; 14. ostatné; (k textu *Arne B. Manna*).

¹ Rímska číslica vyjadruje tematický okruh v rámci publikácie, prvá arabská číslica poradie textu v publikácii, druhá arabská číslica poradie ilustrácie v rámci konkrétneho textu.

Andrej Belák je pôvodným vzdelaním biologický antropológ. Pôsobí ako doktorand v odbore sociálna antropológia na Fakulte humanitných štúdií Karlovej Univerzity v Prahe, ako doktorand v odbore „Health sciences“ na Lekárskej fakulte Univerzity v Groningene, a ako výskumný pracovník v Ústave verejného zdravotníctva na Lekárskej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Zaoberá sa aplikovaným výskumom nerovnosti v zdraví prostredníctvom etnografie a miešania metód (v prienikoch a na rozhraniach sociálnej epidemiológie, medicínskej antropológie a verejného zdravia). Dosiaľ sa venoval najmä praktikám segregovaných Rómov (Belák, 2005) a obmedzeniam zdravotného systému špecificky vo vzťahu k nim (Belák, 2013). V súčasnosti sa zameriava na prax mediačných zdravotných programov pre vylúčené komunity.

Jan Červenka pôsobí ako vedúci Seminára romistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1988 študoval na podzemní „Večerní škole bohemistiky“ v Praze, po zmene režimu vystudoval v rádnem štúdiu dvoubor český jazyk a literatúra/romistika. Témam jeho diplomové práce bola písomná podoba „slovenské“ (severocentrálne) romštiny, témam dizertační práce pak středoslovenské

dialekty tohoto jazyka. Je spoluautorom a odborným garantom standardizační publikace *Pravidlá rómskeho pravopisu* (Kolektív autorov, 2006). Vedl niekoľko sociolingvistických projektů na téma jazykové situace romštiny v České republice. Kromě romštiny patří mezi jeho odborné a pedagogické zájmy romské umění, romská politika a romistická etnologie.

Richard Filčák je výskumný pracovník Prognostického ústavu SAV. Študoval na Přírodovědecké fakulte UK a na univerzite vo švédskom Lunde. Doktorát obhájil na Stredoeurópskej univerzite (CEU) v Budapešti. Absolvoval stáže v Indii, na Londýnskej univerzite a vo výskumnom pracovisku EÚ v Seville. Vo svojom výskume a práci sa venuje problematike chudoby a životného prostredia, environmentálnej zraniteľnosti a rozvojovým stratégiám zameraným na sociálno-ekonomické aspekty ochrany životného prostredia. Je autorom knihy *Living Beyond the Pale: Environmental Justice and the Roma Minority* (Filčák, 2012) a pravidelne publikuje v odborných časopisoch.

Andrej Findor študoval politológiu a sociálne vedy na Univerzite Komenského v Bratislave, Stredoeurópskej univerzite v Budapešti a Univerzite v Bielefelde. Pracuje ako odborný asistent v Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociál-

nych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa venuje skúmaniu morálnych základov politických postojov, politickej komunikácii mimovládnych organizácií a experimentovaniu s prosociálnymi intervenčnými metódami. Je autorom viacerých vedeckých štúdií, monografie *Začiatky národných dejín* (Findor, 2011), a spolueditorom publikácií *Politics of Collective Memory: Cultural Patterns of Commemorative Practices in Post-War Europe* (Wahnich, Lášticová, Findor, 2008) a *Ako skúmať národ. Deväť štúdií o etnicite a nacionalizme* (Dráľ, Findor, 2009).

Jan Grill pôsobí ako Simon Research Fellow na katedre Sociálnej Antropológie na Univerzite v Manchestri. Štúdium PhD sociálnej antropológie dokončil na Univerzite v St Andrews. Na základe dlhodobého antropologického výskumu transnacionálnych sietí migrantov sa v svojej práci zaoberá rôznymi formami migrácie Rómov zo strednej a východnej Európy do Veľkej Británie a Kanady (a späť). Medzi jeho výskumné záujmy patrí etnicita a nacionalizmus, mobilita, formy rasizmu, marginalita, práca a chudoba, a etnografie štátu a hraníc. Ako autor prispel k niekoľkým zborníkov a publikoval v medzinárodných časopisoch ako *Focaal* či *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Spolu s Marekom Čankom a Alicou Szczepanikovu editoval knihu o migračných procesoch v strednej a východnej Európe. V minulosti bol držiteľom ERSTE

Foundation Fellowship pre sociálny výskum a rovnako strávil pracovný pobyt ako Re:Work Fellow na výskumnom centre IGK Work and Human Life Cycle in Global History na Humboldtovej univerzite v Berlíne. Jan Grill sa takisto zúčastnil niekoľkých výskumných projektov, ktoré sa venovali evalvácii dopadov sociálnych politík pre chudobných občanov na Slovensku (napr. politikám aktivácie či projektom orientovaných na nezamestnaných na Slovensku).

Markéta Hajská vystudovala obecnou antropológiu na FHS UK. Od roku 2000 pracovala na rôznych terénnych výzkumoch, na pozíci výskumníka i koordinátora, týkajúcich sa problematiky Romů a sociálne vylúčených lokalít v ČR i na Slovensku. Od roku 2007 pôsobila ako metodik multikultúrneho vzdelávania ve vzdelávacím programu Varianty, Člověk v tísní, o.p.s., kde se podílela na vzniku několika publikací a vzdelávacích modulů. Od roku 2011 přednáší na FF UK (Seminář romistiky), kde se věnuje antropologickým přístupům k romským kulturám a olšské romštině. V současné době je na doktorském studiu v oboru etnologie, a ve své disertaci se zaměřuje na sociolingvistickou situaci východoslovenské obce s sub-etnicky smíšenou romskou komunitou. Je autorkou odborných článků, studií, výzkumných zpráv, metodických aktivit, edukačních videí a v neposlední řadě scénářů ke komiksům.

Milan Hrabovský pôsobí ako externý prednášajúci na Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave. Akademický titul PhD. získal v oblasti sociálnej filozofie obhájením dizertačnej práce na tému rasizmus. Je autorom prvej slovenskej monografie o koncepte rasy *Rasová mytológia* (Hrabovský, 2011). V roku 2012 publikoval svoju druhú monografiu *Anticiganizmus a antisemitizmus* (Hrabovský, 2012). Spolu s profesorom Eduardom Nižňanským je autorom prvých slovenských vysokoškolských skript *Rasizmus, antisemitizmus, holokaust (anticiganizmus)* (Nižňanský, Hrabovský, 2013). Autor sa dlhodobo zaoberá výskumom problémov súvisiacich s konceptom rasy a rasizmu, popierania holokaustu a antisemitizmu.

Tomáš Hrustič pôsobí ako vedecký pracovník v Ústave etnológie SAV v Bratislave. Štúdium etnológie a religionistiky na FiF UK v Bratislave ukončil získaním titulu PhD z odboru religionistika obhájením dizertačnej práce na tému religiozity a náboženských konverzií Rómov, ktorú napísal na základe dlhodobého stacionárneho výskumu v rómskej osade na východnom Slovensku. V súčasnosti sa venuje najmä výskumu politickej participácie Rómov, religiozity a náboženských konverzií Rómov, chudoby a sociálnej zmeny. V spoluautorstve s Tatianou Podolinskou publikoval mono-

grafiu *Boh medzi bariérami: sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou* (Podolinská, Hrustič, 2011). Spolupracoval na viacerých medzinárodných projektoch, napríklad na základe projektu zameraného na výskum pôsobenia letničných hnutí medzi Rómami vypublikoval kapitolu v antológii *Romani Pentecostalism* (Thurfjell, Marsh, eds., 2014). Bol tiež členom evalvačného projektu programu *Roma Secondary Scholarship Program* (SK 045) pre Roma Education Fund (2012 až 2013) a viedol evalvačný výskumný projekt zameraný na program terénnej sociálnej práce v marginalizovaných výskumných komunitách. Tomáš Hrustič je držiteľom viacerých domácich ocenení, napríklad *Cena Jána Komorovského za najlepšiu vedeckú publikáciu* z oblasti vedeckého štúdia náboženstiev (2012) či *Cena Prezidenta SR pre mladých vedeckých pracovníkov* (2010). Hrustič takisto pôsobí v medzinárodnej mimovládnej organizácii *Národný demokratický inštitút pre medzinárodné záležitosti* (NDI), kde sa podieľa na programe rómskej politickej participácie a je zároveň členom poradného výboru pre Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín.

Eva Krekovičová je vedúcou vedeckou pracovníčkou v Ústave etnológie SAV v Bratislave. Vyštudovala etnografiu a folkloristiku na FiF UK v Bratislave. Rozšírenú verziu PhD práce publikovala v monografii *O živote folklóru v súčasnosti* (Krekovičová,

1989). Od počiatku 90. rokov sa zaoberá problematikou kolektívnej pamäte a reflexiou inakosti v rámci etnologických, sociálno- a politicko-antropologických štúdií. Téma reflexie rómskej a židovskej menšiny na Slovensku v očiach majority venovala viacero štúdií a kapitol v monografiách, najmä monografiu *Zwischen Toleranz und Barrieren. Das Bild der Zigeuner und Juden in der slowakischen Folklore* (Krekovičová, 1998a), slovenská mutácia (Krekovičová, 1999). Svoje výskumy k problematike obrazov a mýtov o. i. v transformačných procesoch po r. 1989 sumarizovala v monografii *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike* (Krekovičová, 2005). V r. 2002 – 2005 viedla multidisciplinárny projekt Centra excelentnosti SAV *Kolektívne identity v moderných spoločnostiach. Región strednej Európy – procesy konštruovania, reprodukcie a transformácie kolektívnych kategórií a identít*. V jeho rámci vznikla aj kolektívna monografia *My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít* (Kiliánová, Kowalská, Krekovičová, eds., 2009).

Pavel Kubaník pôsobí ako odborný asistent na Seminárii romistiky FF UK, kde vyučuje romštinu, prehľadový kurz o romských skupinách ve světě nebo o sociolingvistických aspektech romštiny. Spolu s kolegy vedl niekoľko navazujúcich výzkumů zaměřených na současnou situaci romštiny v ČR, samostatně se pak v rámci

doktorského studia věnuje tématu jazykové socializace. Od r. 2009 působí rovněž v redakci časopisu romistických studií *Romano džaniben*.

Zuzana Maďarová pôsobí ako interná doktorandka v Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Ukončila magisterské štúdium žurnalistiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a rodové štúdiá na Stredo-európskej univerzite v Budapešti. Dlhodobo spolupracuje s feministickou organizáciou ASPEKT. Venuje sa najmä otázkam politickej subjektivity žien, rodovým aspektom politickej komunikácie a rodovo vyváženému vyjadrovaniu. Je spoluautorkou viacerých publikácií, napr. *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka* (Maďarová, 2014), *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012* (Maďarová, Ostertágová, eds., 2012) a *Politiky a političky. Aspekty formovania politickej subjektivity žien* (Maďarová, Kobová, Ostertágová, eds., 2011).

Arne B. Mann je etnológ – romista. Absolvoval štúdium na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Pôsobí ako vedecký pracovník v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied. Od roku 1985 sa vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti zameriava na dejiny, kultúru a spôsob života Rómov na Slovensku.

Je autorom učebnice *Rómsky dejepis* (Mann, 2001), viac ako 50 vedeckých štúdií a tiež toľko odborných a populárno-vedeckých článkov zameraných na kováčstvo Rómov, duchovnú kultúru (obyčaje pri narodení, svadbe, úmrtí, religiozitu), zmeny v demografickom správaní. V posledných rokoch sa venuje téme rómskeho holokaustu, projektu *Ma bisteren!/Nezabudnite!* (výskumy, spolupráca na odhalení 7 pamätníkov, výstava, prednášky, editorstvo zborníka). Externe prednáška dejiny a kultúru Rómov na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a Fakulte humanitných štúdií UK v Prahe.

Elena Marushiakova a **Vesselin Popov** pôsobia na Oddelení etnológie Balkánu v Inštitúte Etnológie a folklórnych štúdií s etnografickým múzeom Bulharskej akadémie vied (<http://www.balkanethnology.org>) a sú zároveň čestnými predsedami tohto inštitútu, v rámci ktorého založili Knižnicu s archívom rómskych štúdií (<http://www.studiioromani.org>). Sú autormi početných publikácií o Rómoch v Bulharsku, na Balkáne a v strednej a východnej Európe; napríklad prvej monografie o výskume histórie, etnografie, sociálnej štruktúre a kultúre Rómov v Bulharsku (Marushiakova, Popov, 1997) a knihy o Rómoch v Osmanskej ríši (Marushiakova, Popov, 2001). Viacrát tiež editovali vedecký časopis o rómskych štúdiách *Studii Romani* (vol.1, 1994; vol. II, 1995; vol. III-IV, 1997;

vol.V-VI, 1998, vol.VII, 2007). Po roku 1989 založili spoločnosť pre štúdium menšín *Studii Romani*. Založili tiež *Roma Heritage Museum Fund at National Ethnographical museum in Sofia* (1995) a iniciovali prvú výstavu o Rómoch v Bulharsku a tiež prvú medzinárodnú výstavu *Roma/Gypsies in Central and Eastern Europe* v rokoch 1998 – 1999 v Budapešti. Od roku 2001 do 2004 realizovali výskum Rómov v krajinách bývalého Sovietskeho Zväzu v rámci projektu *Complex Research Programme – Difference and integration* Univerzity v Lipsku a Halle. V roku 2014 bola Elena Marushiakova hosťujúcou profesorkou medzinárodného výskumného centra *Work and Human Lifecyle in Global History* na Humboldtovej univerzite v Berlíne a Vesselin Popov získal štipendium Národného štipendijného programu Slovenskej republiky. Od r. 2015 Elena Marushiakova hosťuje na Univerzite St. Andrews vo Veľkej Británii. Elena Marushiakova získala v r. 2009 cenu *Fulbright New Century Scholars Award* Ministerstva zahraničných vecí USA. Je prezidentkou Gypsy Lore Society, čo je medzinárodná organizácia s viac ako 100 ročnou tradíciou v oblasti rómskych štúdií. Elana Marushiakova a Vesselin Popov sú členmi edičných rád vedeckých časopisov *Romani Studies* a *Grazer Romani Studien*. Sú tiež zakladajúcimi členmi a členmi vedeckej komisie *European Academic Network on Romani Studies*, ktorá bola založená spoločne Európskou komisiou a Radou Európy.

Kvetoslava Matlovičová pôsobí ako odborná asistentka na Katedre geografie a aplikovanej geoinformatiky na Prešovskej univerzity v Prešove, kde v roku 2008 obhájila svoju dizertačnú prácu. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa aktuálne venuje geografickým aspektom rómskej menšiny na Slovensku, turizmu, teritoriálneho marketingu a regionálneho rozvoja. Autorsky sa spolupodieľala na príprave *Atlasu Rómskych komunít na Slovensku 2013* (Mušinka et al., 2014). V roku 2012 participovala na riešení medzinárodného projektu *Roma population on the peripheries of the Visegrad countries* a v r. 2013 – 2014 na slovensko-rumunskom projekte APVV *Multicultural regions, national heritage and contemporary challenges in Romanian and Slovakian society*. Jej výskumné priority sa orientujú aj na skúmanie možností využitia rôznych foriem turizmu v prostredí marginalizovaných komunít – „pro-poor turizmus“ ako nástroj udržateľného rozvoja marginalizovaných komunít a sídiel na východnom Slovensku. Je nezávislou expertkou Európskeho inštitútu marketingu miest BEST PLACE, Členka European Regional Science Association, členka redakčnej rady *Central European Regional Policy and Human Geography* a ďalších odborných grémii.

Eva Mazárová vyštudovala etnológiu na Katedre etnológie a etnomuzikológie na FF UKF v Nitre s polročným študijným pobytom na UK

v Prahe (etnológia, romistika). Diplomovú prácu s obdobným názvom ako má publikovanú štúdiu, obhájila v roku 2013 (Mazárová, 2013). Okrem skúmania priestoru ako antropologickej kategórie v súvislosti s rómskym etnikom sa venovala i prejavom religiozity u Rómov na východnom Slovensku a ich vzťahu k zosnulým príbuzným. Pri komunálnych voľbách v r. 2014 pracovala v lokálnom tíme ako poradkyňa k otázkam rómskej problematiky. V súčasnosti sa naďalej venuje výskumu priestoru mesta a rómskych komunít, práci v treťom sektore a poradenstvu pri etnických otázkach. Pôsobí tiež ako lektorka v Baníckom múzeu v Gelnici.

Alexander Mušinka je kultúrny antropológ. Vyštudoval etnológiu a históriu na FFUK v Prahe kde aj obhájil doktorskú prácu. Pracuje na Ústave rómskych štúdií Prešovskej univerzity v Prešove. Dlhodobu sa venuje problematike Rómov a Rusínov-Ukrajincov; prioritne na Slovensku z historického a kultúrne antropologického hľadiska. Pôsobil ako poradca Splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity a MPSVR. Je (spolu)autorom niekoľkých publikácií, zborníkov a vedeckých prác: *Rómska marginalita* (Scheffel, Mušinka, 2004), *Stará tehelná* (Mušinka, 2006), *Drogy v rómskych komunitách Prešovského kraja* (Mušinka, 2007), *Národnostná menšina pred zánikom?* (Mušinka, Mušinka, 2011) a iné. V poslednom období sa intenzívne

venoval realizácii výskumu a publikovaní výsledkov *Atlasu rómskych komunit na Slovensku 2013* (Mušinka et al., 2014). Je aktívny aj v mimovládnom sektore. Participoval na mnohých výskumných, mimovládnych a rozvojových projektoch (napr. kanadsko-slovenský rozvojový Projekt Svinia). Prednáša na Prešovskej univerzite a v minulosti aj na FSEV UK v Bratislave.

Alexandra Ostertágová je internou doktorandkou na Katedre psychológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, spolupracuje s feministickou organizáciou ASPEKT. Zaoberá sa najmä otázkou rodu a sociálnych nerovností v kontexte politickej psychológie a politickej komunikácie. Je spoluautorkou viacerých publikácií, napr. *Vybrané psychologické aspekty rodovo a/symetrického jazyka v sociolingvistickom kontexte* (Ostertágová, 2014), *Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012* (Maďarová, Ostertágová, eds., 2012) a *Politiky a političky: aspekty formovania politickej subjektivity žien* (Maďarová, Kobová, Ostertágová, 2011).

Tatiana Podolinská pôsobí ako samostatná vedecká pracovníčka v Ústave etnológie SAV v Bratislave (kontinuálne od r. 1997), od r. 2012 v pozícii riaditeľky. Vyštudovala filozofiu a históriu (1995) a religionistiku (1997) na FiF UK v Bratislave. Časť PhD štúdia absolvovala na Oslo University

v Nórsku (1997 – 1998). V r. 1999 až 2000 absolvovala stacionárny etnografický výskum u Mayov Lacandónov v Chiapase v Mexiku. V rokoch 2009 až 2013, a v roku 2015 robila opakovaný dvojmesačný etnografický výskum religiozity v lokalite Uaxactún v Guatemale. V r. 2014 absolvovala výskumný pobyt na Missouri State University, Honors College (Springfield, USA). V r. 2010 bola prizvaná za hosťujúcu editorku impaktovaného časopisu *Anthropological Journal on European Cultures* (AJEC) pri príprave monotematického čísla zameraného na nové formy religiozity v modernej Európe. V r. 2010 až 2011 bola hlavnou koordinátorkou projektu *Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou* (SIRONA), ktorý bol súčasťou výzvy Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010 pre Fond sociálneho rozvoja. Z tohto výskumu vznikli dve publikácie: *Boh medzi bariérami* (Podolinská, Hrustič, 2010) a *Religion as a Path to Change* (Podolinská, Hrustič, 2011). V roku 2014 bola členkou organizačného výboru svetového kongresu medzinárodnej spoločnosti Gypsy Lore Society, ktorý sa konal v Bratislave. Od r. 2015 je členkou výboru tejto spoločnosti. Ako riešiteľka 6RP EÚ REVACERN (Religions and Values: Central and Eastern European Research Network) bola zodpovedná za prioritu *Religiousness of Romanies in Slovakia*. V r. 2009 až 2012 bola riešiteľka medzinárodného projektu *Södertörn University v Štokholme* (Švédsko),

v rámci ktorého napísala kapitolu v publikácii *Romani Pentecostalism* (Thurfjell, Marsh, eds., 2014). Bola tiež členkou evalvačného projektu programu *Roma Secondary Scholarship Program* (SK 045) pre Roma Education Fund (2012 až 2013). Podolinská je autorkou 76 publikačných jednotiek, z toho je autorkou a spoluautorkou 4 domácich a 1 zahraničnej monografie, 6 kapitol v zahraničných vedeckých a odborných monografiách a 51 časopiseckých štúdií. Je držiteľkou viacerých domácich ocenení, napríklad opakovane získala *Cenu Jána Komorovského za najlepšiu vedeckú publikáciu z oblasti vedeckého štúdia náboženstiev* (2012, 2014). K jej výskumným prioritám patrí religiozita a rómske letničné a charizmatické hnutia na Slovensku (viac viď <http://www.uet.sav.sk/?q=sk/tatiana-podolinska-mgr-phd>, <https://sav.academia.edu/TatianaPodolinsk%C3%A1>).

Zuzana Panczová je vedec-kou pracovníčkou Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Vyštudovala etnológiu a históriu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, dizertačnú prácu v odbore etnológia venovala žánrovej analýze sprisahaneckých teórií. Sústreďuje sa na výskum skupinovej identifikácie prostredníctvom naratívov a vizuálnych prejavov. Je spoluautorka monografie *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie* (Krekovičová, Panczová, Bužeková, 2006) a viacerých štúdií venovaných

žánru fám a sprisahaneckých teórií, aplikácii diskurzívnej analýzy, obrazom nepriateľa a etnickým stereotypom.

Daniel Škobla pôsobí ako výskumný pracovník v *Inštitúte pre výskum práce a rodiny*. Vyštudoval sociológiu na Stredoeurópskej univerzite (CEU) vo Varšave a doktorát získal na Poľskej akadémii vied vo Varšave. Pracoval na Sociologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Inštitúte filozofie a sociológie Poľskej akadémie vied vo Varšave a krátko pôsobil na Univerzite v Aalborgu v Dánsku. Pracoval ako programový špecialista Rozvojového programu OSN a spolupracoval s rómskymi a ľudsko-právnymi mimovládnymi organizáciami doma aj v zahraničí. Participoval na riadiacich stretnutiach Dekády začleňovania rómskej populácie 2004 – 2014, podieľal sa na koordinácii výskumov ako aj na tvorbe strategických dokumentov v oblasti sociálneho začleňovania marginalizovanej rómskej populácie. Je autorom kapitoly v knihe *Reinventing social solidarity across Europe* (Filčák, Škobla, 2011) a viacerých odborných štúdií a výskumných správ.